

ONDERWIJS
IN DE
AARDRIJKSKUNDE.

UITGEGEVEN DOOR DE

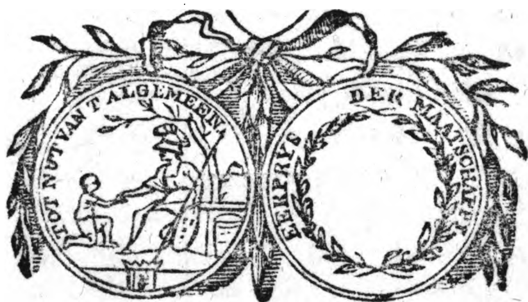
MAATSCHAPPIJ:

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

TWEEDE STUK.

NOORD-EUROPA.

TWEEDE DRUK.

Te LEYDEN, DEVENTER en GRONINGEN, bij
D. DU MORTIER EN ZOON,
J. DE LANGE en
J. OOMKENS.

MDCCCXXV.

VOORBERIGT.

Door omstandigheden, geheel onafhankelijk van den wil der Maatschappij, is de uitgave van dit tweede Stukje van het Onderwijs in de Aardrijkskunde *vertraagd; dit zal, buiten nieuwe, onverhoopte, beletselen, vergoed worden door eene spoedige uitgave van het derde en vierde Stukje, welke, met het tegenwoordige, de beschrijving van* Europa *zullen uitmaken, volgens de vrij algemeen aangenomene verdeeling in* Noord-, Middel- *en* Zuid-Europa, *en tot welke drie Stukjes dan ook de Kaart behoort, bij de tegenwoordige aflevering gevoegd; zullende echter de beschrijving van het* Koningrijk der Nederlanden, *overeenkomstig het Berigt, vóór het eerste Stukje geplaatst, een afzonderlijk en vijfde Stukje uitmaken, en van eene afzonderlijke Kaart worden voorzien.*

Ten slotte diene tot berigt: dat, bij de bearbeiding van dit Werk, de nieuwste Schrijvers zijn gevolgd; dat men geoordeeld heeft, om, door zoo veel mogelijk de verdeeling op te geven, het denkbeeld der Landen des te duidelijker, en het in

 het

het geheugen prenten des te gemakkelijker te maken, *en*, *eindelijk*, *dat men*, *volgens de thans meest algemeene gewoonte*, *den Meridiaan van* Ferro *als den eersten heeft aangenomen.*

Op last der Maatschappij:

Hend.k Rarekes

Secretaris.

Amsterdam,

den 24sten *Maart*, 1825.

ON

ONDERWIJS

IN DE

AARDRIJKSKUNDE.

EUROPA.

Algemeen Overzigt.

Europa is het kleinste van al de vijf werelddeelen, daar het slechts *een zestiende* van het geheele vaste land der aarde beslaat; het verdient echter in de eerste plaats onze aandacht, niet alleen, omdat hetzelve den grond, waarop wij geboren zijn en wonen, ons Vaderland bevat, maar ook, omdat het meer beschaafd en — met betrekking tot deszelfs uitgestrektheid — veel volkrijker en magtiger is dan een der overige werelddeelen.

Immers, behalve eenige weinige volken in het noorden, heeft het alleen gezetene inwoners, en, schoon *Azië*, als de wieg des menschdoms, ook die der beschaving kan heeten, hebben de Europeanen, zoo in kunsten en wetenschappen, als in zedelijke ontwikkeling, eenen trap bereikt, waarop zij de bewoners der andere werelddeelen, over het algemeen genomen, verre achter zich laten; zij omvatten door hunne kundigheden de geheele aarde. Binnen deszelfs kleinen omtrek bevat dit werelddeel 170 millioenen menschen, (Sommigen stellen meer dan 180 millioenen; deze ongelijkheid komt waarschijnlijk voort, door het meer of minder uitbreiden der oostelijke grenzen.) op een klein gedeelte na beschaafd en in geregelde maatschappijen vereenigd; terwijl de Europeaan niet alleen

in zijn eigen werelddeel het gebied voert, maar zijne magt over de geheele aarde heeft uitgestrekt. Een geheel werelddeel, meer dan viermaal grooter dan *Europa* zelf, is door Europeanen bevolkt en beschaafd, en ook in de Oude Wereld voeren zij hun gebied, zoodat, zonder nog de Spaansche koloniën op het vaste land of de Engelsche bezittingen in de *Indiën* te rekenen, meer dan 130 millioenen menschen in de andere werelddeelen aan hen onderworpen zijn.

Wanneer wij nu meer bepaald de redenen van dit overwigt van ons werelddeel nagaan, zoo zullen wij die vooreerst vinden in de gematigde en aangename luchtgesteldheid en de groote verscheidenheid van den grond. De ondervinding toch heeft geleerd, dat eene gematigde luchtgesteldheid eenen zeer voordeeligen invloed op planten en dieren heeft; terwijl de menigvuldige bergen, rivieren en zeeën, die de verschillende Landen van *Europa* van elkander scheiden, de uitgestrekte kusten, met zoo vele baaijen en inhammen, door de kunst in veelal veilige havens herschapen, natuurlijke grenspalen zijn, die niet weinig den voortgang der verdrukking en overheersching, welke in de onmetelijke vlakten van *Azië* en *Afrika* zulke snelle vorderingen gemaakt hebben, tegengaan, en zeeën en rivieren het onderling verkeer der volken grootelijks bevorderen. Daarenboven is de grond overal, en zelfs in zeer koude streken, voor den groei van voedzame granen en plantgewassen zeer geschikt. De bosschen leveren eenen toereikenden voorraad van hout, wild en pelterijen. De wateren bevatten allerlei soorten van visch, en de bergen bezitten bijna alle soorten van delfstoffen, terwijl zij tot bescherming tegen de invallen van woeste horden dienen, en zelfs de barre rotsen verstrekken tot geschikte plaatsen, alwaar de menschelijke kunst sterke vestingen heeft weten aan te leggen.

Eenen tweeden grond voor het overwigt van *Europa* op de andere werelddeelen, meenen wij te vinden in de groote en menigvuldige ontdekkingen in de onderscheidene vakken van menschelijke kennis, waardoor Wijsbegeerte en Staatkunde, Meet-, Werktuig-, Natuur-, Aardrijks- en Geschiedkunde en andere wetenschappen, Scheeps- en Landbouw-, Beeldhouw-, Graveer- en andere kunsten tot eenen zeer hoogen trap zijn gestegen, en het is voorzeker aan deze vorderingen

gen van den menschelijken geest toe te schrijven, dat billijke wetten regt en veiligheid in het burgerlijk en maatschappelijk leven handhaven, dat fabrijken en handwerken eene verbazende uitgestrektheid verkregen en eenen hoogen graad van volmaaktheid bereikt hebben, dat de koophandel zoo vele en zulke verschillende krachten in beweging zet en onderscheidene bronnen van welvaart opent, en de scheepvaart eene weldadige gemeenschap tusschen de onderscheidene Landen vestigt en onderhoudt. Vanhier ook, dat dorre en moerassige streken in vruchtbare akkers herschapen zijn, dat alle vruchten geteeld worden, waarvoor de grond en de luchtgesteldheid geschikt zijn, dat de meeste uitheemsche planten en gewassen op den Europeschen bodem zijn overgebragt en er welig tieren, en dat de teelt van onderscheidene nuttige soorten van vee hoe langs hoe meer vorderingen maakt. Gelijk nu de Europeanen, door hunne vorderingen in kunsten en wetenschappen, zich den weg tot weleer onbekende werelddeelen hebben gebaand, zoo hebben zij ook hunne magt aldaar gevestigd, en er hunnen invloed zoo ver uitgestrekt, dat hunne beschaafde talen, zeden en gebruiken in afgelegene gewesten der aarde zijn ingevoerd, en dat de Godsdienst, welken zij belijden, ook in vele uitheemsche gewesten gekend, beleden en zelfs de heerschende geworden is.

Die Godsdienst zelf, naar den Stichter de Christelijke genoemd, is eindelijk eene rijke bron van beschaving en volksgeluk voor *Europa*. De afgoderij, welke de Heidensche natiën zijn toegedaan, en deels ook de Godsdienst van MAHOMED, of het Islamismus, dien de Turken, Arabieren, enz. belijden, hebben eene eigenaardige strekking, om alle verlichting en beschaving bij het volk te beletten en een volstrekt willekeurig oppergezag bij den Vorst (Despotismus) te begunstigen: het Christendom daarentegen erkent en vereert de waarde van den mensch, en kweekt eene zachtheid van zeden aan, waardoor de eenhoofdige regeringsvormen in de onderscheidene Landen van *Europa* zijn gewijzigd. Nergens, ten zij alleen in *Turkije*, alwaar de invloed van het Christendom niet bestaat, ontwaart men in dit werelddeel die willekeurige oppermagt, welke zich in *Azië* en *Afrika* onder zulke verschrikkelijke vormen vertoont, en in alle Lan-

den is het vermogen en de gestrengheid van het Hoogste Bewind door veelvuldige wetten en voorschriften bepaald en verzacht.

Al deze opgenoemde voorregten hebben de bevolking van dit werelddeel zoodanig doen toenemen, dat volksverhuizingen noodzakelijk geworden zijn, en dat in *Azië*, *Afrika* en *Amerika*, Europesche volkplantingen zijn ontstaan. Vele van dezelve erkennen ons werelddeel als het Moederland en zijn afhankelijk van hetzelve; terwijl andere deze betrekking verbroken en eenen eigenen vrijen Staat gesticht hebben; doch wat in dit opzigt reeds gebeurd zij of verder gebeuren moge, *Europa* bezit, als de moeder en de kweekster van alle tegenwoordige volkplantingen, nog in onzen tijd den grootsten invloed op derzelver toestand, en zal altijd de eer behouden, dat deze Staten aan hetzelve hun aanwezen verschuldigd zijn.

WIS- EN NATUURKUNDIGE BESCHRIJVING VAN EUROPA.

Ligging, Grenzen, Uitgestrektheid, Verdeeling.

Ligging, Grenzen en Uitgestrektheid. — *Europa* is een groot schiereiland, dat meestal in het noordelijke gedeelte der gematigde luchtstreek ligt. De grenzen zijn: ten noorden de *IJszee*, ten westen de *Atlantische Oceaan*, ten zuiden de *Middellandsche Zee*, die de scheiding maakt tusschen *Afrika* en dit werelddeel, en ten oosten het gebergte *Ural*, waardoor *Europa* van *Azië* gescheiden wordt. De lengte bedraagt omtrent elf honderd mijlen van het zuidwesten naar het noordoosten, en de breedte wordt van het noorden naar het zuiden op negen honderd mijlen gerekend; terwijl de oppervlakte omtrent 155,819$\frac{1}{2}$ Geographische kwadraat-mijlen beslaat.

Eu-

Europa is gedeeltelijk, vooral ten zuiden, zeer bergachtig; men meent, dat de bergen wel een tiende deel van deszelfs oppervlakte beslaan. De voornaamste *Gebergten* zijn:

a. *Uralisch*, b. *Kaukasisch* (*), c. *Dofrefjelds*, e. *Harts*, f. *Cevennes*, j. *Alpen*, waaronder k. de *Montblanc*, de hoogste berg van *Europa*, g. *Jura*, h. *Vosges*, i. *Pyreneën*, l. *Apennijnen*, o. *Karpatisch Gebergte*.

Vuurspuwende bergen.

d. De *Hekla*.
m. De *Vesuvius*.
n. De *Etna*.

Kapen.

Finisterre, in *Spanje*.
St. Vincent, in *Portugal*.
Matapan, op *Morea*.
Ter Neuze, in *Noorwegen*.
De *Noordkaap*, in *Noorwegen*.

Zeeën.

De *Atlantische Zee*, of *Oceaan*, welke *Europa* ten westen begrenst, ontleent haren naam van het, volgens oude berigten, daarin verzonkene eiland *Atlantis*. Op onderscheidene plaatsen draagt zij bijzondere namen, van de Landen, die zij bespoelt, ontleend, als: tusschen *Denemarken*, *Duitschland* en de *Nederlanden* aan de eene, en *Engeland* en *Schotland* aan de andere zijde, wordt zij *Noordzee* geheeten; bij *Spanje* draagt zij den naam van *Spaansche Zee*.

De *IJszee*, die *Europa* ten noorden begrenst, vormt nabij *Archangel* in *Rusland* eenen zeeboezem, die den naam van *Witte Zee* draagt.

De *Oost-* of *Baltische Zee* is eene binnenlandsche, tusschen *Denemarken*, *Zweden* en *Europeesch Rusland* aan

(*) Schoon deze bergschakel niet in *Europa* ligt, heeft men gewag van dezelve gemaakt, omdat zij toch tot aan de *Zee van Azof* loopt.

aan de eene, en *Duitschland* en *Pruissen* aan de andere zijde, gelegen.

De *Middellandsche Zee* bespoelt *Europa* ten zuiden, en wordt aldus genoemd, omdat zij tusschen *Europa* en *Afrika* doorloopt; verder heeft men:

Den *Archipel.*
De *Zwarte Zee.*
De *Zee van Marmora.*
——— *Azof.*

Golven.

De *Golf van Bothnië.*
——— *Finland.*
——— *Riga.*
——— *Frankrijk.*
——— *Lyon.*
——— *Genua.*
——— *Venetië*, of *Adriatische Zee.*
——— *Lepanto.*

Meren.

B. *Ladoga*, A. *Onega*, C. *Peipus*, D. *Ilmen*, E. *Meler*, F. *Wetter*, G. *Wener*, H. *Bodenzee*, I. *van Geneve*, J. *Platten* of *Balaton*, K. *Maggiore*, L. *Minore.*

Straten.

a. De *Sont*, b. *Groote Belt*, c. *Kleine Belt*, d. het *Kanaal*, met het *Naauw van Calais*, e. van *Texel*, f. van *Bonifacius*, g. van *Messina*, h. der *Dardanellen*, i. van *Konstantinopel*, k. van *Kaffa*, en die van *Gibraltar*, bij de vesting van dien naam.

Verdeeling. — Men vindt in *Europa* de volgende Landen, als:

1. Het Keizerrijk *Rusland*, waartoe ook het Koningrijk *Polen*, *Finland* en een gedeelte van *Lapland* behooren.
2. Het Keizerrijk *Oostenrijk*, hetwelk uit onderscheidene Staten bestaat, als de *Duitsche* (het eigenlijk *Oostenrijk*, *Illyrië*, *Tirol*, *Bohemen* en *Moravië*), de *Gallicische* (zijnde *Gallicië*), de

Hon-

Hongaarsche (als: *Hongarije*, *Zevenbergen* en de *Militaire Grenzen*) en de *Italiaansche Staten*, of het *Lombardysch Venetiaansch Koningrijk*.

3. *Europeesch Turkije*, een Keizerrijk.
4. Het Koningrijk *Zweden*, vereenigd met *Noorwegen*.
5. Het Koningrijk *Denemarken*, met *Holstein* en *Louenburg* in *Duitschland*.
6. De *Brittannische Eilanden*, of het *Vereenigd Koningrijk van Groot-Brittanje en Ierland*, bestaande uit *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*.
7. Het Koningrijk *Pruisfen*, waartoe ook een gedeelte van het noordoosten van *Duitschland*, benevens *Westfalen* en verscheidene Landen langs den *Rijn* behooren.
8. *Duitschland*, of het *Duitsche Verbond*, waartoe, behalve de *Oostenrijksche* en *Pruisische* Bezittingen, nog behooren de Koningrijken *Sakfen*, *Hanover*, *Beijeren*, *Wurtemberg*, de Groot-Hertogdommen *Baden*, *Hessen*, *Luxemburg*, *Weimar*, de beide *Meklenburgs* en *Oldenburg*, het Keurvorstendom *Hessen*, de Hertogdommen der *Saksische-Anhaltsche Huizen*, en onderscheidene Vorstendommen, welke bij de behandeling van het *Duitsche Verbond* nader zullen worden opgegeven.
9. Het Koningrijk der *Nederlanden*.
10. Het Koningrijk *Frankrijk*.
11. Het Koningrijk *Spanje*.
12. Het Koningrijk *Portugal*.
13. *Italië*, waarin zijn de Koningrijken van *Sardinië* en der *Beide Siciliën*, benevens het *Pausselijk Gebied* of de *Kerkelijke Staat*, het Groot-Hertogdom *Toskanen*, en de Hertogdommen *Parma*, *Modena* en *Lucca*.
14. Het Gemeenebest *Zwitserland*.

Eilanden.

In de *Oostzee*: *Aland*, *Dagho*, *Osel*, *Gothland*, *Bornholm*, *Rugen*, *Oland*, *Seeland*, *Funen*.

In de *Atlantische Zee*: De *Brittannische Eilanden*, die van *Ferro* en van *Hitland*, de *Hebriden* of *Westernsche Eilanden*, de *Orkadische Eilanden*, *IJsland*, *Lofforden*, *Tromsen*.

In het *Kanaal*: *Wight*, *Guernsey*, *Jersey*.

In de *Middellandsche Zee: Majorka*, *Minorka*, *Ivika*, *Formentera*, *Korsika*, *Elba*, *Sardinië*, de *Liparische Eilanden*, *Sicilië*, *Maltha*, *Kandia* en de *Jonische Eilanden*, waarvan de voornaamste zijn *Cephalonië*, *Zante*, *Korfu* en *Cerigo*.
In den *Archipel: Negropont*, *Scio*, *Stalimene*, *Metelino*, *Hydra*, *Ipsara*, *Spezzia*, *Samos*, de *Eilanden van Santorini*, *Paros*, *Naxia*, *Milo*, enz.

Schiereilanden.

De *Krim*.
Morea.
Jutland.

Rivieren.

1. *Dwina*.
2. *Petzora*.
3. *Newa*.
4. *Niemen*.
5. *Duna*.
6. *Berezina*.
7. *Dniester*.
8. *Dnieper*.
9. *Bog*. — 9* *Pruth*.
10. *Don*.
11. *Moskwa*.
12. *Oka*.
13. *Wolga*.
14. *Pregel*.
15. *Weichsel*.
16. *Oder*.
17. *Elbe*.
18. *Wezer*.
19. *Eems*.
20. *Rijn*.
21. *Nekker*.
22. *Mein*.
23. *Donau*.
24. *Moezel*.
25. *Teems*.
26. *Humber*.
27. *Saverne*.
28. *Tay*.
29. *Shannon*.
30. *Maas*.
31. *Schelde*.
32. *Sambre*.
33. *IJssel*.
34. *Seine*.
35. *Loire*.
36. *Garonne*.
37. *Rhone*.
38. *Saône*.
39. *Kanaal van Languedoc*.
40. *Taag*.
41. *Minho*.
42. *Douro*.
43. *Mondego*.
44. *Guadiana*.
45. *Guadalquivir*.
46. *Xucar*.
47. *Guadalaviar*.
48. *Ebro*.
49. *Po*.
50. *Arno*. — 50* *Tiber*.
51. *Sau*, of *Save*.
52. *Drau*, of *Drave*.

VRA-

VRAGEN.

Welke gedaante heeft Europa?
Welke zijn de grenzen van dit werelddeel?
Hoe lang en hoe breed is hetzelve?
Hoe veel kwadraat-mijlen beslaat deszelfs oppervlakte?
Noem de voornaamste gebergten eens op.
Welke is de hoogste berg van Europa?
Welke zijn de vuurspuwende bergen?
Welke zijn de voornaamste kapen?
Hoe heeten de voornaamste zeeën?
Noem de voornaamste golven eens op.
Welke zijn de meren?
Zijn er ook onderscheidene straten?
Hoe wordt Europa *verdeeld?*
Welke Keizerrijken vindt men er?
En welke Koningrijken?
Zijn er ook Gemeenebesten?
Welke eilanden liggen in de Oostzee?
Welke in de Atlantische Zee?
En welke in het Kanaal?
Noem de eilanden der Middellandsche Zee *eens op.*
En die van den Archipel.
Zijn er ook schiereilanden?
Noem de rivieren eens op.
Welke hiervan zijn wel eigenlijke groote en welke mindere rivieren?

Voortbrengsels.

Offchoon bij elk Land in het bijzonder de voortbrengselen van hetzelve zullen opgenoemd worden, verdienen echter hier de voornaamste en algemeenste voortbrengsels eene plaats. Zij zijn:

Uit het Plantenrijk: Koren, ook gierst, maïs en rijst, aardappelen, wijn, boomvruchten, vooral appelen, peren, kersen, noten, kastanjes, olijven en edele vruchten, katoen, vlas, hennep, tabak en hop.

Uit het Dierenrijk: Paarden, ruudvee, schapen, varkens, ezels, herten, reeën, wolven, beeren, bevers, otters, hazen en elanden; rendieren, slechts in het noorden.

Uit het Rijk der Delfstoffen: IJzer en koper, minder goud, zilver en edelgesteenten, meer lood, eenig tin, zink, steenkolen en veel zout.

V R A G E N.

Welke zijn de voornaamste voortbrengsels van Europa *uit het Plantenrijk?*
Welke uit het Dierenrijk?
En welke uit het Rijk der Delfstoffen?

Bevolking, Inwoners, Talen.

Bevolking. — Men rekent de bevolking van *Europa* op 189,600,000. Het eiland *Maltha* is, naar evenredigheid, het meest bevolkte Land. *Zweden*, *Noorwegen* en *Rusland*, daarentegen, tellen de minste bewoners.

Inwoners. — Daar de oorspronkelijke volken, die oudtijds *Europa* bewoonden, zich onderling zeer sterk vermengd hebben, zoo kan men de tegenwoordige bewoners van *Europa* niet wel in bepaalde klassen rangschikken, zonder in bijzonderheden te treden, welke voor een Werkje als dit te omslagtig zouden worden. Het zij dus genoeg, te doen opmerken, dat evenwel de zuidelijke volken, zoo als de Italianen, Spanjaarden, enz., ten aanzien van het haar, de oogen en de wezenstrekken, aanmerkelijk van de bewoners der noordelijke streken, als de Engelschen, Zweden, Denen, enz. verschillen. — Blond haar, eene blanke gezigtskleur, eene meer rijzige gestalte en blaauwe oogen kenmerken deze laatsten; terwijl de tegenwoordige bewoners van *Italië*, *Spanje* en *Portugal*, zwart haar en eene bruinachtige gelaatskleur hebben, en ook wat kleiner zijn. Hoe meer men de oostelijke grenzen van *Europa* nadert, hoe meer men Kalmuksche of Tartaarsche wezenstrekken vindt. Bij elk Land zullen deze bijzonderheden opgegeven worden.

Talen. — De moedertalen in *Europa* zijn: de *Teutonische*, waarvan de Hoog- en Nederduitsche, de Engelsche, Zweedsche, Noorweegsche en Deensche talen afkomstig zijn; de *Latijnsche*, eene thans doode taal, wel-

welke, als ware het, vier dochters heeft, namelijk: de Fransche, Spaansche, Italiaansche en Portugesche talen; de *Slavonische*; waaraan voornamelijk de Russische, de Poolsche, Hongaarsche en Boheemsche talen haren oorsprong verschuldigd zijn; de *Lettische*, die in *Lijfland*, *Koerland* en *Litthauen* gesproken wordt; de *Gallische*, onder de afstammelingen der oude Caledoniërs, de Bergschotten en de bewoners der Hebriden in gebruik; de *Kymrische*, die de nakomelingen der oude Britten in *Brittanje* en *Wallis* spreken; de *Baskische*, die aan de beide zijden der *Pyreneën* gesproken wordt; de *Turksche*, die, meestal uit het Arabisch afkomstig, de levende taal is onder de Turken en Tartaren; de *Nieuw-Grieksche*, eene verbastering van het oude Grieksch, onder de tegenwoordige bewoners van *Griekenland* bewaard; en de *IJslandsche* en *Finsche* talen, welke, van het oude Noordsche of Scandinavische afkomstig, nog heden ten dage onder de bewoners van *IJsland*, *Finland* en *Lapland* gevonden worden, en waarvan de eerste in vroegere tijden zeer beschaafd schijnt geweest te zijn.

Ook de *Joden* en *Zigeuners*, of *Heidenen*, hebben hunnen eigenen tongval.

V R A G E N.

Hoe groot is het getal der inwoners van Europa?
Welke zijn de minst bevolkte Landen?
Kan men de bewoners van dit werelddeel in klassen rangschikken?
Verschillen echter sommige volken niet van anderen ten opzigte van het haar, de wezenstrekken, enz.?
Waardoor onderscheiden zich de bewoners van het noorden?
En die van de zuidelijke Landen?
En die van de binnendeelen van Rusland?
Welke zijn de Moedertalen in Europa?
Zijn er ook nog bijzondere landtalen?
Wat is er aan te merken omtrent het Nieuw Grieksch?
En wat aangaande de aloude Noordsche talen?

Gods-

Godsdiensten.

In al de Europesche Staten is de Christelijke Godsdienst de heerschende, behalve in *Turkije*, waar men den Mahomedaansche Godsdienst is toegedaan, doch waar ook de Christelijke geduld wordt.

De Europesche Christenen onderscheiden zich in drie hoofdklassen, als: in Roomsch-Katholijken, in Grieken en in Protestanten.

De Roomsch-Katholijke Kerk bevatte eertijds de Latijnsche en Grieksche Kerken; thans is dezelve van de laatste afgescheiden. De voormalige Bisschop van *Rome* voert den titel van *Paus*, en is het Opperhoofd der Roomsch-Katholijke Kerk. Het Opperhoofd der Grieksche Kerk wordt *Patriarch* genoemd, en houdt zijn verblijf te *Konstantinopel*; doch deze Kerkvoogd heeft geen gezag over de Grieksche Christenen in *Rusland*.

De Protestantsche Kerk is in eene menigte afdeelingen gesplitst, waarvan de Luterschen en de Gereformeerden de voornaamste zijn.

De Roomsch-Katholijke Godsdienst is de heerschende in *Italië*, *Spanje* en *Portugal*, waar geene andere openbaar geduld worden; de Protestantsche in *Groot-Brittanje*, *Pruissen*, *Denemarken*, *Noorwegen* en *Zweden*, alwaar ook andere Godsdiensten vrije oefening hebben; beide Godsdiensten genieten nagenoeg gelijke regten in *Duitschland* en *Zwitserland*. De Grieksche Kerk is in *Rusland* de heerschende. In ons Vaderland bezit geen Godsdienst uitsluitende voorregten, maar staan de belijders van alle Godsdiensten als burgers van den Staat gelijk.

De Joden zijn zeer talrijk in *Europa*, en worden in de meeste Landen geduld of oogluikend toegelaten. In ons Vaderland genieten zij burgerlijke regten.

V R A G E N.

Welke is de heerschende Godsdienst in Europa?
Is hiervan ook een Land uitgezonderd?
Welke zijn de hoofdklassen van den Christelijken Godsdienst?

Wie

Wie is het Opperhoofd der Roomsch - Katholijke Kerk?
En dat van de Griekſche?
Hoe wordt de Protestantſche Kerk verdeeld?
Welke Godsdienst is nog over Europa *verſpreid?*
Genieten de belijders van alle Godsdienſten in de onderſcheidene Landen dezelfde regten?

STAATKUNDIGE BESCHRIJVING VAN EUROPA.

Regeringsvormen.

Men vindt in *Europa* de volgende regeringsvormen, als:

1°. *Despotieke*, *Willekeurige* of *Onbepaalde Alleenheerſchingen*, zoo als in *Rusland*, *Turkije*, *Denemarken*, *Spanje*, *Portugal*, *Napels*, *Sardinië*, de *Kerkelijke Staat*, enz.
2°. *Beperkte Alleenheerſchingen*, zoo als in *Zweden*, *Noorwegen*, *Frankrijk*, de *Nederlanden* en in eenige *Oostenrijkſche Staten*.
3°. *Gemeenebesten*, zoo als *Zwitſerland*, de *Joniſche Republiek*, eenige Steden in *Duitschland*, en het kleine Gemeenebest *San Marino* in *Italië*. — De *Joniſche Republiek* ſtaat geheel onder de magt der Engelſchen.

De *Conſtitutionele Regeringsvorm*, die reeds in de *Nederlanden*, op de *Brittanniſche Eilanden*, in *Frankrijk*, *Beijeren* en *Wurtemberg*, ingevoerd is, en nog in verſcheidene *Duitſche Staten* verwacht wordt, ſchijnt thans bij de Europeanen het meest gewild te zijn, daar zij het gezag der Koningen eenigzins beperkt, en de regten der volken tegen willekeur beſchermt.

VRA-

VRAGEN.

Zijn er Despotieke Alleenheerschingen in Europa?
Zijn er ook Beperkte Alleenheerschingen?
Zijn er ook Gemeenebesten?
Vindt men er ook kleine Republieken?

De Europesche Vorsten zijn:

1. De Keizer van *Rusland.*
2. De Keizer van *Oostenrijk.*
3. De Turksche Keizer, de *Groote Heer* genoemd.
4. De Koning van *Frankrijk.*
5. De Koning van *Engeland.*
6. De Koning van *Polen*, zijnde de Russische Keizer.
7. De Koning van *Pruissen.*
8. De Koning der *Nederlanden.*
9. De Koning van *Denemarken.*
10. De Koning van *Zweden.*
11. De Koning van *Noorwegen*, zijnde die van *Zweden.*
12. De Koning van *Spanje.*
13. De Koning van *Portugal.*
14. De Koning van *Napels* en *Sicilië.*
15. De Koning van *Sardinië.*
16. De Koning van het *Lombardysch Venetiaansch* Koningrijk, zijnde de Keizer van *Oostenrijk.*
17. De Koning van *Beijeren.*
18. De Koning van *Sakſen.*
19. De Koning van *Wurtemberg.*
20. De Koning van *Hanover*, zijnde de Koning van *Engeland.*

Over

21. *Bohemen* en
22. *Hongarije* is de Keizer van *Oostenrijk* tevens Koning.
23. De *Paus.*
24. De Keurvorst van *Hesſen.*
25. De Groot-Hertog van *Baden.*
26. De Groot-Hertog van *Hesſen.*
27. De Groot-Hertog van *Toskanen*,

en nog eenige kleine Vorsten in *Duitschland* en *Italië.*

VRA-

VRAGEN.

Noem de Keizers in Europa *eens op.*
En de Koningen.
Welke Vorsten zijn er nog?

Thans gaan wij tot de bijzondere beschrijving der Landen van *Europa* over, en beginnen dus ten noorden, en wel met

RUSLAND.

Dit is het grootste Rijk der aarde, hetwelk meer dan $\frac{1}{5}$ deel van het vaste land en $\frac{1}{28}$ van de geheele oppervlakte der aarde bevat, en zich mede over een groot gedeelte van *Azië* uitstrekt, waarom het dan ook in *Europeesch* en *Aziatisch Rusland* wordt onderscheiden. Wij bepalen ons thans slechts tot het eerste gedeelte, en gaan derhalve over tot

Europeesch Rusland.

Ligging en Grenzen. — Dit Land ligt tusschen 38°, 30′ en 80° lengte van *Ferro* en 44°, 30′ en 78° noorder breedte. Het grenst ten noorden aan *Noorwegen*, de *IJszee* en *Witte Zee*, ten oosten aan het *Uralisch* gebergte, dat hetzelve aan *Azië* scheidt, ten zuiden aan de *Zee van Azof*, de *Zwarte Zee*, *Europeesch Turkije*, den *Donau* en de *Pruth*, en ten westen aan *Gallicië*, *Polen* en *Pruissen.*

Uitgestrektheid en Bevolking. — Men kan de lengte van *Europeesch Rusland* op omtrent 650, de breedte op nagenoeg 350 mijlen stellen. De oppervlakte bedraagt 75,303$\frac{1}{2}$ vierkante mijlen, op welke 45,754,800 menschen wonen; zoodat er, door elkander, nagenoeg 606 inwoners op eene vierkante mijl kunnen gerekend worden; echter is dit zeer verschillend, daar in sommige Gouvernementen niet meer dan 3 of 4 menschen op zulk eene mijl gevonden worden.

Luchtgesteldheid. — De groote uitgestrektheid des Lands veroorzaakt natuurlijk een groot verschil in luchtgesteldheid; dezelve wordt in de *pool-luchtstreek* (van de *IJszee* tot 67°), de *koude luchtstreek* (van 67° tot 57°), de *middelbare* (van 57° tot 50°), en de

war-

warme luchtstreek (van 50° tot aan de zuidelijke grenzen) verdeeld. — In de *pool-luchtstreek* is de koude bijzonder streng; de winternachten zijn er zeer lang, en het Plantenrijk zeer arm; het land is aan de *IJszee* door hooge ijsbergen omringd, en zelfs in den zomer heeft de zee drijfijs.

In de *koude luchtstreek* is de winter ook nog van veel belang, hetwelk allengs in de *middelbare* vermindert, waar koorn en andere planten reeds veel beter groeijen; terwijl de *warme luchtstreek* zelfs den wijnstok, den meloen, den laurier, enz. doet tieren. — Het verschil van luchtstreek blijkt ook uit het verschil van den langsten dag in de zuidelijke streken en in het noorden, alwaar, ondanks het koude klimaat, echter, vermoedelijk door het langer schijnen van de zon, de lucht des zomers zeer heet kan zijn; zoodat, om die reden, er het koren veel spoediger groeit en rijpt.

Voortbrengsels. — Even als de luchtgesteldheid, is ook de grond in vruchtbaarheid zeer onderscheiden, gelijk zulks reeds uit het voorgaande blijkt. De voornaamste *voortbrengsels* zijn:

a. Uit het Rijk der Planten: Koren van allerlei soort, ten noorden meer rogge, gerst, haver, ten zuiden meer tarwe, verder hennep, vlas, hout in ontzaggelijke bosschen, hetwelk ook als masten, planken en balken wordt uitgevoerd, en ook pik, teer, potasch, enz. oplevert, tabak, vooral ten zuiden, peulvruchten, gierst, boekweit, manna, boomvruchten, wijn, meloenen, zelfs vijgen, alle soorten van moesgroenten, weede, meekrap, saffraan, rabarber, vele soorten van bosch-beziën, raapzaad, enz.

b. Uit het Rijk der Dieren: Rundvee en schapen, die veel huiden, talk en wol opleveren, varkens en varkensborstels, pelterijen (van sabels, hermelijnen, marters, beeren, vossen, enz.), visch van allerlei soort, waaronder steur, uit wiens kuit de zoogenoemde kaviaar bereid wordt, en de lijmvisch, van welks blaas men eene sterke lijn trekt; terwijl er, door de menigte van walrussen, zeehonden, enz. ook veel traan gekookt wordt. Eene aanzienlijke bijenteelt verschaft honig en was; men vindt er vele donsvogels en ander tam en wild gevogelte, zeer veel wild, waaronder herten, reeën, elandsdieren, kleine, maar sterke, vlugge en zeer geharde paarden, ook wil-

wilde paarden en ezels, veel geiten, antilopen, en vooral wolven; zelfs fokt men er kameelen en drommedarissen aan.

c. *Uit het Rijk der Delfstoffen:* Vooral ijzer en koper, en verder goud, zout, zoowel in bronnen als groeven, aluin, zwavel, salpeter, steenkolen, marmer, albast, molensteen, gips, vollers- en porselein-aarde, spiesglas, enz. Ook begint men er steenkolen te graven.

Inwoners. — Dit Rijk heeft in deszelfs uitgestrektheid eene groote verscheidenheid van inwoners. Die van *Europeesch Rusland* kan men gevoegelijk tot acht hoofdstammen brengen, welke zijn:

- *a.* De *Slavonische stam*, waartoe de Groot Russen, Klein Russen, Polen en Serviërs behooren.
- *b.* De *Letten* of *Litthauers*, in *Lijfland*, *Koerland*, enz. verspreid.
- *c.* De *Tscherkassen*, onder welke de Kozakken.
- *d.* De *Finnen*, tot welke de Finnen, Laplanders, Esthen, Lijflanders, Tscheremissen, Mordwinen of Morduanen, Syrjanen en Permiërs, Tschuwatschen, Baschkiren en Wotjaken gerekend worden.
- *e.* De *Tartaarsche volkstam*, thans meestal gezeten.
- *f.* De *Samojeden.*
- *g.* De *Germanen*, tot welke de Zweden, de Duitschers, enz.
- *h.* De *Joden*, bij welke dan nog vele kolonisten van onderscheidene natiën komen.

Zeden en Gewoonten. — Natuurlijk moet zulk eene verscheidenheid van inwoners ook geen gering verschil in zeden en gewoonten opleveren. Ons bestek laat niet toe hieromtrent in bijzonderheden te treden; de volgende algemeene schets zal hier genoegzaam zijn.

De Russische Adel is zeer gastvrij, en onderscheidt zich in onze dagen hoe langs hoe meer door beschaving; de meeste Russische Edellieden van den hoogsten rang worden zeer wel opgevoed, gaan doorgaans reizen, spreken volmaakt wel vreemde talen, en leven meestal zeer prachtig en weelderig. De Russische kooplieden, de fatsoenlijke burgers, ambtenaren, enz., leven op eene min prachtige wijze, en zijn zoo beschaafd niet als de Adel. Echter is deze regel niet al-

gemeen, en bijzonder vindt men in *Lijfland* en *Finland* uitzonderingen.

Over het geheel is het gemeene volk in *Rusland* nog vrij onbeschaafd en onkundig.

De meeste boeren zuchten nog onder het juk der lijfeigenschap, schoon de tegenwoordige Keizer dezelve meer en meer tracht af te schaffen. Zonder vooruitzigt om de vruchten zijner vlijt zelf te kunnen genieten, geeft de boer zich aan eene groote werkeloosheid over; hij tracht zich slechts de noodzakelijkste behoeften des levens te verschaffen, en zoekt grootelijks zijne genoegens in den drank en den slaap. Doch ook dit is niet algemeen, en de toestand der Russische boeren wordt dagelijks beter. Zoodra zij vrij zijn, toonen zij veel schranderheid.

Hun kost is eenvoudig; de sterke drank, die niet de beste is, wordt zeer door hen bemind. De heete dampbaden, op welke de Rus zoo zeer gesteld is, verdienen opgemerkt te worden.

Behalve dat de Russen zich vroegtijdig gewennen, de koude te trotseren, hebben zij zoo vele behoedmiddelen tegen dezelve, dat zij die veel minder gevoelen, dan men zich zoude voorstellen. De vellen der onderscheidene dieren, die men in dit Land vindt, verschaffen hun eene zeer warme kleeding; de huizen worden door kagchels verwarmd, waarvan men de pijpen in alle rigtingen door het geheele huis heenleidt.

De huizen in de Russische dorpen zijn uit geheele boomstammen zamengesteld, waarvan men alleenlijk de schors afneemt, en die op elkander gelegd en alleen aan de uiteinden een weinig gehakt worden, zoodat zij aan de vier hoeken des huizes in elkander sluiten, terwijl de tusschenruimten met mos of leem opgevuld worden. In deze stulpen woont de Rus met zijn huisgezin, zittende bij de reeds genoemde kagchel, die eene verschrikkelijke hitte veroorzaakt, en waarbij hij, in plaats van te werken, geheele dagen slaapt.

Men kan evenwel over het algemeen beweren, dat met der tijd de toenemende beschaving in *Rusland* op den gemeenen man en den boer, uit hoofde van derzelver natuurlijke schranderheid en vernuft, eenen zeer gunstigen invloed zal hebben; want de Russen zijn van natuur forsch en arbeidzaam, en vooral tot de

ver-

vermoeijenisſen des oorlogs zeer geſchikt. Zij houden veel van zingen, en hun gezang is zeer aandoenlijk. De meeste kunnen echter noch lezen noch ſchrijven.

De Kozakken, die in de *Ukraine* en benoorden de *Zwarte Zee* wonen, waren in vroegere tijden roovers, die in zekere kleine ſterkten (*ſtanitzas* genoemd) van hunnen roof leefden. Thans generen zij zich veel met den akkerbouw, fokken veel vee en hebben zich aan de Wetten van *Rusland* onderworpen. *Tſcherkask* is de hoofdplaats van hun Land. Onvermoeid in den oorlog hebben zij altijd groote dienſten aan *Rusland* bewezen; zij kunnen, zegt men, 30,000 vlugge ruiters te velde brengen.

Godsdienst. — Niet minder is het verſchil in Godsdienſtige belijders; de heerſchende Kerk is de Griekſche, waarvan het opperbeſtuur, weleer aan eenen Patriarch, die te *Moskau* woonde, toevertrouwd, thans berust bij de Heilige Synode, uit bijzondere leden der hooge Geestelijkheid beſtaande, welke te *St. Petersburg* haar verblijf houdt en te *Moskau* eene afdeeling heeft. Onder dezelve ſtaan de Metropoliten, Aartsbisſchoppen en Bisſchoppen, die gehuwd zijn, en waarop de Diakenen en Priesters, die ongehuwd moeten zijn, volgen. Er zijn veel Kloosters, welker Abten *Archimandriten*, de Priors *Igumene*, en de Abdisſen *Igumenja* genoemd worden.

De Godsdienſtige begrippen worden door het bijgeloof ontluisterd. De Rusſen zijn zeer gehecht aan de Priesterlijke inzettingen; heilige overblijfſels en afbeeldſels ſtaan bij hen in groote achting. Om geenen prijs zouden zij hunne Godsdienſtige pligten, de vaste, de biecht, enz. verzuimen. De Priesters (*Popen*) zijn doorgaans zeer onkundig, en min of meer aan den drank overgegeven; evenwel betoont de gemeene man hun eenen grooten eerbied.

Er zijn weinig ſekten in *Rusland*, die van het algemeene ſtelſel afwijken, met uitzondering der zoogenaamde *Roskolniken* (*oud-geloovigen*), die in geene groote achting ſtaan.

De Griekſche Godsdienst heeft zeer veel plegtigheden; nogtans naderen deszelfs leerſtellingen die der Protestanten. Over het algemeen is men in *Rusland* zeer verdraagzaam jegens alle andere gezindheden. In het Koningrijk *Polen* en in *Litthauen* zijn de mees-

te inwoners den Roomsch-Katholijken Godsdienst toegedaan; terwijl in al de *Oostzee*-provinciën de Luthersche Godsdienst beleden wordt, en de Tartaren den Godsdienst van MAHOMED volgen. — Ook vindt men er vele Armeniërs en Joden, en zelfs Lamaïten, Bramijnen, Vuur- en Fetisch-aanbidders.

Kunsten en Wetenschappen. — Over het algemeen genomen, zijn *Ruslands* inwoners in beschaving bij andere volken nog veel ten achteren, daar men hier nog deels zwervende volkeren vindt, die zelfs het schrift niet kennen. Dan, op vele plaatsen is hierin reeds eene aanzienlijke verbetering tot stand gekomen, en hebben de wetenschappen zelfs eenen hoogen trap bereikt. De meeste verbeteringen, welke *Rusland* ondergaan heeft (daar het nog tegen het einde der zeventiende eeuw op een' zeer lagen trap van beschaving stond), zijn meestal door PETER *den Grooten* daargesteld. Schoon deze Vorst zelf nog veel ruwheid en wreedheid toonde, was hij niettemin de herschepper zijns Lands, waarin hij den Scheepsbouw, den Koophandel, het Onderwijs, de Wetten, de Nijverheid, den Akkerbouw, de Krijgstucht, de Wegen, enz. zeer verbeterde, zoodat hij hierdoor den grond legde tot den tegenwoordigen luister des Rijks. Men weet, dat hij te *Amsterdam* op de Werf zich in den Scheepsbouw liet onderrigten, dat hij met hetzelfde oogmerk te *Zaandam* in een eenvoudig huisje, hetwelk tot nu toe bewaard is, voor korten tijd zijn verblijf hield, en dat hij der Hollandsche natie zeer toegedaan was. *Rusland* is ook aan de Keizerin KATHARINA *de tweede*, eene, ten opzigte van hare zielsvermogens, merkwaardige Vorstin, zeer veel verschuldigd. De tegenwoordige Keizer volgt het voorbeeld van zijne groote voorgangers. Zijn ijver voor het welzijn zijns volks en zijne menschlievendheid zijn bekend, en dragen dagelijks veel bij, om *Rusland* tot dien trap van beschaving en welvaart te verheffen, waarvoor het vatbaar is.

In het jaar 1813 telde men in *Rusland* reeds 503 wetenschappelijke inrigtingen, waaronder verscheidene Akademiën, alsmede Land- en Zeekadetten-, Artillerij- en Genie-, Zeevaart-, Bergwerk-, Handel- en Geneeskundige Scholen.

In alle hoofdplaatsen der kreitsen zijn kreitscholen,

len, en op vele plaatsen lagere scholen, terwijl het onderwijs van den gemeenen man niet weinig zal winnen door de Militaire Koloniën, onlangs door den Keizer ingesteld, en die allen van de noodige scholen en Onderwijzers voorzien worden. Ook zijn er verscheidene geleerde Genootschappen in bloei, en sedert eenigen tijd begint de Russische Letterkunde eenen vrij hoogen trap te bereiken. Onderscheidene Schrijvers munten door hunne Werken uit, en hunne Reizigers hebben aan Land- en Volkenkunde aanzienlijke diensten bewezen.

Taal. — De Russische Taal (eene dochter der Slavonische) is zeer rijk en welluidend. Dezelve wordt dagelijks meer en meer beschaafd.

In *Finland* wordt de Finsche tongval, in de Poolsche aan *Rusland* afgestane Landen Poolsch, in *Esth-* en *Lijfland* meestal Hoogduitsch gesproken. De overige volken hebben hunne eigene tongvallen.

Middelen van bestaan. — Onder deze tellen wij vooreerst de jagt, die zoo vele pelterijen oplevert, en de visscherij, die door de onderscheidene zeeën, waaraan het Land ligt, en de groote rivieren nog voordeeliger is; verder de veeteelt, den landbouw, de groote bosschen en de mijnen.

De fabrijken worden van tijd tot tijd menigvuldiger. Van ouds reeds had men er groote zeepziederijen, talksmelterijen, kaarsenmakerijen, jucht- en andere looijerijen, mattenmakerijen, lijmkokerijen, olieslagerijen, teerkokerijen, enz.; thans worden er ook laken, zijde, katoen, pasement, ijzerwerk, hoeden, suiker, vitriool, papier, touwwerk, verlakte waren, poeder en stijffel, azijn, verwen, porselein, glas, staal, naalden, enz. vervaardigd, en er zijn zeer veel branderijen, scheepstimmerwerven, smederijen, zaagmolens, enz.

Voor den handel is het Land bijzonder gelegen, daar dezelve door drie zeeën en, behalve de *Kaspische Zee*, door vele rivieren, kanalen, enz. bevorderd, en binnen 's lands door geene tollen verhinderd wordt. De voornaamste uitvoer bestaat in hennep, vlas, koren, ijzer en ijzerwaren, hout, potasch, teer, pik, matten, varkensborstels, talk, kaarsen, linnen, olie, touwwerk, vischlijm, pelterijen, was, zeep, kaviaar, boter, traan, vederen,

 dons,

dons, paardenhaar, wol, vlas, lijm, visch, enz. De invoer bestaat in alle soorten van fabrijkwaren, vooral wollen, zijden en katoenen stoffen, papier, blik, naalden, ijzeren werktuigen en aardewerk, zuid- en boomvruchten, boomolie, wijn, koloniale waren, paarden, lood, zink, enz.

De voornaamste koopsteden zijn:

Aan de *Witte-* en *IJszee: Archangel*, *Onega*, *Kola* en *Mezen*.

Aan de *Oostzee: Petersburg*, *Riga*, *Narva*, *Reval*, *Pernau* en *Libau*.

Aan de *Zwarte Zee: Cherson*, *Kinburn*, *Odessa*, *Ovidiopol*, *Sebastapol*, *Taganrok*, enz.

Regeringsvorm. — De Russische regeringsvorm is eene ook op de Vrouwen erfelijk overgaande Alleenheersching. Het Opperhoofd van dit Rijk werd voorheen *Czaar* genoemd; thans voert hij den titel van *Keizer en Zelfheerscher aller Russen*; de Keizerlijke Kinderen dien van Grootvorsten en Grootvorstinnen. Het gezag des Keizers is onbeperkt; hij heeft regt om niet alleen over de goederen, maar zelfs over het leven zijner onderdanen naar welgevallen te beschikken. Hij is alleen verpligt, de ondeelbaarheid van het Land te bewaren, den Griekschen Godsdienst te belijden en mag hij niet tegelijk Regent van een ander Rijk zijn. De tegenwoordige Keizer is ALEXANDER *de eerste*.

De buitenlandsche zaken worden door den Rijksraad, de binnenlandsche door het hooge Rijks-Collegie bestuurd.

De lijfstraffelijke wetten zijn in *Rusland* zeer streng, en de straffen dragen nog den stempel van de woestheid der natie; doch de wetten worden dagelijks zachter en menschlievender. Men vindt te *St. Petersburg* een Wetboek (*Codex*), door de groote KATHARINA eigenhandig geschreven.

Staatsgevangenen en sommige misdadigers worden naar *Siberië* gezonden, alwaar zij hunnen kost met het vangen en dooden van pelsdieren moeten verdienen.

De Rijks-inkomsten worden op 270 à 280, en de uitgaven op 274 millioenen roebels (*) begroot. De Landmagt bestaat uit 450,000 man; de Zeemagt uit

(*) Eene roebel, gewone papieren munt, is thans 48 *à* 50 cents; in zilver bedraagt zij 35 *à* 36 stuivers.

uit 32 schepen van linie, 18 fregatten en 59 kleinere vaartuigen.

Eilanden. — Men vindt in *Rusland* de volgende eilanden, als:

a. In de *IJszee: Nova Zembla*, *Kalgujew* en *Waaigat.*

b. In de *Oostzee: Dagho*, *Osel* en de *Eilanden van Aland.*

Rivieren. — De rivieren zijn: 1. de *Dwina*, 2. de *Petzora*, 3. de *Newa*, 4. de *Niemen*, 5. de *Duna*, 6. de *Berezina*, 7. de *Dniester*, 8. de *Dnieper*, 9. de *Bog*, 9* de *Pruth*, 10. de *Don*, 11. de *Moskwa*, 12. de *Oka*, 13. de *Wolga*, en, in *Polen*, 15. de *Weichsel.*

Kanalen. — Deze zijn: het *Kanaal* van *Witschnei-Wolotschok*, van *Novogorod*, van *Tichwin*, het *Ladoga-Kanaal* en het *Bereziniſche Kanaal.*

Meren. — Men vindt er de volgende meren, als: A. *Onega*, B. *Ladoga*, C. *Peipus*, D. *Ilmen*, verder *Belosero*, en, in *Finland*, *Saima* en zeer vele mindere.

Zeeën. — De *Zwarte Zee*, de *Zee van Azof*, de *Oostzee*, de *Witte Zee*, de *IJszee* en de *Kariſche Zee.*

Straten. — De *Straat van Kaffa* of *Theodosia* en de *Straat Nassau* of *Waaigat.*

Golven. — In de *Oostzee:* de *Finsche*, de *Bothniſche Golf* en die van *Riga;* verder, in de *IJszee*, de *Tsches-Kayiſche Golf*, die van *Mezen* en *Dwins-Kaja*, enz.; in de *Zwarte Zee* die van *Odessa*, *Perekop*, enz.

Gebergten. — De bergschakel *Ural* (a), die *Europeesch Rusland* van *Azië* scheidt, en waartoe de *Katherinenburgsche*, *Werchoturiſche* en *Guberlinskiſche Gebergten* behooren, verder de *Finlansche Bergen*, het *Karpatiſche* en *Tauriſche Gebergte* en vele bijzondere landhoogten.

Kapen. — De voornaamste kapen zijn: in het noorden, *Kaap Swiatoi*, *Orlow*, *Kanyn*, *Coisolin* en *Miculin*, en in het zuiden *Kaap Dolgaia.*

Vlakten. — Deze zijn: de *Petschoriſche-*, *Jaroslawsche-*, *Donsche-*, *Kubansche-*, *Azofsche-*, *Tauriſche-* en *Bessarabiſche* vlakten of woestijnen.

Verdeeling. — *Rusland* werd voorheen in *Groot Rusland*, *Klein Rusland*, *Wit Rusland*, de *Zweedsche-*, *Poolsche-* en *Chansche* Provinciën en *Nieuw Rusland* verdeeld; waardoor de Russen dan ook in *Groot Russen*,

Klein Russen, enz. onderscheiden werden, en hetwelk den Keizer den titel van *Keizer aller Russen* deed voeren. Keizerin KATHARINA verdeelde het Land in Stadhouderschappen, en thans is het in 41 Gouvernementen, waarvan er twee den naam van Provincie dragen, verdeeld, welke elk eenen Oorlogs- en Burgerlijken Gouverneur (somtijds in één' persoon vereenigd) aan het hoofd hebben en in kreitsen verdeeld worden. Sommige der nieuwere Provinciën echter hebben hare oude inrigting behouden.

Om het groot getal der Gouvernementen des te beter te kunnen overzien, brengen wij dezelve onder de volgende hoofdverdeeling, als:

A. DE OOSTZEE-PROVINCIËN,
B. GROOT RUSLAND.
C. KLEIN RUSLAND.
D. ZUID RUSLAND, en
E. WEST RUSLAND.

A. DE OOSTZEE-PROVINCIËN.

Hiertoe behooren:

1. Het *Gouvernement* ST. PETERSBURG, waarin *St. Petersburg*, de hoofdstad des Rijks, en eerste residentiestad van den Keizer en de hooge Regerings-Collegiën, door PETER *den Grooten*, aan de beide zijden van de *Newa*, in den smaak der stad *Amsterdam* gebouwd, en eene der prachtigste steden van *Europa*, welke $3\frac{1}{2}$ mijlen in den omtrek heeft, met vele prachtige gebouwen, waaronder het Keizerlijk marmeren paleis, het winterpaleis, en het paleis van MICHAILOW en de nieuwe beurs uitmunten. Onder de 60 Grieksche kerken zijn de Izaaks-, de Nieuwe Kazans- en de St. Nicolaaskerk de schoonste. Ook zijn er Duitsche, Zweedsche en Finlandsche Lutersche, en Hollandsche, Fransche en Duitsche Hervormde en Roomsche kerken, eene Moskee en eene Synagoge. Onder de menigvuldige en liefdadige gestichten, verdienen het Vondelingshuis, het Landshospitaal, het Stads-Lazareth, de Instituten voor Blinden en voor de Koepokinenting, het nieuwe gebouw van de Keizerlijke Maatschappij van Weldadigheid en verscheidene liefdadige Gezel-

en

en Genootschappen genoemd te worden. Verder is er eene Hoogeschool, de Keizerlijke Akademie der Wetenschappen, die der Kunsten, die der Mineralogie en vele andere wetenschappelijke en geleerde inrigtingen, kunstverzamelingen en boekerijen, opvoedingshuizen of scholen, waaronder het Gymnasium, de Land-, Zee-, Genie-, Artillerij- en Bergwerkkadetten-School, eene School voor den Scheepsbouw, voor Onderwijzers, Genees- en Heelkundigen, Kooplieden, Tooneelisten, enz.

De stad heeft, hoewel niet bijzonder groote, opene pleinen, met fonteinen en standbeelden versierd, veelal breede straten, 9000 huizen en 300,000 inwoners, die zoowel aan het Hof als in de Keizerlijke tapijt-, glas-, spiegel- en porselein-fabrijken, katoenspinnerij en in de andere fabrijken voor goud- en zilverwaren, brons, vitriool, sterkwater, zijden stoffen, kaarsen, tabak, instrumenten, rijtuigen, hoeden, linnen, papier, zeildoek, stijffel, enz., op de scheepstimmerwerven, in de branderijen, brouwerijen, pottenbakkerijen, enz., en in den handel hun bestaan vinden. *Petersburg* is de grootste koopstad des Rijks, en bezit ⅘ van den geheelen handel van *Rusland*.

Kroonstadt, eene vesting en oorlogshaven des Rijks, met twee havens, eene voor de vloot en eene voor de koopvaardijschepen, dokken, werven en magazijnen; 30,000 inwoners en het Fort *Kroonslot*.

Sleutelberg, eene vesting aan den mond der *Newa*, met 3000 inwoners, scheepvaart en katoen-fabrijken.

Narva, aan de *Narowa*, met 3600 inwoners, en grooten handel in hout, vlas, hennep en koren. Hier behaalde KAREL *de twaalfde* eene overwinning op PETER *den Grooten*. Deze stad is geheel in den Hollandschen stijl gebouwd.

2. Het *Gouvernement* FINLAND, waarin *Helsingfors*, de hoofdstad, met eene haven, fabrijken en 8000 inwoners.

Sweaborg, met eene schoone haven.

Borgo, eene zeestad, met 2000 inwoners.

Abo, voorheen de hoofdstad van *Finland*, tusschen bergen en heuvels, aan eene baai, aan de *Golf van Bothnië*, met eene haven, schoone sterrenwacht, vele fabrijken, scheepstimmerwerven en 12,550 inwoners.

Nystadt, eene zee- en koopstad, met 2000 inwoners.

Wiburg, aan de *Golf van Finland*, met een kasteel, vesting, magazijnen, 3 kerken, 2 voorsteden, en 3160 inwoners, die van den handel, vooral ter zee, bestaan.

Friedrichshamm, met 1330 inwoners en zeehandel.

Rotschensalm, oorlogshaven, met de forten *La Gloire* en *Elizabeth*.

Uleaborg, aan de *Ulea*, met eene haven en handel.

Tornea, aan het einde der *Golf van Bothnië*, met eene slechte haven, veel handel in gezouten visch, boter, talk en pelterijen. Hier gaat, op den langsten dag, de zon niet onder. (*Zie Eerste Stukje, bl.* 21.)

Ook behooren tot dit Gouvernement de *Alandsche Eilanden*, aan den ingang der *Golf van Bothnië*, waarvan er 80 bewoond zijn, alsmede een gedeelte van *Lapland*.

3. Het *Gouvernement* ESTHLAND, waarin *Reval*, de hoofdstad aan eene golf der *Oostzee*, met 2 voorsteden, ridderlijke school, hospitalen, 15 kerken, aanzienlijke fabrijken en handel en 11,000 inwoners. In de haven ligt gewoonlijk een deel der oorlogsvloot.

Hiertoe behoort het eiland *Dagho*, met een' vuurtoren en 11,000 inwoners.

4. Het *Gouvernement* LIJFLAND, waarin *Riga*, de hoofdstad, aan de *Duna*, eene der voornaamste koopsteden van de *Oostzee*, met voorsteden, 12 kerken, aanzienlijke gebouwen, een Lyceum, Gymnasium, bibliotheek, kabinet van naturaliën en 31,000 inwoners, die zeer veel koren, vlas en hennep uitvoeren en aanzienlijke fabrijken hebben.

Dorpat, aan de *Embach*, met eene Hoogeschool, bibliotheek, kruidtuin en 6400 inwoners, die handel drijven.

Pernau, aan de rivier *Pernau*, met eene haven, handel en 2200 inwoners.

Hiertoe behoort ook het eiland *Osel*, met landbouw, rundveeteelt, visscherij en 31,000 inwoners.

5. Het *Gouvernement* KOERLAND, waarin *Mittau*, de hoofdstad, aan de *A*, met een Atheneum, bibliotheek, sterrenwacht en 12,300 inwoners.

Goldingen, aan de *Windau*, met 1400 inwoners en visscherij.

Li-

Libau, met eenen aanzienlijken handel, 4500 inwoners en een voortreffelijk zeebad.

B. GROOT RUSLAND.

Hiertoe behooren:

6. Het *Gouvernement* MOSKAU, waarin *Moskau*, de oude hoofd- en tweede residentiestad des Rijks, aan de *Moskwa*, het middelpunt van den binnenlandschen handel, in den jare 1812, door eenen verschrikkelijken brand, bij den inval der Franschen, grootendeels in assche gelegd; doch thans genoegzaam hersteld, en weder pronkende met het nieuw gebouwde *Kremlin*, 348 kerken, eene Hoogeschool, eene boekerij, en eene verzameling van munten en naturaliën. Deze stad bevat 9148 huizen, en 312,000 inwoners van onderscheidenen landaard, die 378 fabrijken hebben en door het geheele Land handel drijven. Op den *Mosschenberg*, bij *Moskau*, is eene voortreffelijke kerk, aan den Heiland gewijd, gebouwd. Des winters woont hier een groot deel van den Adel.

Mosaisk, aan de *Moskwa*, met 4000 inwoners, bekend door den slag van 1812.

Kolomna, aan de *Moskwa*, met 6000 inwoners, fabrijken en handel.

Troizkoi-Serwiew, het grootste en rijkste klooster in *Rusland*.

7. Het *Gouvernement* SMOLENSK, waarin *Smolensk*, de hoofdstad, aan den *Dnieper*, met 12,000 inwoners, linnen-, leder- en zijde-fabrijken en handel.

Poretschje, eene stad met 6000 inwoners en handel.

Wjaesma, met 12,000 inwoners en handel.

8. Het *Gouvernement* PLESKOW of PSKOW, waarin:

Pleskow, aan de *Welikoi* en *Pskow*, met juchtleder-, linnen- en zeildoek-fabrijken en 8000 inwoners.

Toropez, aan de *Toropa*, met 12,000 inwoners en veel handel.

9. Het *Gouvernement* TWER, waarin:

Twer,

Twer, de hoofdſtad, eene vesting aan den mond der *Twerza* en *Tmaka* in de *Wolga*, met een Theologisch Seminarium, Gymnaſium, Ridderakademie, vele fabrijken en handel. Hier is een monument voor KATHARINA *de tweede*.

Ostaschkow, eene ſtad met 6300 inwoners.

Torschok, aan de *Twerza*, met 15,000 inwoners.

Witschnei-Wolotſchok, met 3300 inwoners en ſcheepvaart.

10. Het *Gouvernement* NOVOGOROD, waarin:

Novogorod, aan de *Wolchow* en het meer *Ilmen*, met een Keizerlijk paleis, 63 kerken en 10,000 inwoners, die veel handel drijven.

Staraja Ruſſa, aan de *Poliſſa*, met 5200 inwoners en veel handel.

Tichwin, aan de *Tichwina*, met 3500 inwoners.

11. Het *Gouvernement* OLONEZ, waarin *Pedroſawodsk*, de hoofdſtad, aan het meer *Onega*, met 3300 inwoners en geſchutgieterij van de Kroon.

Olonez, aan het meer *Ladoga*, met 2700 inwoners, die veel garen ſpinnen.

Kargopol, aan de rivier *Onega*, met 3000 inwoners.

12. Het *Gouvernement* ARCHANGEL, waarin:

Archangel, de hoofdſtad, niet verre van den mond der *Dwina* in de *Witte Zee*, met 8000 inwoners, onder welke Nederlanders, Duitſchers en Engelſchen. Er zijn zeildoek-fabrijken, touwbanen, eene Admiraliteit en eene Handels-compagnie. De ſtad drijft aanzienlijken handel.

Onega, aan den mond van de rivier *Onega* in de *Witte Zee*, met 1800 inwoners, eene haven en handel in hout, pik en teer.

Mezen, met 1850 inwoners, die van de jagt op de eilanden in de *IJszee* beſtaan.

Kola, met walviſch-, ſtokviſch- en walrus-vangst.

Verder de eilanden *Kalgujew*, *Waaigat* en *Nova Zembla*, onbewoond, doch door Ruſſiſche jagers veel bezocht, en het laatſte vooral bij ons bekend door de Nederlandſche togten van 1594—1597, en het verblijf van HEEMSKERK, BARENDSZ., enz.

13. Het *Gouvernement* WOLOGDA, waarin:

Wologda, de hoofdſtad, aan de rivier van dien naam, met 52 kerken, 1 Seminarium, vele fabrijken, aanzienlijken handel en 11,000 inwoners.

14. Het

14. Het *Gouvernement* JAROSLAW, waarin:

Jaroslaw, de hoofdstad, aan den mond der *Kotorosla*, met 44 kerken en 24,000 inwoners, die aanzienlijke linnen-, zijden-, leder- en andere fabrijken hebben en veel handel drijven. Ook is hier de bekende *Demidowsche* school.

Rostow, met 6000 inwoners en veel handel.

15. Het *Gouvernement* KOSTROMA, waarin *Kostroma*, aan den mond der rivier van dien naam, met vele fabrijken, handel en 8000 inwoners.

Galitsch, met 6000 inwoners.

16. Het *Gouvernement* WLADIMIR, of WOLODIMER, waarin:

Wladimir, aan de *Kljasma*, met 1500 inwoners, die veel kersen aankweeken en tuinen hebben.

Pereslawl-Saleskoi, met fabrijken, handel en 4000 inwoners.

Murom, aan de *Oka*, met fabrijken.

Schuja, aan de *Tesa*, met fabrijken.

17. Het *Gouvernement* NISCHEGOROD of NISCHNEI-NOVOGOROD, waarin:

Nischegorod of *Nischnei Novogorod*, de hoofdstad, aan den mond der *Oka* in de *Wolga*, eene stapelplaats voor de vaart op de *Wolga*, terwijl het tevens aan den weg van *Moskau* naar *Siberië* ligt. Hier wordt thans de groote *Peter Paul's misse* gehouden, die van vele vreemde kooplieden, zelfs uit *Perzië*, wordt bezocht. De stad telt 14,000 inwoners, die van den aanzienlijken handel en de scheepvaart bestaan.

Arsamas, met 8000 inwoners, looijerijen, zeepziederijen, goud- en zilverfabrijken.

Pawlowoselo, een dorp, door deszelfs ijzer- en staalfabrijken zeer beroemd.

18. Het *Gouvernement* TAMBOW, waarin *Tambow*, eene regelmatige stad, met 10,700 inwoners en veel handel.

Koslow, met 8 kerken en 8000 inwoners.

Lipezk, met 6000 inwoners, beroemde ijzergieterijen en eene gezondheidsbron.

19. Het *Gouvernement* RJAZAN of RAZAN, waarin:

Razan, de hoofdstad, aan de *Trubesch*, met 8000 inwoners, laken-, zeildoek- en andere fabrijken.

Ka-

Kasimow, aan de *Oka*, met 10,000 inwoners, onder welke veel Mahomedanen, die in pelterijen handelen.

20. Het *Gouvernement* TULA, waarin:

Tula, de hoofdstad, aan de *Tuliza*, met 28 kerken, een Gymnasium, een Seminarium, een Adellijk Opvoedingshuis, 30,000 inwoners, aanzienlijken handel, de voornaamste geweerfabrijk des Rijks en vele ijzergieterijen.

Bjelew, met 7000 inwoners en beroemde messenfabrijken.

21. Het *Gouvernement* KALUGA, waarin *Kaluga*, de hoofdstad, aan de *Oka*, met 24 kerken, 25,000 inwoners, zeildoek-, vitriool- en vele andere fabrijken en aanzienlijken handel.

Borowsk, met 5000 inwoners en fabrijken.

22. Het *Gouvernement* OREL, waarin *Orel*, de hoofdstad, aan de *Oka* en *Orlicka*, met 20 kerken, een Gymnasium, Seminarium, 2000 inwoners, handel en fabrijken.

Briansk, met 4000 inwoners, Seminarium, geschutgieterij en handel.

Bolchow, met 14,000 inwoners, leder-, kousen- en handschoenfabrijken.

23. Het *Gouvernement* KURSK, waarin *Kursk*, de hoofdstad, aan de *Kura* en *Tuskara*, slecht gebouwd, op eenen berg, met 16 kerken, een Seminarium, een Gymnasium, een invalidenhuis en 20,000 inwoners, die veel handel drijven en leder- en wasfabrijken hebben.

Belgorod, eene stad, bij de bron der *Donez*, met 7000 inwoners en aanzienlijken handel.

24. Het *Gouvernement* WORONESCH, waarin:

Woronesch, de hoofdstad, aan den mond der rivier van dien naam, met 12,000 inwoners, vitriool-, laken- en andere fabrijken en scheepvaart op de *Don*.

Pawlowsk, eene stad, met 2500 inwoners, die van den tuinbouw en handel met de Kozakken bestaan.

C. KLEIN RUSLAND.

Hiertoe behooren:

25. Het *Gouvernement* KIEW, waarin:

Kiew, de hoofdſtad, aan den *Dnieper*, met eene ſchoone hoofd- en 24 andere kerken, eene Hoogeſchool voor Griekſche Geestelijken, een Gymnaſium en 30 à 40,000 inwoners, die ſchoone porſeleinfabrijken hebben. Vele bedevaarten worden hier gedaan naar de graven der Heiligen in de kloosters alhier.

Uman, eene ſtad, met 2500 inwoners en een prachtig ſlot.

26. Het *Gouvernement* TSCHERNIGOW, waarin:

Tschernigow, de hoofdſtad, met een kasteel op eenen berg en 10,000 inwoners.

Neschin, eene ſtad, met een kasteel, 15 kerken, een Atheneüm en 16,000 inwoners, die veel reukwaren en confituren maken. Er zijn drie jaarmarkten.

Gluchow, eene ſtad, aan de *Jesman*, met 7000 inwoners en handel.

27. Het *Gouvernement* PULTAWA, waarin *Pultawa*, de hoofdſtad, aan de *Pultawa*, met 8000 inwoners, aanzienlijken handel en eene obelisk op het ſlagveld van 1709.

Krementſchuk, aan den mond der *Pſiol*, met 800 inwoners en handel.

28. Het *Gouvernement* der SLOBODISCHE UKRAINE, voorheen CHARKOW, waarin *Charkow*, de hoofdſtad, aan de *Charkowka*, met eene vesting, Hoogeſchool, Gymnaſium en 11,000 inwoners.

Sumy, met 10,500 inwoners en voorname paardenmarkt.

Achtyrka, met 13,700 inwoners, wolſpinnerijen en verwerijen.

D. ZUID RUSLAND.

Hiertoe behooren:

29. Het *Gouvernement* JEKATERINOSLAW, waarin *Jekaterinoslaw*, de nieuwe hoofdſtad, aan den mond

der

der *Kidak* in den *Dnieper*, met 5000 inwoners en lakenfabrijken.

Taganrok, eene versterkte zee- en koopstad, aan de *Zee van Azof*, op den top van een hoog voorgebergte, de stapelplaats voor de *Don*, *Donez* en *Wolga* en de Siberische voortbrengsels, met veel handel, 9000 inwoners, eene oorlogshaven, scheepstimmerwerven en hospitaal.

Alexandrowsk, eene vesting en stapelplaats, met 3000 inwoners.

Azof, eene stad, op een eiland in de *Don*, met 3800 inwoners en handel.

Nachitschewan, eene nieuwe stad, met 12,000 inwoners en fabrijken.

Rostow, eene voorname vesting.

30. Het *Gouvernement* CHERSON, waarin *Cherson*, eene sterke stad en oorlogshaven, aan de *Zwarte Zee*, aan den mond van den *Dnieper*, met voorsteden, goede haven, arsenaal, scheepstimmerwerven, geschutgieterij en 22,000 inwoners, die veel handel drijven.

Nikolajew, met eene haven en 9000 inwoners.

Odessa, eene nieuwe zee- en koopstad, aan de *Zwarte Zee*, met eene vesting, voortreffelijke vrijhaven, magazijnen, schouwburg, bazar- of koophuis, quarantaine-huis, Gymnasium, meisjesschool en 35,000 inwoners, die fabrijken hebben en veel handel drijven.

Ovidiopol en *Tiraspol*, twee vestingen.

31. Het *Gouvernement* TAURIEN of SIMFEROPOL, waartoe de *Krim* en het Land der *Tschernomorsken* behooren, en waarin:

Simferopol, de hoofdstad, met 4 moskeën en 1800 inwoners.

Feodosia of *Kaffa*, eene koopstad, met eene vrijhaven, quarantaine-huis en 5000 inwoners.

Baktschisarai, voorheen de residentie van den Khan, met paleizen, tuinen, lederfabrijken en 7000 meestal Tartaarsche inwoners.

Sewastopol, met eene oorlogshaven en 1500 inwoners,

Jewpatoria (ook *Koslow* en *Eupatoria* genoemd), met eene vrijhaven en ruim 3000 Tartaarsche inwoners.

Perekop, of *Orkapi*, eene stad op de landengte van de *Krim*, met 900 inwoners.

Kertsch,

Kertsch, eens de verblijfplaats van MITHRIDATES, met vele Griekſche Oudheden en eenigen handel.

32. Het LAND DER DONSCHE KOZAKKEN, waarin *Tſcherkask*, de voormalige hoofdſtad, met op palen gebouwde huizen, magazijnen, tuighuis en 15,000 inwoners. Daar deze ſtad aan overſtroomingen blootgeſteld en zeer ongezond is, zoo heeft men begonnen, aan de *Don*, eene andere hoofdſtad, *Nieuw Tſcherkask*, te ſtichten.

33. De *Provincie* BESSARABIË, waarin *Kiſchenew*, de hoofdſtad, aan de *Byk*.

Chotſchin of *Chotim*, aan den *Dniester*, voorheen met 20,000 inwoners, thans in verval.

Bender, aan den *Dniester*, met een kasteel, 2 voorſteden, 2 Christen-kerken, 12 moskeen en 10,000 inwoners, die ſalpeter-fabrijken, papiermolens en looijerijen hebben. Hierbij, in het dorp *Warnitza*, hield KAREL *de twaalfde* zich vier jaar na den ſlag bij *Pultawa* op.

Ismail, eene ſterke ſtad, aan den *Donau*.

Akermann, aan den mond van den *Dniester*, met 8000 inwoners, visſcherij en handel.

E. WEST RUSLAND.

Hiertoe behooren:

34. Het *Gouvernement* WILNA, waarin *Wilna*, eene aanzienlijke hoofdſtad, aan de *Wilia*, met twee groote voorſteden, ſchoone gebouwen, 40 kerken, eene Roomſche Univerſiteit, verſcheidene ſcholen, 25,000 inwoners en uitgeſtrekten handel.

Kowno, eene ſtad met 4000 inwoners en handel.

35. Het *Gouvernement* GRODNO, waarin *Grodno*, de hoofdſtad, aan de *Niemen*, met twee kasteelen, eene Akademie, Ridderakademie en 5000 inwoners, die fabrijken van laken, zijden ſtoffen, hoeden en ſpeelkaarten, benevens welbezochte jaarmarkten hebben.

Brzesk, aan de *Bog*, met 1800 inwoners.

36. De *Provincie* BIALYSTOK, waarin:

Bialyſtok, de hoofdſtad, aan de *Biala*, met een kasteel en 6000 inwoners.

Bielsk, eene stad met 2000 inwoners in een vruchtbaar oord.

37. Het *Gouvernement* WITEBSK, waarin:
Witebsk, de hoofdstad, aan de *Witeb*, met een kasteel, 14 kerken, 13,000 inwoners en handel.
Polozk, aan de *Polota*, met 3000 inwoners.
Dunaburg, eene nieuwe belangrijke vesting.

38. Het *Gouvernement* MOHILEW, waarin:
Mohilew, aan den *Dnieper*, met 16 Grieksche kerken, een kasteel, 16,000 inwoners en handel.
Orscha, aan de *Orschiza*, met 2500 inwoners.

39. Het *Gouvernement* MINSK, waarin:
Minsk, de hoofdstad, aan de *Swislocz*, met twee kasteelen en 3000 inwoners.
Borischow, aan de *Beresina*, door den overtogt van NAPOLEON bekend.
Sluzk, met een Gymnasium en 5000 inwoners.

40. Het *Gouvernement* VOLHYNIË of WOLYNSK, waarin:
Schittomir, de hoofdstad, aan de *Teterew*, met 5000 inwoners en wijnhandel.
Dubnow, met 6000 inwoners, de vergaderplaats van den Poolschen Adel en jaarmarkten.
Luck, aan de *Styr*, met 3600 inwoners.

41. Het *Gouvernement* PODOLIË, waarin:
Kaminiez en *Kaminiez Podolski*, eene sterke hoofdstad, aan de *Smotriza*, met een kasteel en 5600 inwoners.
Bar, met 2400 inwoners.
Mohilew, aan den *Dniester*, met 7000 inwoners.

V R A G E N.

Is Rusland *een groot Land?*
Hoe wordt het verdeeld?
Waar ligt Europeesch Rusland?
Hoe wordt het begrensd?
Hoe groot is hetzelve?
Hoe veel inwoners bevat het?
Hoe is de luchtgesteldheid?
Is het overal even koud?

Wel-

Welke zijn de voortbrengsels uit het Rijk der Planten?
Welke uit het Rijk der Dieren?
Welke uit het Rijk der Delfstoffen?
Hoe kan men de inwoners het best verdeelen?
Wat weet gij van den Russischen Adel?
Wat van de kooplieden en boeren?
Welke middelen gebruiken de Russen tegen de koude?
Weet gij ook iets van hunne huizen?
Zeg mij iets van de Kozakken.
Welke Godsdiensten heeft men in Rusland?
Weet gij ook iets van den Griekschen Godsdienst?
Hoe is het er met Kunsten en Wetenschappen gelegen?
Hoe met de Scholen?
Wat weet gij van de Taal?
Welke zijn de voornaamste middelen van bestaan?
Hoe is het er met den koophandel gesteld?
Welke zijn de voornaamste koopsteden?
Hoedanig is de regeringsvorm?
Welke zijn de voornaamste eilanden bij Rusland?
Welke zijn de rivieren?
Welke zijn de voornaamste kanalen?
Welke zijn de meren?
Welke zeeën en straten vindt men er?
Welke golven?
Welke gebergten en welke kapen?
En welke vlakten?
Noem eens de Gouvernementen der Oostzee-Provinciën *met derzelver voornaamste steden.*
Nu die van Groot Rusland *met derzelver steden.*
Zoo ook van Klein Rusland.
Als ook van Zuid Rusland.
En nu nog eens van West Rusland.

Tot *Rusland* behoort tevens;

Het Koningrijk POLEN.

Ligging en Grenzen. — Hetzelve ligt tusschen 35°, 10′ en 41°, 42′ lengte en 50°, 4′ en 55°, 6′ noorder breedte, en grenst ten noorden aan *Pruissen*, ten oosten aan *Rusland*, ten zuiden aan *Gallicië*, en ten westen aan *Pruissen*.

Uitgestrektheid en Bevolking. — De uitgestrektheid van *Polen* wordt op 2190 vierkante mijlen geschat, waarop 5,702,300 inwoners geteld worden.

Luchtgesteldheid. — Deze is, over het algemeen, gematigd, eenigzins koud, doch vrij gezond. De veepest rigt hier somtijds groote verwoestingen aan.

Voortbrengsels. — De grond wisselt in vruchtbare akkers en schoone weiden, nutteloozе woestijnen en heidevelden en groote ondoordringbare bosschen af. De *voortbrengselen* zijn:

a. Uit het Rijk der Planten: Veel graan van allerlei soort, hier en daar ook gierst en maïs, verder peulvruchten, tuinvruchten, vlas, hennep, hop, tabak, manna, boomvruchten en hout.

b. Uit het Rijk der Dieren: Paarden, rundvee, schapen, geiten, varkens, herten, reeën, wilde zwijnen en hazen, maar ook wolven, beeren, vossen, marters, wezels, fretten, eekhorens, dassen, otters, tam en wild gevogelte, visch, kreeften en honig.

c. Uit het Rijk der Delfstoffen: Zilver, koper, lood, ijzer, marmer, albast, kalk, krijt, bouw- en andere steen, pot- en porselein-aarde, zout, zwavel, salpeter en steenkolen.

Inwoners. — Deze zijn bijzonder Polen, en verder Litthauers, Duitschers, Grieken, Tartaren en zeer veel Joden. De Polen zijn van eene schoone gestalte en aangenaam voorkomen. Zij zijn sterk, en hunne vrouwen worden voor de schoonste van het Noorden van *Europa* gehouden.

Zeden en Gewoonten. — De Polen komen in vele opzigten in dezen met de Russen overeen, hebben echter meer Vaderlandsliefde, doch minder goedhartigheid. Zij onderscheiden zich inzonderheid van dezelve door hunne kleederdragt en taal. De Adel is talrijk, maar, weinigen uitgezonderd, zeer arm.

Godsdienst. — De meeste inwoners belijden den Roomschen; doch andere Godsdiensten worden er geduld.

Kunsten en Wetenschappen. — *Polen* heeft zijne eigene Letterkunde en verscheidene geleerde mannen opgeleverd; doch het gemeen is er nog zeer onbeschaafd, schoon de tegenwoordige Regering hierin aanzienlijke verbeteringen heeft te weeg gebragt. Reeds is er eene Universiteit, Geleerde Scholen, en worden de stads- en dorp-scholen verbeterd, of nieuwe opgerigt.

Taal. —

Taal. — De Poolsche Taal is eene dochter der Slavonische, welke zeer rijk is en aangenaam klinkt.

Middelen van bestaan. — Deze zijn landbouw, veeteelt, jagt, visscherij, eenige mijnwerken, en weinige linnen-, leder-, tabaks-, ijzerwerk- en potaschfabrijken, branderijen, pikkokerijen, enz. De handel naar buiten levert koren, meel, scheepstimmerhout, paarden, slagtvee, ruwe huiden, was, honig, talk, wol, vederen, hazevellen, varkensborstels, manna, enz.

Regeringsvorm. — Eene Constitutionele Monarchij, waarvan de Keizer van *Rusland* Koning is, en de Uitvoerende magt heeft; terwijl hij de Wetgevende met de standen, die hij op den Landdag om de twee jaren bijeenroept, deelt. De Landdag bestaat uit twee Kamers: de Senaat- en Landboden-Kamer. De Koning wordt door eenen Onderkoning vertegenwoordigd. De inkomsten worden op 10 millioenen Nederlandsche guldens geschat. Het leger is op 50,000 man bepaald, waaronder 20,000 man paardenvolk.

Rivieren. — In *Polen* zijn de volgende rivieren, als: 15. de *Weichsel*, verder de *Nidau*, de *Pilica*, de *Bzura*, de *San*, de *Wieprz*, de *Bug*, de *Wlodawka*, de *Kruza*, de *Narzeo*, de *Drewenz*, de *Warta*, de *Prosna*, de *Ner*, de *Netze*, de *Niemen*, enz.

Meren. — Het *Durza*-, *Augustower*-, *Gopla*- en *Bielsko*-*Meer*, enz.

Moerassen. — Deze zijn: het *Warten*-, *Zuwinta*-, *Netta*-, *Lyk*-, *Biely*-, *Karaska*-*Moeras* en andere.

Gebergten. — Deze zijn: takken van het *Karpatische*- en *Sudetische Gebergte*, doch niet hoog. Het land is meestal vlak.

Verdeeling. — Het Land wordt in 8 Waiwoodschappen verdeeld, die weder in verscheidene distrikten of *Obwodys* gesplitst worden. Deze Waiwoodschappen zijn:

1. Het *Waiwoodschap* MASOVIË, waarin:

Warschau, de hoofdstad des Rijks, en zetel der hooge Regerings-Collegiën, zeer aangenaam aan den *Weichsel* gelegen, en deels zeer schoon, deels zeer slecht gebouwd. Binnen haren omtrek van drie mijlen vindt men wel 115 paleizen, 38 kerken en vele schoone gebouwen, maar ook vele houten en met stroo gedekte huizen en vele tuinen en akkers.

On-

Onder de voornaamste merkwaardigheden behooren het voormalig Koninklijk paleis, de Krakausche poort met het metalen standbeeld van Koning SIGISMUND, het Krasinskisch, het Saksisch en vele andere paleizen, de Universiteit, het Tuighuis, de nieuwe Munt en *Marieville*, eene soort van *Palais-Royal*. Onder de menigvuldige liefdadige gestichten verdienen het groote Stadshospitaal, het Militairen-Hospitaal, het Vondelingshuis en de beide Krankzinnighuizen opmerking. Ook zijn hier, behalve de Hoogeschool, verscheidene inrigtingen tot onderwijs, als: een Roomsch Adellijk Collegie, een Piaristen-Collegie, verzamelingen van boeken, munten, Naturaliën, schilderijen, enz. De stad telt 4000 huizen en 100,338 inwoners, die velerlei fabrijken in tabak, laken, hoeden, kousen, handschoenen, enz., hebben. Jaarlijks worden hier twee jaarmarkten gehouden. Over de stad ligt:

Praga, eene sterke stad, aan de andere zijde van den *Weichsel*, door eene brug met *Warschau* gemeenschap hebbende, en als eene voorstad van dezelve aangezien, met 7000 inwoners.

Wola, waar voorheen de Koningen van *Polen* onder den blooten hemel verkozen werden.

Lowitz, aan de *Bszura*, met vier kerken, een Gymnasium en 2500 inwoners.

2. Het *Waiwoodschap* KALISCH, waarin:

Kalisch, de hoofdstad, tusschen twee armen van de *Prosna*, met 10 kerken, een kasteel, eene militaire school, 7300 inwoners en lakenweverijen.

Peysern, aan de *Warta*, met 2400 inwoners, linnen- en laken-fabrijken.

Sieradz, aan de *Warta*, met 2200 inwoners.

Oud- en *Nieuw Czenstochau*, twee steden, te zamen met 5000 inwoners, de laatste met een geheel versterkt klooster op den *Klarenberg*.

3. Het *Waiwoodschap* KRAKAU, waarin:

Kielce, de hoofdstad, met een Bisschoppelijk paleis, Seminarium, Gymnasium, Berg-Akademie, vier kerken en 5000 inwoners.

Pilica, aan de rivier van dien naam, met 1800 inwoners.

Pinczow, met een Gymnasium.

Siewierz, aan een meer, met eene ijzergieterij en 1300 inwoners.

4. Het *Waiwoodschap* SANDOMIR, waarin:
Radom, de hoofdstad, met een Collegie en 1500 inwoners.
Sandomir, aan den *Weichsel*, met een kasteel, Abdij, Gymnasium en 4700 inwoners.
Opatow, met 4700 inwoners en handel.

5. Het *Waiwoodschap* LUBLIN, waarin:
Lublin, de hoofdstad, in een vruchtbaar oord, door meren en moerasfen omringd, aan de *Bystrzyza*, met een kasteel op eene hooge rots, een schoon raadhuis, 18 kerken en 10,300 inwoners, die een' aanzienlijken handel met laken, koren en Hongaarschen wijn drijven. Jaarlijks worden hier drie, ook door vreemdelingen sterk bezochte, missen gehouden.
Pulawy, aan den *Weichsel*, met 3000 inwoners.
Zamosc, met een Gymnasium en 6500 inwoners.

6. Het *Waiwoodschap* PODLACHIË, waarin:
Sieldce, de hoofdstad, met 2100 inwoners.
Terespol, de hoofdstad, aan de *Krsna*, met 1000 inwoners.
Biala, met 2700 inwoners en een kasteel.

7. Het *Waiwoodschap* PLOCK, waarin:
Plock, de hoofdstad, aan den *Weichsel*, met een Gymnasium, 11 kerken, een klooster, 6000 inwoners en handel.
Wyszogorod, met 2200 inwoners.
Pultusk, aan de *Narew*, met 2100 inwoners, door den slag van 1806 bekend.
Ostrolenka, met 1800 inwoners en de Ostrolenkische wildernis.

8. Het *Waiwoodschap* AUGUSTOW, waarin:
Suwalken of *Suwalki*, de hoofdstad, met 2000 inwoners en schoone gebouwen.
Lomza, aan de *Narew*, met een Collegie en 1200 inwoners.
Augustow, aan een meer, met 2000 inwoners.

Bezittingen van Rusland buiten Europa. — *Rusland* bezit buiten *Europa* het volgende, als:
In *Azië*, het geheele *Aziatisch Rusland*, de *Kurillische*, *Aleutische* en *Vossen-Eilanden*, enz.

 In

In *Amerika*, een aanzienlijk gedeelte der *Noord-Westkust*.

In *Australië*, de eilanden *Orlof*, *Spiridof*, *Romanzow* en andere, door KRUSENSTERN, KOTZEBUE en andere nieuwe Reizigers ontdekt.

V R A G E N.

Welk Land behoort nog aan Rusland?
Waar ligt het, en hoe wordt het begrensd?
Hoe groot is het?
Hoe veel inwoners bevat het?
Hoe is de luchtgesteldheid?
Welke zijn de voortbrengsels uit het Rijk der Planten?
Welke die uit het Rijk der Dieren?
En welke uit het Rijk der Delfstoffen?
Door welke volken wordt Polen *bewoond?*
Wat weet gij van de Polen?
Wat van hunnen Godsdienst?
Wat van hunne Kunsten en Wetenschappen?
En wat van hunne Taal?
Welke zijn de middelen van bestaan?
Hoedanig is de regeringsvorm?
Welke rivieren heeft Polen?
Welke meren?
Welke moerassen?
En welke gebergten?
Hoe wordt Polen *verdeeld?*
Noem mij de Waiwoodschappen met derzelver steden.
Welke zijn de bezittingen van Rusland *buiten* Europa?

ZWEDEN *en* NOORWEGEN.

Deze Rijken, het oude *Scandinavië*, maken een groot schiereiland uit en liggen ten westen van *Rusland*. Zij bevatten, op 13,800 vierkante mijlen, 3,453,000 inwoners. Wij zullen elk derzelve, schoon thans te zamen onder één Hoofd vereenigd, als op zich zelf staande, afzonderlijk behandelen en gaan dus over tot

ZW

ZWEDEN.

Ligging en Grenzen. — Dit Land ligt tusschen 28°, 32′ en 41°, 30′ lengte en 55°, 22′ en 69°, 1′ noorder breedte, en grenst ten noorden en noordoosten aan *Rusland*, ten oosten aan de *Golf van Bothnië*, ten zuiden en zuidoosten aan de *Oostzee*, en ten westen aan de *Sont*, het *Kattegat*, de *Noordzee* en *Noorwegen*.

Uitgestrektheid en Bevolking. — De uitgestrektheid dezes Lands wordt op 267 mijlen lengte en 160 mijlen breedte opgegeven; terwijl het op 7935 vierkante mijlen 2,543,000 inwoners bevat, zoodat er 321 zielen op eene vierkante mijl komen; doch de bevolking is zoo ongelijk, dat in het eene gedeelte 3400 en in een ander slechts 25 zielen op zulk eene mijl leven.

Luchtgesteldheid. — De luchtgesteldheid van *Zweden*, zoowel als die van *Noorwegen* en *Denemarken*, is vrij koud; de zomer volgt aanstonds op den winter, en de Natuur ontwikkelt zich in zeer korten tijd. Het is vooral in het midden en het noorden van dit Koningrijk, dat de winter zijne heerschappij doet gevoelen; kagchels en pelterijen kunnen naauwelijks tegen de snerpende koude beveiligen, welke soms zoo streng is, dat de uitstekende ligchaamsdeelen der inwoners bevriezen. De wederkaatsing der zon op de bergen, en de lange dagen maken het in den zomer tamelijk warm; alsdan blijft de zon in het noordelijkste gedeelte verscheidene achtereenvolgende weken aan de kimmen, en des winters heerscht er, gedurende hetzelfde tijdsverloop, een onafgebroken nacht, die echter door den maneschijn, de sneeuw en het noorderlicht eenigzins verhelderd wordt.

Voortbrengsels. — De grond is, over het algemeen berg- en rotsachtig en zeer schraal; echter vindt men er zeer vruchtbare dalen in het zuiden, waarvan de akkerbouw veel voordeel trekt. De *voortbrengsels* zijn:

a. Uit het Rijk der Planten: Koren, als: tarwe, rogge, gerst, haver (tot 60° noorder breedte), peulvruchten, vooral erwten, moesgroenten, bijzonder aardappelen, kool en rapen, verder vlas, hennep, hop, tabak, boomvruchten, vele soorten van beziën,

zeer vele mosſen, waarvan ſommige, bij het gemis van koren, of met hetzelve, tot brood gebruikt worden, en zeer veel hout, vooral timmerhout; terwijl de groote bosſchen tevens teer, pik en potasch leveren.

b. Uit het Rijk der Dieren: De dieren dezer ſtreken beſtaan voornamelijk uit paarden van eene kleine geſtalte, en uit osſen, die ſomtijds buitengemeen groot worden; doch, over het algemeen, is het rundvee van de middelſte ſoort, en de ſchapen klein, met vrij fijne wol. In het noordelijke gedeelte zijn de rendieren zeer talrijk, en maken zij de huisdieren der Laplanders uit. Tevens vindt men in *Zweden* herten, reeën, elandsdieren, beeren, wolven, losſchen, veelvraten, vosſen, marters, otters, eekhorens (ook vliegende), dasſen, hermelijnen, robben en andere zeedieren, vele ſoorten van vogelen, als: lijsters, zeearenden, valken, enz. De rivieren zijn zoo vischrijk, dat men de ſnoeken gedroogd en gezouten naar elders vervoert.

c. Uit het Rijk der Delfſtoffen: Goud (zeer weinig), zilver, vooral koper en ijzer, en verder aluin, zwavel, vitriool, kalk, marmer, albast, porfier, graniet, ſlijp-, molen- en andere ſteenen, magneet, talk, kalmij, ſpiesglas, zwart krijt, ametist, ſteenkolen, turf, enz.

Inwoners. — De inwoners van *Zweden* zijn Zweden, Finnen en Laplanders. De invallen der Gotten in het Romeinſche Rijk en hunne volksverhuizingen uit *Zweden*, tot zelfs naar *Spanje*, maken het, benevens andere redenen, waarſchijnlijk, dat *Zweden* oudtijds zeer bevolkt is geweest. De Dalekarliërs, meestal bergbewoners en mijnwerkers, maken een trouw en eerlijk ſlag van menſchen uit; doch zij zijn vrij ruw en onbeſchaafd. Van de in het noorden wonende Laplanders zullen wij, bij het gedeelte van *Zweden*, dat zij bewonen, afzonderlijk ſpreken. De bewoners der noordelijke ſtreken hebben doorgaans eene ſchoone frisſche kleur; die van het zuidelijk gedeelte zijn meestal blond en hebben blaauwe oogen, eene vrij rijzige geſtalte en een gul voorkomen. Nader bij het noorden ziet men meer zwart haar, donkere oogen, eenen woesten, maar levendigen blik, ſterk uitkomende ſpieren en lange geſtalten.

Zeden en Gewoonten. — Gustavus *de derde* had eene al-

algemeene Nationale kleeding ingevoerd; doch dit is allengskens uit het gebruik geraakt. Nogtans zijn de bewoners nog zeer op netheid van kleeding gesteld. Beschaafdheid en gezelligheid zijn voorname trekken der Zweden. De zeden der Grooten hebben zoo veel overeenkomst met die der Franschen, en het volk is zoo levendig en beschaafd, dat het den bijnaam gekregen heeft van *de Franschen van het Noorden*. De Zweedsche Adel woont weinig in de steden en legt zich voornamelijk op den landbouw toe; des zomers begeven de Edellieden zich naar de badplaatsen, of naar die streken, waar krijgsoefeningen gehouden worden, die gewoonlijk van eenen maaltijd onder eene tent of eene danspartij in de opene lucht gevolgd worden. Voor het overige houden zij veel van gastmalen.

Godsdienst. — De Lutersche Godsdienst is alhier de heerschende, zoo echter, dat andere gezindten en ook Joden geduld worden. De laatste zijn zeer weinig in getal en wonen te *Stokholm*. Er is een Aartsbisschop, die over twaalf Bisdommen het opperbestuur heeft. Bij de Laplanders heerscht nog veel Heidensch bijgeloof.

Kunsten en Wetenschappen. — De Zweedsche Letterkunde heeft zich laat ontwikkeld; echter telde men, en zijn er nog verscheidene geleerde mannen, doch die weinig gelegenheid hebben, hunne Werken ter drukpers over te geven, als: OLAUS MAGNUS, PONTOPPIDAN, WALLERIUS, LINNÆUS, THUNBERG, ACHARIUS, BERGMANN, CRONSTEDT, enz. Ook is dit volk zeer geschikt om andere talen te leeren spreken en over het algemeen, schrander van aard. Vele wetenschappen, vooral Godsdienst en Wijsbegeerte, worden in *Zweden* met vlijt beoefend. Er zijn Hoogescholen te *Upsala* en *Lund*, verscheidene Gymnasiën en ook Volksscholen; doch deze laatste zijn er te weinig, zoodat vele kinderen uren ver gaan moeten, om onderwijs te ontvangen. In de steden heeft men ook Zondagsscholen; verder zijn er Zeevaart- en Militaire scholen, Kweekscholen voor Predikanten, vele geleerde Genootschappen, waaronder de Zweedsche Akademie, de Akademiën der Wetenschappen te *Stokholm* en *Upsala*, die der Schoone Wetenschappen, Geschiedenis en Oudheden te *Stokholm*, het Landbouwkundig

Ge-

Genootschap, Bijbelgenootschap en andere uitmuntende, vele boek- en kunstverzamelingen, kabinetten van Naturaliën, enz.; maar de kunsten zijn nog in derzelver kindschheid. Er is te *Stokholm* eene Akademie der vrije kunsten, eene voor de muzijk, en de grootste verzameling van schilderstukken is te *Drotningholm*.

Taal. — De Zweedsche Taal is van Gottische afkomst; zij is zeer beschaafd. De Laplanders en Finnen hebben hunnen eigenen tongval. Onder de beschaafde standen wordt veel Hoogduitsch gesproken.

Middelen van bestaan. — Deze zijn: de landbouw, in zooverre de grond dit toelaat, veeteelt, vooral in het zuidelijk *Zweden*, de visscherij, vooral in haring, zalm en snoek. De traan der robben en zeekalven, die in de *Golf van Finland* gevangen worden, vormt ook eenen aanzienlijken tak van handel, alsmede de haringvisscherij. De hoeveelheid dezer visschen, welke jaarlijks op eene tusschenruimte van 18 *à* 20 mijlen, tusschen *Gothenburg* en *Marstrand*, gevangen worden, wordt op 600,000 tonnen begroot, waarvan elke ton 1200 haringen bevat; verder het boschwezen, daar *Zweden* zeer veel hout naar buiten verzendt; de mijnwerken, die echter niet zoo veel meer opleveren als weleer; voorts fabrijken en koophandel. Sedert het begin der zeventiende eeuw zijn hier vele fabrijken opgerigt, als van stijfsel, glas- en blikwerk, wollen- en zijden stoffen en zeep, tapijterijen, suikerraffinaderijen, tabakskweekerijen, weverijen, zeildoekfabrijken, papier-, zaag- en kruidmolens, geschutgieterijen, ankersmederijen, zwaardvegerijen, spin- en pletmolens. Men bewerkt hier ook veel rood en geel koper, ijzer en staal.

De Zweedsche handel bestaat meerendeels in timmerhout, pik, teer, schors, potasch, hout- en touwwerk, leder, hennep, vlas, pelterijen, koper, lood, ijzer, haring en gedroogde visch; dezelve wordt voornamelijk met *Groot-Brittanje*, ons Vaderland, *Frankrijk* en *Portugal* gedreven. Eene Zweedsche Oostindische Compagnie handelt op *China* en *Oostindië*; de binnenlandsche handel, die zeer aanzienlijk is, wordt door goede wegen en kanalen, Banken en Assurantiegezelschappen veel bevorderd. De voornaamste koopsteden des Rijks zijn *Stokholm* en *Gothenburg*.

Regeringsvorm. — De Zweedsche regeringsvorm is

eene

ene alleen in het Mannelijk geslacht erfelijke Alleenheersching. De Koning roept de Vergadering der Rijksstenden (de *Storthing*) volgens zijn goedvinden bijeen en ontbindt dezelve; hij beschikt over de land- en zeemagt, de geldmiddelen en alle burgerlijke en militaire bedieningen, en, offchoon hij de magt niet heeft op eigen gezag belastingen uit te schrijven, zoo kan hij echter, ingevalle van dringenden nood, er eenige opleggen, alvorens de Rijksstenden vergaderd zijn. Deze inrigting hebben intusschen vele Koningen niet ontzien, bijzonder in den jare 1772, toen GUSTAVUS *de derde* de magt der Stenden zeer verminderde. De Rijksstenden bestaan uit de Ridderschap, de Geestelijken, de Burgers en de Boeren.

De thans nog levende Koning, zoon van GUSTAVUS *den derden*, is onttroond en door zijnen oom opgevolgd geworden, die naderhand eenen voormaligen Veldoverste der Franschen, KAREL JAN BERNADOTTE, voorheen Prins van *Ponto Corvo*, tot zoon aannam, welke tegenwoordig met de Koninklijke waardigheid is bekleed.

De inkomsten des Rijks worden op 12 millioenen guldens begroot, welke tot nu toe veelal door de uitgaven overtroffen worden. De schuld werd op ongeveer 16 millioenen guldens geschat.

De landmagt beloopt 41,500 man, waarvan 4,760 man paardenvolk en 3,450 artillerij zijn. — Voorheen kon *Zweden* 20 à 25 linieschepen in zee brengen; doch sedert eenige jaren zijn deszelfs schepen en timmerwerven aanmerkelijk vervallen. Thans zijn er niet meer dan 12 à 15 schepen, die gebruikt kunnen worden, buiten de Scheerenvloot, die uit 256 kanonneer-sloepen, chebecquen, enz. bestaat, en tot verdediging der kusten dient.

Eilanden. — In *Zweden* zijn de volgende eilanden, als:

a. In de *Sont*, het eiland *Hween* of *Ween.*

b. Aan de kust van *Gothenburg*, *Tjorn*, *Orust*, de *Kosters*-eilanden, enz.

c. In de *Oostzee*, *Gothland* en *Oland.*

Rivieren. — Deze zijn meestal, inzonderheid in het zuiden, zeer breed aan derzelver monden, en slechts aldaar bevaarbaar. Zij zijn zeer kort; velen derzelve vormen meren, of loopen door dezelve heen. Men vindt er zeer schoone watervallen, bijzonder dien aan

de

de *Goetha* of *Gotha*, tusschen het *Wener-meer* en *Gothenburg*; dezelve wordt *Trolhatta* (*Toovenaarshut*) genoemd. — Behalve de *Gotha*, zijn de voornaamste rivieren: de *Aethra*, de *Motala*, de *Dal-elf*, de *Angerman-elf*, de *Lulea-*, *Pitea-*, *Tornea-*, *Umea-elf*, enz.

Kanalen. — Deze zijn het *Trolhatta-*, *Arboga-*, *Stromsholms-* en *Sodertelge-Kanaal.*

Meren. — De meren zijn in dit Land zeer menigvuldig. De voornaamste zijn de G. *Wener-*, F. *Wetter-*, E. *Meler-*, *Hielmar-*, *Silian-*, *Dellen-*, *Storsion-* en andere *Meren.* Men beweert, dat men in deze meren plaatsen vindt, waarvan men de diepte niet peilen kan.

Men telt hier meer dan 350 gezondheids-bronnen, waarvan die van *Medevi*, *Loka*, *Sater*, *Ramlosa* en *Rotneby* de voornaamste zijn.

Zeeën. — Deze zijn de *Noord-* en *Oostzee.*

Straten. — a. De *Sont*, tusschen *Zweden* en *Denemarken.*

Golven. — Deze zijn de *Golf van Bothnië*, het *Kattegat* of het *Schagerak*, en vele kleinere.

Gebergten. — Deze zijn het *Scandinavisch Gebergte*, tusschen *Zweden* en *Noorwegen*, ten zuiden *Sevo* en ten noorden *Kiolen* of *Kölen* genoemd. Onder het laatste zijn bergen, die met altijddurende sneeuw bedekt zijn, en *Fiallar* genoemd worden. De hoogste zijn de *Schneehattan*, de *Syltoppen*, de *Sulitelma*, enz.

Verdeeling. — *Zweden* werd voorheen verdeeld in vier hoofddeelen, als: het *Eigenlijk Zweden*, *Gothland*, *Nordland* en *Lapland*. Thans verdeelt men het, behalve de hoofdstad, in 24 Länen, Leenen of Landschappen, die wij, tot gemak, en op het voetspoor der nieuwste Aardrijkskundigen, onder de drie hoofddeelen:

A. EIGENLIJK ZWEDEN,
B. GOTHLAND en
C. NORDLAND

zullen voegen, bij welk laatste dan het gedeelte, dat *Zweden* van *Lapland* behouden heeft, komt.

A.

A. EIGENLIJK ZWEDEN.

Hiertoe behooren:

De ſtad *Stokholm*, de hoofdſtad en voornaamſte koopſtad van *Zweden*, en de reſidentie des Konings en van alle Rijks-Collegiën. Zij ligt op zeven kleine eilanden en twee kleine ſchiereilanden, en is grootſtendeels op palen gebouwd; echter ſtaan vele gebouwen dezer ſtad op graniet-rotſen, waarvan ſommige geheel naakt en bar zijn, en andere zich uit het *Meler-meer* verheffen. De ſtad beſtaat uit acht deelen en twee voorſteden, heeft eene ſchoone haven, die, hoewel zeer veilig, aan de invaart wat moeijelijk is, en door de citadellen *Waxholm* en *Dalaro* verdedigd wordt; er zijn 13 groote bruggen, 22 kerken, zeer ſchoone paleizen en gebouwen, als het prachtige Koninklijk paleis, op eene hoogte gebouwd, met eene aanzienlijke Bibliotheek, Muſeum, enz.; de Ritterholmſche kerk, waarin de Koningen begraven worden, het Huis van de Rijksſtenden, het Stadhuis, Tolhuis, de Bank, de Beurs, de Schouwburg, het Tuighuis, IJzerpakhuis, de Admiraliteits-gebouwen, enz. Ook vindt men hier eene Koninklijke Akademie der Wetenſchappen, eene voor den Militairen ſtand, eene van Beeldende Kunſten, Fraaije Letteren en Oudheidkunde, het voortreffelijke kabinet van Natuurlijke Historie, Genees- en Heelkundige-, Godgeleerde- en Bijbelgenootſchappen, Inſtituten voor Doofſtommen, Blinden, de Zeevaart en voor Teekenkunde, Gymnaſiën, Veeartſenijkundige School, en andere inrigtingen van onderwijs, alsmede boekerijen, een uitmuntend Obſervatorium, vele hospitalen en andere liefdadige inrigtingen en asſurantie-compagniën. Men vindt op twee verſchillende pleinen de ſtandbeelden van de Koningen GUSTAVUS ADOLPHUS en GUSTAVUS *den derden*. De ſtad telt 71,000 inwoners, die aanzienlijke tabaksfabrijken en vele handwerken, als ook ſcheepstimmerwerven, geſchutgieterijen en eene Koninklijke munt hebben, eenen aanzienlijken handel drijven en vooral veel ijzer uitvoeren. Rondom deze ſtad zijn ook zeer ſchoone wandelingen en lusthuizen.

1. STOKHOLMLAN, waarin:

Nor.

Nartelge, aan de zee, met eene haven en 876 inwoners, die van de visfcherij, geweer- en lakenfabrijken beftaan.

Sodertelge, met 976 inwoners en tabaksfabrijken.

Oeregrond, eene zeeftad, met 678 inwoners, haven, visfcherij en handel in ijzer.

2. Upsalalan, waarin:

Upfal of *Upfala*, de zetel eens Aartsbisfchops, Primaat des Rijks, eene oude en groote ftad, met een op eene hoogte gelegen kasteel, de oude en prachtige hoofdkerk, eene federt lang vermaarde Akademie of Hoogefchool, met vele geleerde Genootfchappen, 60 Profesforen en wel 1500 ftudenten. De kruidtuin, de boekerij, het mufeum en de fterrenwacht zijn zeer merkwaardig. Ook zijn er eene Koninklijke Akademie der Wetenfchappen en andere geleerde inrigtingen, eene zwemfchool, een invaliden-, werk- en verbeterhuis en 4500 inwoners, die boekdrukkerijen, koufen-, band- en tabaksfabrijken, landbouw en gezondheidsbronnen hebben.

Dannemora, met de voornaamfte ijzermijn des Rijks.

Loeffta, met de grootfte ijzerfmederij.

Soderfors, met de eenigfte ankerfmederij des Rijks.

3. Westeraslan of westmanland, waarin:

Westeras, aan de *Swarta*, de zetel van eenen Bisfchop, met 3300 inwoners, een Gymnafium, eene waag voor de metalen, korenmagazijn, tabaksfabrijken, verwerijen en handel.

Sala of *Salberg*, met eene zilvermijn en 2116 inwoners, die handel in koren en zout drijven.

4. Sodermannland of nyköpinslan, waarin:

Nyköping (*Nikioping*), eene koopftad, met eene verzande haven en het Ziekenhuis van het Landfchap, goed gebouwd, met 2453 inwoners, die handel in ijzer, houtwaren en leder drijven, en fabrijken in laken, zijden en wollen ftoffen, tabak, papier, leder, enz. hebben. Ook is er eene gefchutgieterij.

Eskilftuna, met 1530 inwoners en eene Koninklijke wapenfabrijk.

5. Nerike of oerebrolan, waarin:

Oerebro, eene ftad en haven, aan het *Hielmar-meer*, met eene Latijnfche fchool, een Genootfchap voor den landbouw en 3240 inwoners, die geweer-, wollen ftof-

ſtoffen- en wasdoek-fabrijken hebben, en in ijzer, koren, enz. handel drijven.

Askerſund, met 769 inwoners, en eene lagere ſchool, welke, naar den erfgenaam van den troon, Prins OSCARS School genoemd wordt, eene haven, handel en ſcheepvaart.

6. CARLSTADLAN of WERMELAND, waarin:

Carlſtad, op een eiland in de *Clara-elf*, de zetel van eenen Bisſchop, met een Gymnaſium, ſterrenwacht, Landbouwkundig- en Bijbelgenootſchap, ſpaarbank, verbeterhuis, en 2265 inwoners, die in hout, koren, zout en ijzer handelen, en visſcherij hebben.

Christineham, met 1430 inwoners en ijzerhandel. Hier wordt de nieuwe ſtad *Oscarſtad* aangelegd.

7. STORAKOPPENBERGSLAN of FALUNLAN, anders DALARNE of THALLAND genoemd, waarin:

Falun, met de beroemdſte kopermijn des Rijks, die jaarlijks bijna 1½ millioen ponden koper, en ook goud, zilver, lood, vitriool en zwavel oplevert. Deze ſtad heeft meest houten huizen, en 6046 inwoners, die linnen-, katoen-, ſterkwater-, wol-, pijpen-, lint-, tabaks- en papieren behangſel-fabrijken hebben.

Hedemora, met 767 inwoners, eenen kruidmolen en jaarmarkten.

Elfdalen of *Elfvedals*, een dorp, met voortreffelijke porfiergroeven en eene Koninklijke fabrijk van vazen, kandelaars, enz.

8. GEFLEBORGSLAN, in *Gastrikland*, *Sodra-* en *Norra Helſingland* verdeeld, waarin:

Gefle, aan eene baai van de *Golf van Bothnië*, de zetel van eenen Bisſchop, met een Gymnaſium, ſpaarbanken, en 6500 inwoners, die zeildoek-, linnen-, tabaks- en ſuiker-fabrijken, ſcheepstimmerwerven, visſcherij en handel in ijzer, planken, teer, enz. hebben.

Hudikswall, met eene haven, aan de *Golf van Bothnië*, en 1429 inwoners, die van geweerfabrijken, linnenweverijen en handel in planken, balken, vlas, boter, enz. beſtaan.

Soderham, met 1435 inwoners, fabrijken en handel.

B. GOTHLAND of HET GOTHISCHE RIJK.

Hiertoe behooren:

9. LINKOPINGSLAN of OOST-GOTHLAND, waarin:

Linkoping of *Lingkioping*, aan de *Stang*, de zetel van eenen Bisschop, met drie kerken, een Gymnasium, eene bibliotheek, en 3000 inwoners, die kousen-, wollen stoffen- en tabaksfabrijken hebben.

Norkoping, eene koopstad, aan den mond der *Motala*, met vijf kerken, eene sijnagoge, armenschool, tuchthuis, spaarbank, haven, en 9051 inwoners, die fabrijken van ijzerwaren, wollen, linnen, linnen- en katoenen stoffen, stijffel, leder en papier, suikerraffinaderijen en handel hebben.

Wadstena, met 1410 inwoners en fabrijken.

Soderkioping, met 870 inwoners en fabrijken.

10. CALMARLAN, waarin:

Calmar, eene koopstad en vesting, aan de straat van *Calmar*, de zetel van eenen Bisschop, met eene domkerk, haven, en 4536 inwoners, die potasch-, spiegel-, tabaks-, leder- en wolfabrijken, scheepstimmerwerven en handel hebben. Deze stad is bekend door den vrede van 1397.

Westerwick, met eene haven, 2853 inwoners, scheepstimmerwerven, handel en eene kobaltmijn.

Oland, een eiland, door de straat van *Calmar* van het vaste land gescheiden, met 24,000 inwoners, die van den landbouw, veeteelt, kalkbranderijen, steenhouwerij, visscherij en handel bestaan. Vele moerassen zijn er drooggemaakt, en er is eene aluingroeve, waarin meer dan 300 menschen werk vinden. Op dit eiland is

Borgholm, een Koninklijk slot, met de haven *Borga*, en waarbij eene stad *Borgholm*, met groote voorregten, wordt aangelegd.

11. JONKOPINGSLAN, waarin:

Jonkoping, aan het *Wetter-meer*, met een Geregtshof, Gymnasium, tuighuis, en 2946 inwoners, die eene geweerfabrijk hebben. Deze stad is bekend door den vrede van 1809. Hierbij is de *Taberg*, met ijzer- en magneetsteen.

Adelfors, met de eenigste goudmijn in *Zweden*.

Wisingso, een eiland in het *Wetter-meer*, met eenen kruidtuin.

12. Kronoberg- of wexiolan, waarin:

Wexio, de zetel van eenen Bisschop, met een Gymnasium, krankzinnighuis, en 1188 inwoners, die hoeden-, behangsel- en papierfabrijken en smederijen hebben.

13. Blekingen of karlskronalan, waarin:

Karlskrona, eene koopstad, de derde stad van *Zweden*, met eene groote en versterkte haven, alwaar gewoonlijk de oorlogsvloot ligt, twee citadellen, een ziekenhuis voor zeelieden, eene brug van 1500 voet lengte, en 11,428 inwoners, die door de scheepstimmerwerven, scheepsdokken, ankersmederijen en den handel in koren, visch, enz. hun bestaan vinden. Deze stad is bekend door den brand van 1791.

Karlshamn, met een kasteel, haven, 3777 inwoners, scheepsbouw, kopersmederij, fabrijken, tabaksplanterij en handel.

Ronnebij, een voornaam vlek, met eene haven, gezondheidsbronnen en vele fabrijken.

14. Skaraborgslan, waarin:

Skara, de zetel van eenen Bisschop, met een Gymnasium, kruidtuin, de eenige veeartsenij-school in het Rijk, onderaardsche grafgewelven met verdroogde lijken (*katakomben*) en 950 inwoners.

Mariestadt, aan het *Wener-meer*, met een gevangenhuis en 1101 inwoners.

15. Elfsborgs- of wenerborgslan, waarin:

Wenersborg, aan het *Wener-meer*, met 1437 inwoners en handel.

Alingsas, met 829 inwoners en kousen- en andere fabrijken.

Boras, met 1790 inwoners, ijzer- en lakenfabrijken.

Trolhattan, aan het beroemde kanaal van dien naam en den prachtigen waterval der *Gotha-elf*, met 500 inwoners.

16. Gothaburg en bohuslan, waarin:

Gothenburg of *Gothaburg*, eene stad, in eene halve maan aan de *Gotha-elf* gebouwd, de zetel van eenen Bisschop, na *Stokholm* de voornaamste stad van *Zweden*, met 21 bruggen, eene haven, drie forten, tuighuis, beurs, Gymnasium, armen- en zondags-scholen, Geleerde- en Bijbelgenootschappen, wissel- en assurantie-kantoren, spaarbank, en 21,000 inwoners, die horologie-, papier-, leder-, zeildoek-, katoen-, laken-, tapijten-, ta-

tabaks-, ijzer-, ſtaal-, glas-, zijde- en andere fabrijken; ſcheepstimmerwerven en zeer aanzienlijken handel, visſcherij, traankokerij, enz. hebben. De bouwtrant der huizen en grachten geven aan dezelve het aanzien eener Hollandſche ſtad. Van deze ſtad werden, in 1802, 176,096 tonnen haring uitgevoerd; ook is de handel in ijzer en ſtaal aanmerkelijk. In 1804 rigtte een hevige brand alhier eene groote verwoesting aan.

Marstrand, eene vrijhaven, met 1189 inwoners.

Uddewalla, eene koopſtad, met eene haven, 3171 inwoners, fabrijken, handel en visſcherij.

Kanſo, een eiland, met een quarantaine-huis.

Verder nog de eilanden *Orust* en *Tjorn*.

17. HALMSTADTLAN, ook wel HALLAND of HOCHLAND, waarin:

Halmſtad, met 1324 inwoners, wolfabrijken, zalmvangst, tabaksplanterijen en handel in planken, teer, enz.

Warberg, eene koopſtad, met 1331 inwoners.

18. CHRISTIANSTADTSLAN, waarin:

Christianſtad, met eene Regtbank, arſenaal, 2762 inwoners, linnen-, wol-, zijde- en andere fabrijken en handel in potasch en aluin.

Cunbrittsham, met 848 inwoners en ſteenkolenmijnen.

19. MALMOHUSLAN, waarin:

Malmo, aan de *Sont*, met eene ſchoone markt, haven, en 6600 inwoners, die in vruchten handelen, en laken-, ſuiker-, kouſen-, hoeden-, handſchoen-, tabaks-, ſpiegel- en andere fabrijken hebben.

Lund, eene vesting, de zetel van eenen Bisſchop, met eene vermaarde Hoogeſchool, Seminarium voor Predikanten, ſterrenwacht, kruidtuin, bibliotheek met vele handſchriften, Muſeum voor de Natuurlijke Historie, domkerk met eene onderaardſche kerk, Genootſchap voor de Natuurkunde, en 3429 inwoners, die veel tabak, meekrap en weede bouwen, en laken-, ſuiker-, leder- en tabaksfabrijken en ſcheepvaart hebben.

Landskrona, eene koopſtad, met 2788 inwoners en eene goede haven.

Helſingborg, eene koopſtad, aan de *Sont*, met een veer op het eiland *Seeland*, gezondheidsbronnen, 2132 inwoners, hoeden-, laarzen- en ijzeren potten-fabrijken en ſteenkolen-mijnen.

Yſtad

Ystad of *Ojestad*, met 3186 inwoners, speelkaarten-, naalden- en andere fabrijken, slechte haven en een veer op *Straalsond.*

Hween of *Ween*, een eiland, met de ruïnen van het slot *Uranienburg*, door TYCHO BRAHÉ bekend.

20. GOTHLAND- of WISBIJLAN, waarin:

Gothland of *Gottland*, een vruchtbaar eiland, met 34,762 inwoners, die hier tarwe, gerst, rogge en haver telen en de schapenfokkerij verbeteren. Om hetzelve zijn veel koraalbanken en op hetzelve

Wisbij, eene koopstad, aan de zee, met het versterkt slot *Landskrona*, de zetel van eenen Bisschop, met een Gymnasium, eene haven, en 3589 inwoners, die handel drijven en linnen- en tabaksfabrijken hebben. Voorheen was deze stad eene aanzienlijke koopstad. Men vindt in den omtrek vele ruïnen, versteeningen, kalkachtige zelfstandigheden, marmer, enz.

Sliteham, eene vorname haven.

C. NORDLAND of NORRLAND.

Hiertoe behooren:

21. JAMTLANDSLAN, in *Jamtland* en *Herjedalen* verdeeld, waarin:

Oestersund, een vlek, met 250 inwoners.

Froso, op een eiland in het meer *Stor-Sio*, met de schans *Kroonstadt.*

De stad *Karel Jan's stad*, die hier zoude worden opgerigt, heeft geene bevolking genoeg bekomen, en dus hebben de plaatsen *Apparanda* en *Aryiga* deze hunne oude namen wedergekregen. Er worden hier vele koloniën met vrijdom van belastingen aangelegd.

20. WASTERNORRLANDSLAN, waarin:

Hernosand, op het eiland *Hernson*, aan den mond der *Angermann*, de zetel van eenen Bisschop, met een Gymnasium, lagere school, haven, en 1842 inwoners, die visscherij, linnenweverij, scheepsbouw en handel, benevens eene boekdrukkerij voor de Laplandsche taal hebben.

Sundswall, eene zee- en koopstad, met eene haven,

1600 inwoners, scheepstimmerwerven, wollen stoffen, weverijen en handel in hout, boter, huiden, visch, teer, enz. Deze stad is bekend door den brand van 1804.

Alvorens nu de beide andere Lånen, *Wasterbotten-* en *Norrbottenlan*, te beschrijven, waartoe het Zweedsche gedeelte van *Lapland* behoort, laten wij hier volgen een kort overzigt van

LAPLAND,

hetwelk gedeeltelijk aan *Rusland* en gedeeltelijk aan *Zweden* toebehoort.

Ligging en Grenzen. — Dit Land strekt zich uit van 70° tot 65° noorder breedte en van 31° tot 60° lengte. Het grenst ten noorden aan de *IJszee*, ten oosten aan de *Witte Zee*, ten zuiden aan *Zweden* en ten westen aan *Noorwegen* en aan de *Noordzee.*

Uitgestrektheid en Bevolking. — Het is 170 uren lang en 134 uren breed, en bevat eene bevolking van 53,000 zielen, onder welke slechts 9 of 10,000 eigenlijke Laplanders zijn. De overige zijn Zweedsche, Finsche en Duitsche kolonisten.

Luchtgesteldheid. — Bijna geheel tusschen den poolcirkel en het noorder aspunt liggende, is *Lapland* een der koudste Landen op den aardbol. Eene menigte van ijsbergen verheffen zich daar in gedaanten van piramiden, zuilen en naalden. Verscheidene bergen van *Lapland* zijn, zegt men, 5 of 6000 voet boven de oppervlakte der zee verheven; ook valt hier eene zoo groote hoeveelheid sneeuw, dat de zon, wanneer dezelve in den zomer schijnt, slechts een gedeelte daarvan kan doen smelten. Om zich een naauwkeurig denkbeeld van dit Land te maken, verbeelde men zich groote klompen van bergen, onregelmatig opeengestapeld, somtijds door meren van elkander gescheiden. De reizigers loopen dikwijls gevaar, van onder de sneeuwklompen begraven te worden. Van de helft der maand Mei tot aan het einde van Julij blijft hier de zon aanhoudend boven den gezigteinder. Des winters is de zon geheel onzigtbaar; doch het licht der maan en het hier zoo weldadige noorderlicht zijn genoegzaam, om den noodigen arbeid daarbij te kunnen verrigten.

Voort-

Voortbrengsels. — Deze zijn:

a. Uit het Rijk der Planten:. Uit hoofde der snerpende koude niet anders, dan eenige mossen, struikgewas, enz.

b. Uit het Rijk der Dieren: Het rendier, dat men hier en daar ook in *Zweden* en in *Noorwegen* vindt, is eene soort van hert, en een onwaardeerbaar geschenk, door de Voorzienigheid aan deze barre landstreken gegeven. Het is een huisdier van den Laplander, die hetzelve voor zijne slede spant en er verre reizen met spoed mede aflegt. De melk van dit dier, waaruit men smakelijke kaas en boter maakt, en deszelfs vleesch geven een goed voedsel; van deszelfs horens en beenderen maakt men allerlei gereedschappen; met het vel van het rendier, dat met een digt en grof haar bezet is, bedekt de Laplander zijne tenten of hutten, en hij gebruikt het tot kleeding. Het voedsel van dit merkwaardige dier bestaat meestal uit mos, dat onder de sneeuw groeit, die het rendier wegkrabt. Sommige gegoede Laplanders hebben talrijke kudden van deze dieren. Ook houden de Laplanders veel honden. Men vindt voorts in dit Land vossen, beeren, wolven, losschen, bevers, veelvraten, marters, hermelijnen, sabeldieren, waarvan de zwarte vellen zeer duur verkocht worden, hazen, enz. Aan visschen is geen gebrek, bijzonder aan de kusten. In den zomer worden er de menschen en dieren door de menigvuldige muggen zeer geplaagd.

c. Uit het Rijk der Delfstoffen: IJzer, lood, koper, kristal, magneet, kwikzilver, vermiljoen, enz.

Inwoners. — De Laplanders zijn klein van gestalte, zelden langer dan vier voet. Zij hebben platte en breede aangezigten, dunne baarden, licht bruin haar, en zijn levendig van inborst, eerlijk en goedhartig. Over hunnen oorsprong is veel geschil gevoerd, zonder dat hieromtrent iets beslist is; het waarschijnlijkst komt ons voor, dat zij van de Finnen afstammen. Zij worden in Berg- en Zee-Laplanders verdeeld.

Zeden en Gewoonten. — De Laplanders zijn nog onbeschaafd. Zij leven onder hutten of tenten, waarvan het onderste gedeelte eenige voeten diep in den grond staat, en waarvan de deur van eene soort van vilt gemaakt is. Deze hutten zijn met rendiervellen, boomschors, zoden, enz. bedekt. In deze verblijven ligt het

geheele huisgezin rondom het vuur in eenen dikken rook, dien zij niet altijd weten af te leiden. Zij zijn zeer op brandewijn of geestrijke dranken gesteld, en onderscheiden zich, gelijk meer volken, die rondom de polen wonen, door verregaande morsigheid. Vele Kwenen of Finlanders hebben zich sedert den jare 1708 in *Lapland* nedergezet. Schoon deze eenen gunstigen invloed op de zeden der Laplanders zouden kunnen hebben, dewijl zij eenigzins beschaafder zijn, den akkerbouw drijven, en veel nijverheid en arbeidzaamheid toonen, zoo nemen de laatste, uit vreeze van eens door dit volk verdreven te worden, niets van hetzelve over. Vleesch- en visch eet de Laplander niet zelden raauw. Zij hebben eene groote Nationale trotschheid; van een kundig of braaf man sprekende, zeggen zij: „Het is jammer, dat hij geen Lap „(Laplander) is." Voor hunne vrouwen en kinderen toonen zij veel liefde; zij zijn ongemeen aan hun bar Vaderland gehecht, en kwijnen wanneer men hen naar elders vervoert. Zij houden ook veel van een rondzwervend leven, en veranderen dus dikwijls van woonplaats.

Godsdienst. — Deze is een mengsel van Christendom en Heidendom. Geen volk levert meer zwarigheden op voor de invoering des Christendoms dan dit; want het is zoo bijgeloovig, dat hun geloof aan toovenarij tot volslagene blindheid overgaat. De lompste en zigtbaarste bedriegerijen der gewaande toovenaars in dit Land kan men den Laplander niet begrijpelijk maken.

Kunsten en Wetenschappen. — Deze staan natuurlijk op den laagsten trap, en voor het onderwijs is nog zeer weinig gezorgd. De Laplandsche dichtstukken en gezangen, die men gevonden heeft, kunnen, schoon niet zonder verdiensten, slechts eenigen natuurlijken aanleg bewijzen.

Taal. — De Taal der Laplanders is een tongval der Finlandsche Taal.

Middelen van bestaan. — Deze zijn voornamelijk de jagt en de visscherij.

Regeringsvorm. — Thans behoort *Lapland* gedeeltelijk aan *Rusland* en gedeeltelijk aan *Zweden*.

Rivieren. — De rivieren zijn niet breed en weinig bevaarbaar. De *Tornea*, de *Kemi* en de *Lulea*, welke in de *Golf van Bothnië* vallen, zijn de voornaamste.

Zee-

Zeeën. — *Lapland* wordt bespoeld ten noorden door de *IJszee* en ten oosten door de *Witte Zee.*

Gebergten. — Hiervan hebben wij reeds gewag gemaakt.

Verdeeling. — Men kan *Lapland* gevoegelijkst in *Rusfisch-*, *Zweedsch-* en *Noorweegsch Lapland* verdeelen.

Het *Rusfisch* gedeelte hebben wij bij dat Land in het Gouvernement *Finland* behandeld.

Het *Noorweegsch* gedeelte zullen wij in het vervolg bij *Finmarken* vinden.

In het *Zweedsche* gedeelte vindt men:

23. WASTERBOTTENLAN, waarin:

Umea, aan de *Umea* (nog niet in *Lapland*), met een Landbouwkundig Genootschap, gezondheidsbron, haven, 1010 inwoners en handel.

De zuidelijke *Lappmarken*, als:

a. *Afele of Angermannlands Lappmarken.*

b. *Umea Lappmark*, waarin:

Afele en *Lyckfele*, kerspelen, met kerken, scholen en jaarmarkten.

24. NORRBOTTENLAN, waarin:

Pitea, op een eiland in den mond der *Pitea*, met eene ondiepe haven en 625 inwoners.

Lulea, met 947 inwoners.

Afwafaxa, een berg, waarop men des zomers veertien dagen lang de zon om zich heen ziet gaan, en welk schouwspel op den nacht van *St. Jan* duizende menschen derwaarts lokt.

De noordelijke *Lappmarken*, als:

a. *Pitea Lappmark*, waarin:
Arfwidsjauer en *Arfjeplog* of *Arieplog*, twee dorpen.

b. *Lulea Lappmark*, waarin:
Jockmock, een dorp, met 1200 inwoners.
Gelliware, onder den poolcirkel.
Sokjok, aan de *Lulea*.

c. *Tornea Lappmark*, waarin:
Kengis, met de noordelijkste ijzermijn der aarde.
Juckasfarwi, met de noordelijkste kerk.

V R A G E N.

Hoe werd Zweden *en* Noorwegen *voorheen genoemd?*
Waar ligt Zweden?

Hoe wordt het begrensd?
Hoe groot is het?
Hoe veel inwoners bevat het?
Hoe is de luchtgesteldheid?
Zijn er ook lange dagen, en hoe komt dit?
Welke zijn de voortbrengsels in het algemeen?
Welke inwoners heeft Zweden?
Wat weet gij van de Dalekarliërs?
Wat van de kleeding der Zweden?
Wat van de zeden der Grooten?
Welken naam geeft men aan het Zweedsche volk?
Waarmede houdt zich de Adel bezig?
Zijn er ook geleerde mannen?
Welken Godsdienst heeft men in Zweden?
Weet gij ook iets van hunne Kunsten en Wetenschappen?
Hoe is het er met de Scholen gelegen?
Wat weet gij van hunne Taal?
Welke zijn de voornaamste middelen van bestaan?
Weet gij ook iets bijzonders van de haringvangst?
Zijn er ook fabrijken?
Hoe is het met den koophandel gelegen?
Welke zijn de voornaamste koopsteden?
Hoedanig is de regeringsvorm, en wie is de tegenwoordige Koning?
Weet gij ook iets van de inkomsten en uitgaven?
Als ook van de land- en zeemagt?
Welke zijn de voornaamste eilanden bij Zweden?
Welke rivieren, kanalen, meren en zeeën vindt men er?
Noem nu eens de voornaamste straten, golven en gebergten.
Hoe wordt Zweden *verdeeld?*
Hoe het Eigenlijk Zweden?
Wat weet gij van de stad Stokholm?
Welke Länen vindt men in Eigenlijk Zweden?
Welke zijn de voornaamste plaatsen in dezelve?
Zeg mij dit ook eens van Gothland.
En nu van Nordland.
Waar ligt Lapland?
Hoe groot is het?
Hoe veel inwoners bevat het?
Welke is de luchtgesteldheid?
Welke zijn de voortbrengsels in het algemeen?
Wat weet gij van de inwoners en derzelver zeden en gewoonten?

Heb-

Hebben zij ook eenen Godsdienst?
Zeg mij nu eens iets van hunne Taal en middelen van bestaan.
Hoedanig is de regeringsvorm?
Welke rivieren, zeeën en gebergten heeft Lapland?
Hoe wordt het verdeeld?
Noem mij nu eens eenige plaatsen, in Zweedsch Lapland *gelegen.*

NOORWEGEN.

Ligging en Grenzen. — *Noorwegen* ligt tusschen 57°, 52′ en 71°, 12′ noorder breedte en tusschen 20°, 20′ en 49° lengte, en grenst ten noorden aan de *IJszee*, ten westen aan de *Noordzee*, ten zuiden aan het *Kattegat* en ten oosten aan *Zweden*.

Uitgestrektheid en Bevolking. — Hetzelve is 340 mijlen lang en 30 mijlen breed, en bevat, op eene uitgestrektheid van 5640 vierkante mijlen, 910,000 inwoners, hetwelk door elkander 161 inwoners op eene vierkante mijl geeft.

Luchtgesteldheid. — Deze is verschillende, uit hoofde van de uitgestrektheid des Lands. In het zuiden duurt de langste dag 18 uren, en is de winter gematigd en de zee bevaarbaar. De noordelijke gewesten, in welke de langste dag 2½ maand duurt, zijn gewoonlijk met sneeuw bedekt, en de koude, welke aldaar zeer streng is, begint met den aanvang der maand October, en duurt tot het midden der maand April.

Voortbrengsels. — Langs de geheele kust van dit Land vindt men eene menigte rotsen, die hetzelve aan de kusten voor groote vloten ongenaakbaar maken. Over het algemeen is het een der bergachtigste Landen van *Europa*, en overal vrij bar en onvruchtbaar, vooral in het noorden. In het zuiden tracht men de weilanden te vermeerderen en den akkerbouw te verbeteren. De voornaamste *voortbrengsels* zijn:

a. Uit het Rijk der Planten: Koren, dat echter hier minder voedzaam is, en ook op verre na niet genoegzaam gewonnen wordt, zoodat men in het noorden ook meel van de basten der boomen gebruikt, weinig tarwe en rogge, peulvruchten, rapen, kool en weinige andere moesgroenten, niet veel aardappelen of boomvruchten, maar groote bosschen met uitmuntend timmerhout.

b. Uit

b. Uit het Rijk der Dieren: Kleine paarden, matig rundvee, schapen, geiten, varkens, rendieren, herten, reeën, elanden, konijnen, beeren, hazen, wolven, lynxen, vossen, veelvraten, ook wel marters en hermelijnen. De beeren worden als eene groote lekkernij gegeten.

De leming (lemming), of de Noorsche rat, is in dit Land eene ware landplaag. Deze dieren komen in ontzettende menigte uit de Noorsche bergen, en rigten, even als de sprinkhanen, ijsselijke verwoestingen aan. Ook zijn er veel roofvogels, zoo als groote arenden en zeevalken, die op de rotsen nestelen, alsmede strandvogels, lijsters en wilde hanen. De hazen zijn hier buitengewoon klein.

De Noorweegsche kusten zijn zeer vischrijk; men vindt er walvisschen, zeehonden, krabben, makreelen, haaijen en eene soort van kabeljaauw of labberdaan, ook ling of leng genaamd, die, in de lucht gedroogd en gezouten zijnde, onder den naam van *stokvisch* verkocht wordt. Men vangt hier ook eene groote menigte haring. Talrijke scholen dezer visschen komen van de *IJszee* afzakken, en verdeelen zich op de hoogte van *IJsland* in drie afdeelingen, waarvan de eene naar de westelijke kusten van *Ierland*, de tweede naar de oostelijke kusten van *Engeland* en de derde naar de *Oostzee* hare rigting neemt. Men verzendt ook uit *Noorwegen* gezouten zalm. De zeemeeuwen leveren zeer veel eijeren, die den Noorweger tot een rijkelijk en gezond voedsel verstrekken.

c. Uit het Rijk der Delfstoffen: Eenig goud en zilver, verder lood, koper, ijzer, kobalt, rattenkruid, zwavel, aluin, zout, marmer, albast, molensteen, kristal, lei, agaat, gips en oker.

Inwoners. — De inwoners zijn Noormannen, Laplanders en Finnen. De Noren zijn sterk, welgemaakt, niet groot, vol moed, braaf, gastvrij en welwillend.

Zeden en Gewoonten. — De inwoners van *Noorwegen* zijn, over het algemeen, niet zoo beschaafd als de Zweden, hetwelk echter op de hoogere standen niet toepasselijk is. De mannen zijn bijna alle timmerlieden, schoenmakers, looijers, wevers, smeden of schrijnwerkers. Daar het brood zeer zeldzaam is, vergoeden zij dit gemis door fijngemalen gerst en

zelfs

zelfs weleens door dennenschors, waaruit zij eene soort van meel bereiden. De middelstand leeft er vrij onbekommerd, en kent noch de behoeften der weelde, noch het drukkende der armoede; deze geruste levenswijze draagt voorzeker niet weinig bij tot verlenging des levens, en vele menschen bereiken er eenen honderdjarigen ouderdom en daarboven.

Welverre van zich tegen de koude te beschutten, verharden zij zich tegen dezelve, en stellen zich met ongedekten hoofde en openen boezem daaraan bloot. Wie kent niet de kloekheid en den taaijen aard van de Noorsche zeelieden? Zij houden veel van sterke dranken, zoodat zij door het misbruik van dezelve somtijds hunne bezittingen, ja hunne gezondheid en leven op het spel zetten.

Godsdienst. — De Luthersche Godsdienst is in *Noorwegen* de heerschende en wordt, gelijk in *Zweden*, door Bisschoppen geregeld; maar ook andere Godsdiensten worden er geduld.

Kunsten en Wetenschappen. — Schoon de Noorwegers wel eenen eigenen tongval hebben, hebben zij echter geene eigene Letterkunde. Hunne Geleerden schrijven in het Deensch. Natuurkunde en Geschiedenis worden vooral vlijtig beoefend, en Reken- en Wiskunde vinden, zelfs onder den gemeenen man, naarstige beoefenaars. De Hoogduitsche Taal is er zeer geacht. Er is sedert 1809 eene Hoogeschool te *Christiania*, en verder zijn er Geleerde Scholen en Genootschappen, Kweekscholen voor Schoolonderwijzers, eene Militaire School, eene School voor jonge Laplanders, Scholen voor de Bergbouwkunde; maar het lager onderwijs is er nog zeer verwaarloosd. De meeste landlieden leeren zelve hunnen kinderen lezen, schrijven en rekenen.

Taal. — De Noorsche Taal, een Tongval der Deensche, is, buiten 's lands weinig bekend, en wordt in het Land zelf alleen door de boeren en op het eiland *Soröe* gesproken. De welopgevoede lieden en de bewoners der steden spreken alle Deensch.

Middelen van bestaan. — Deze zijn de landbouw, voor zooverre het land dit eenigzins toelaat; zelfs tot boven den poolcirkel bouwt men gerst; verder veeteelt en vooral het boschwezen; men rekent, dat er soms, alleen aan masten, balken, deelen en planken, wel voor drie millioenen guldens aan hout vervoerd wordt; voorts de jagt

(voor-

(vooral bij de Laplanders), welke een aantal pelterijen geeft. De kustbewoners branden veel kalk en hebben eene aanzienlijke visscherij; vooral geeft het droogen van stokvisch veler handen werk, zoo ook de mijnen, welke thans slechts lood, ijzer, koper, aluin en kobalt opleveren; schoon men weder met het graven van zilver bij *Kongsberg* begonnen heeft. De fabrijken zijn voornamelijk in de tuchthuizen en leveren linnen- en wollen stoffen. Ook zijn er suikerraffinaderijen, potaschziederijen, tabakskerverijen, touwbanen en papier- en kruidmolens. De handel is zeer aanzienlijk; de uitvoer bestaat in timmerhout, masten, deelen, pik, teer, stokvisch, labberdaan, gezouten zalm, levertraan, huiden, pelterijen, vederen, vellen, ijzer, koper, potasch, enz. Ook leveren de Noorwegers vele kreeften aan de Engelschen, en wordt er veel haring uitgevoerd.

Regeringsvorm. — Thans is de kroon van *Noorwegen*, die voorheen aan den Koning van *Denemarken* behoorde, met die van *Zweden* op één hoofd vereenigd. De *Storthing*, of Rijksdag, uit Afgevaardigden des volks bestaande en in twee Kamers verdeeld, beperkt eenigzins de Koninklijke magt. Het kerkelijk bestuur is aan Bisschoppen toevertrouwd. De inkomsten en uitgaven worden op 3 milliaenen guldens berekend. De Krijgsmagt bestaat uit 12,000 man linietroepen en 9,000 man landmilitie; de Zeemagt uit 6 brikken, 8 schooners, 46 kanonneerboten en kanonneerjollen.

Men vindt in *Noorwegen* de volgende

Eilanden. — De *Tromsen-* en *Lofforden-Eilanden*, eene verzameling van klippen en eilanden langs de kust, *Scheren* genoemd; voorts *Soroë*, *Moskenes*, *Oostwaage*, *Westwaage*, enz.

Rivieren. — Deze zijn de *Glommen*, die op sommige plaatsen buitengewoon breed is, en de *Drammen*. Deze twee zijn de grootste en merkwaardigste; verder de *Romsdals-elf*, *Tydale-elf*, enz.

Meren. — Deze vindt men in groot aantal in *Noorwegen*, als het *Miosen-Meer*, de *Tionsund*, *Tyen*, *Randsfiorden*, enz.

Zeeën. — Dit Land wordt ten westen door de *Noordzee* begrensd. In dezelve vindt men de vermaarde draaikolk, de *Maalstroom* (*Maelström*) genoemd, die, naar men zegt, oudtijds zelfs groote schepen verbrijzelde en verzwolg; echter kan men

in

in den zomer dezelve veilig bevaren. Sommigen zeggen, dat de *Saltenström* eene nog gevaarlijker draaikolk is.

Golven. — Langs de kust vindt men vele inhammen, die *Fiords* genoemd worden. De *Golf van Bergen* en die van *Stavanger* zijn de grootste, waarbij men ook het *Schagerak* kan tekenen. Verder de *Drontheim-fiord*, *West-fiord*, *Saltens-fiord*, *Glamanger-fiord*, enz.

Kapen. — *Lindenes* of *ter Neuze* in het zuidwesten, *Stat* in het westen, en *Noordkaap* en *Noordkijn* in het noorden.

Gebergten. — *Noorwegen* wordt door vele bergketenen, waarvan vele met altijddurende sneeuw en ijs bedekt zijn, van het noorden naar het zuiden doorsneden. Het *Dofrefields Gebergte* (c) scheidt het Land in een noorder- en zuiderdeel. Ten noorden heeft men de *Kiolen*, in het zuiden het *Sevo-Gebergte*; terwijl men naar de zeekanten nog vele op zich zelve staande bergrijen aantreft. De hoogste toppen zijn de *Sneehattan*, de *Oostkavelenfield*, *Dofrefield*, *Storvansfield*, *Akka-Solki*, *Jonkulle*, enz. Tusschen de bergen loopen verscheidene passen naar *Zweden*, en de sterke stroomen en menigvuldige watervallen, die men niet dan over ligte houten bruggen kan overtrekken, maken het reizen in dit gewest hoogst moeijelijk en gevaarlijk. De Regering onderhoudt, op eenige afstanden van elkander, huizen, waarin men vuur, licht en keukengereedschappen vinden kan.

Verdeeling. — Dit Land wordt verdeeld in 4 Stiften, als:

1. AGGERHUS.
2. CHRISTIANSAND,
3. BERGEN en
4. DRONTHEIM,

welke weder in ambten en voogdijen verdeeld worden.

1. Het *Stift* AGGERHUS OF CHRISTIANIA, waarin:

Christiania, de hoofdplaats van dit Stift en van geheel *Noorwegen*, de zetel van den Onderkoning en eenen Bisschop, alwaar de *Storthing*, of Rijksdag, en alle hooge Collegiën vergaderen, eene groote, aan het uiteinde der *Christian-fiord* gebouwde stad, met eene goede haven, Koninklijk slot, Hoogeschool, eene Bibliotheek en Seminarium, Muntkabinet, Museum voor de Natuurlijke Historie,

Kruid-

Kruidtuin, Sterrenwacht, nog andere verzamelingen van Militaire- en andere Scholen, Geleerde en Vaderlandlievende Genootschappen, de Rijksbank, beurs, hospitaal, twee schouwburgen, spaarbank, en 11,040 inwoners, die boekdrukkerijen en een aanzienlijk aantal fabrijken, kruid- en papiermolens, smederijen, enz. hebben, en eenen aanzienlijken handel, vooral in timmerhout, ijzer, aluin en koper drijven. De omstreken dezer stad zijn boven alle beschrijving schoon en heerlijk. De haven en de zeeboezem zijn van alle kanten met schepen bedekt. Men bouwt er vele schepen, en vindt in den omtrek 130 zaagmolens. Bij deze stad lag vóór 1815 de vesting *Aggerhus*, van welke dit Stift zijnen naam ontleent.

Opslo, met eene aanzienlijke aluinziederij.

Moss, aan de *Rand-Sio*, met 1408 inwoners, eene geschutgieterij, ijzermijnen, lakenfabrijken, zaagmolens, handel, visscherij en haven. Hierbij is een waterval van de *Glommen*.

Friedrichstad, aan de golf van *Drammen*, met 1837 inwoners, eene haven, pakhuizen, arsenalen, tabakskerverij en handel in masten en ander hout.

Friedrichshall, aan de *Swinesund*, met eene geleerde school, eene haven, en 3900 inwoners, die veel handel drijven in ijzer en hout en eene suikerraffinaderij, visscherij, enz. hebben.

Kongsberg, met de rijkste zilvermijn van *Noorwegen*, die nu weder geopend is, eene munt, school voor de Bergbouwkunde, en 6810 inwoners, die katoen spinnen, kinderspeelgoed maken en rabarber planten.

Stavarn of *Friedrichsvarn*, met eene school voor zeekadetten, eene haven en scheepstimmerwerf.

Laurwig, een Graafschap, met 10,000 inwoners en 15 kerspelen, met de beste ijzermijnen des Rijks, en eene stad van denzelfden naam, welke eene haven en 1837 inwoners heeft.

Jarlsberg, een vlek op het schiereiland *Walloë*, met eene zoutkeet voor zeezout, die aan 400 menschen werk verschaft.

2. Het *Stift* CHRISTIANSAND, waarin:

Christiansand, aan de *Torridal*, de zetel van eenen Bisschop, met eene haven, 4816 inwoners en handel in hout.

Chris-

Christiansholm en *Friedrichsholm*, twee vestingen.

Arendal, op palen gebouwd, met 1700 inwoners en eene haven, die door het eiland *Tromsöe* beschermd wordt, ijzermijnen, scheepsbouw, handel in hout en een veer naar *Jutland*.

Stavanger, met eene domkerk, haven, handel in visch en 2466 inwoners.

3. Het *Stift* BERGEN, waarin:

Bergen, de hoofdplaats van dit Stift, voorheen de hoofdplaats van geheel *Noorwegen*, eene oude stad, in een door bergen omringd en voor den vijand bijna ontoegankelijk dal gelegen, de zetel van eenen Bisschop, met een versterkt kasteel en eene diepe veilige haven aan de *Waage*; verder zeven kerken, een Harmonisch Gezelschap, Zeevaart- en andere scholen, liefdadige inrigtingen, een werkhuis, en 18,080 inwoners, die eene suikerraffinaderij, eene fabrijk van aardewerk en eene van marokijn, kruid- en papiermolens, tabakskerverijen, scheepstimmerwerven, touwbanen, enz. hebben, en eenen aanzienlijken handel drijven, daar *Bergen* de algemeene handelplaats van *Noorwegen* is. Zij bevracht meer dan 100 eigene schepen met zoogenaamde Berger-traan, talk, visch, robbevellen, leder en vooral hout. Ook hebben de inwoners Groenlandsche visscherij. Deze stad is bekend door den brand van 1765.

Lyster, met eene fabrijkschool.

4. Het *Stift* DRONTHEIM, in eigenlijk *Drontheim* en *Nordland* met *Finmarken* verdeeld, waarin:

Drontheim, voormaals de eerste stad van *Noorwegen*, eene groote, schoone, bijna geheel van hout gebouwde stad, met eene goede haven, aan eenen zeeboezem der *Noordzee*. Er is een Bisschoppelijke zetel, een kasteel, eene school voor jonge Laplanders, een Koninklijk Genootschap der vrije kunsten, een wees- en gasthuis. De domkerk is het grootste gebouw des Lands, alwaar al de kleinoodiën der kroon bewaard worden. Verder is er een tucht- en werkhuis en eene beurs. Men telt er ruim 1300 huizen en 8180 inwoners, die linnen-, wollen-, leder- en salpeterfabrijken, suikerraffinaderij, enz. hebben, en veel handel in traan, huiden, vette waren, enz. drijven. Zij wordt door drie vestingen en het kasteel *Munkholm*, op een eilandje

gebouwd, verdedigd. Op twee mijlen afstands van de stad vormt de rivier eenen waterval, die verscheidene zaagmolens in beweging brengt.

Röeraas, in de ruwste en hoogste deelen des Lands, waar het altijd winter is, met de rijkste kopermijn des Rijks.

Levanger, een vlek, met eene groote markt.

Hitteröe, een eiland.

Christiansund, op drie eilanden, met eene haven, 1642 inwoners, scheepvaart, visscherij en handel. Er is een Landbouwkundig Genootschap, dat woeste gronden laat ontginnen.

In *Nordland* zijn de eilanden *Tromsöe*, *Sennien*, *Moskenöe* en ~~de~~ *Lofforden*, waar zeer veel kabeljaauw gevangen wordt en al de Noorweegsche visschers te zamen komen. - Verder:

Alstahong, de zetel van den Bisschop.

Bodöe, alwaar men op 67° noorder breedte nog gerst teelt.

Hundholm, eene nieuwe koopplaats, met visscherij.

In *Finmarken* is het Noorweegsche gedeelte van *Lapland*, en daarin:

Tromsöe, eene koopstad, op een eiland, met eene kerk voor 3000 leden, welke soms 16 uren ver moeten komen, en alwaar de langste dag twee maanden duurt.

Hammerfest, op het eiland *Hvalöe*, waar de Russen hunne waren komen verruilen.

Mageröe, het noordelijkste eiland van *Noorwegen*, met de *Noordkaap*.

Wardöe, een eiland, met de vesting *Wardöehus*, de noordelijkste van den aardbol.

Bezittingen van Zweden buiten Europa. — *Zweden* bezit buiten *Europa*:

In *Amerika*, het eiland *Barthelemy*, tot de *Westindiën* behoorende.

V R A G E N.

Wat is het noordelijkste Rijk van Europa?
Waar ligt het, en hoe wordt het begrensd?
Hoe groot is het?
Hoe veel inwoners bevat het? *Hoe-*

Hoedanig is de luchtgesteldheid?
Hoe lang duurt de langste dag?
Welke zijn de voortbrengsels uit het Rijk der Planten?
Welke uit het Rijk der Dieren?
Welke uit het Rijk der Delfstoffen?
Wat weet gij van de Noorsche rat?
Welke inwoners heeft Noorwegen?
Weet gij ook iets van hunne zeden en gewoonten?
Hoe beschutten zij zich tegen de koude?
Hebben zij ook ondeugden?
Welke Godsdienst is de heerschende in Noorwegen?
Weet gij ook iets van de Kunsten en Wetenschappen der inwoners?
En wat van de Scholen?
Welke is hunne Taal?
Welke zijn hunne voornaamste middelen van bestaan?
Zijn er ook fabrijken?
Wat weet gij van den koophandel?
Wat van den regeringsvorm?
Hoe veel bedragen de inkomsten en uitgaven?
Wat weet gij van de land- en zeemagt?
Welke zijn de voornaamste eilanden van Noorwegen?
Welke de rivieren?
Welke de meren?
Welke zeeën vindt men er?
Welke golven?
En welke kapen en gebergten?
Hoe wordt Noorwegen *verdeeld?*
Welke zijn de voornaamste steden van het Stift Aggerhus, *en wat weet gij van dezelve?*
Noem mij de steden van het Stift Christiansand, *en zeg er mij iets merkwaardigs van.*
Zoo ook van Bergen.
En van Drontheim.
Welke zijn de bezittingen van Zweden *buiten* Europa?

DENEMARKEN.

Ligging en Grenzen. — *Denemarken* ligt tusschen 25°, 40′ en 32°, 51′ lengte en 55°, 21′ en 57°, 42′ noorder breedte, en grenst ten oosten aan de *Oostzee* en *Meklenburg*, ten zuiden aan de *Elbe* en *Hamburg*,

 ten

ten westen aan de *Noordzee* (die de Denen *Westzee* noemen) en ten noorden aan het *Kattegat*.

Uitgestrektheid en Bevolking. — Het is 80 mijlen lang en 60 breed, en bevat, met *IJsland* en de *Faroër-Eilanden*, op 2467 vierkante mijlen, 1,864,534 inwoners, hetwelk omtrent 755 inwoners op eene vierkante mijl uitmaakt.

Luchtgesteldheid. — De luchtgesteldheid van *Denemarken* is vochtig en koud. De overgang van koude tot hitte, of van hitte tot koude geschiedt eensklaps. Lente of herfst heeft men er bijna niet; doch de lucht is er vrij gezond.

Voortbrengsels. — Geen Land heeft meer overeenkomst met *Holland* dan *Denemarken*, ten opzigte van lage ligging, weilanden, enz. De *voortbrengsels* zijn:

a. Uit het Rijk der Planten: Koren, aardappelen, erwten, hop, raapzaad, tabak, zeegras, hennep, vlas, mostaardzaad, komijn, manna, boomvruchten, meekrap, moesgroenten, maar weinig hout.

b. Uit het Rijk der Dieren: Een zeer goed ras van paarden, meestal roodachtig en gespikkeld, waarvan er jaarlijks een groot aantal naar elders wordt uitgevoerd, ook veel hoornvee en varkens. De Deensche ossen zijn alom beroemd; verder zeer veel varkens, geiten en schapen, waarvan de wol echter niet zeer fijn is, alsmede herten, reeën, wilde zwijnen, hazen, zeer veel honigbijen en gevogelte, vooral ganzen en donsvogels. De kusten zijn zeer rijk in allerlei soort van visch, en in de *Sont* heeft men zeer veel haring; ook zijn er veel oesters, mosselen, zeehonden, enz.

c. Uit het Rijk der Delfstoffen: IJzer, koper, aluin, turf, steenkolen, vitriool, kalk, krijt, vollers- en porseleinaarde, lei, marmer, molensteen, salpeter, barnsteen, gezondheidsbronnen, maar weinig zout.

Inwoners. — De inwoners zijn Denen, Vriezen en Duitschers. De Denen zijn welgevormde en sterke menschen, meestal met bruin of blond haar en blaauwe oogen. Zij worden gehouden voor dappere oorlogs- en zeelieden, doch niet zeer ondernemend, liefhebbers van hun Vaderland, en vijanden van willekeur en slavernij; doch zeer phlegmatiek en zwaarmoedig, en niet bijzonder vlijtig; anders milddadig en gastvrij, echter meer met gezond verstand dan wel vernuft begaafd.

Ze-

Zeden en Gewoonten. — De hoogere standen zijn zeer beschaafd, en volgen meestal de zeden en gewoonten der andere Landen van *Europa*, bijzonder die van *Duitschland*. De zeden der landbouwers hebben in sommige opzigten veel overeenkomst met die der Hollanders, welke in vroegere tijden eenige volkplantingen naar *Jutland* gezonden hebben. Zij houden veel van voedzame spijzen, eten veel vleesch en drinken sterk; schoon men er zelden dronkaards vindt. Van de bewoners van *IJsland* en der *Faroër-Eilanden* zullen wij nader spreken.

Godsdienst. — De Lutersche Godsdienst is alhier de heerschende; echter worden er andere Godsdiensten toegelaten. Bisschoppen en Aartsbisschoppen besturen het kerkelijke. De Geestelijkheid munt uit door verlichting en braafheid.

Kunsten en Wetenschappen. — Deze zijn in *Denemarken* tot eenen vrij hoogen trap gerezen. Vele voortreffelijke Werken zijn in het Deensch geschreven, welke zeker nog menigvuldiger zijn zouden, indien niet de taal zich tot het Land bepaalde. Verscheidene Geleerden, als TYCHO BRAHÉ, HOLBERG, NYRUP, MUNTER en MALTEBRUN, schoon de beide laatste in het Hoogduitsch en Fransch gewoon zijn te schrijven, zijn sieraden der Deensche Letterkunde. Behalve de geleerde wetenschappen vindt de Dichtkunst, vooral de Tooneeldichtkunst, vele beoefenaars. Ook hebben de Denen zeer goede Kaarten geleverd. Tot bevordering der beschaving dienen de Hoogescholen van *Koppenhagen* en *Kiel*, en een aanzienlijk aantal Gymnasiën en lagere scholen, die echter nog veel verbetering noodig hebben, en verder Kweekscholen voor Schoolonderwijzers, voor Geleerden en Predikanten, Heel- en Veeartsenijkundige- en Militaire Scholen, een Doofstommen-Instituut, vele Geleerde Genootschappen (zie bij *Koppenhagen*), Bibliotheken, Naturaliën, munt- en kunstverzamelingen, sterrenwachten, kruidtuinen, enz.

Taal. — De Deensche Taal is afkomstig van het Teutonisch, welke, behalve de uitspraak, door Nederlanders, Duitschers en Engelschen zeer gemakkelijk wordt geleerd. Aan het Hof en door de meeste beschaafde inwoners wordt Fransch en vooral Hoogduitsch gesproken.

Middelen van bestaan. — Deze zijn alhier de landbouw, tuin- en boomkweekerij, veeteelt (zeer aanzienlijk), boschwezen, mijnen (van weinig belang, daar in *Denemarken* zelf geene metalen zijn), weinige en veelal nog niet zeer gevorderde fabrijken in linnen en wollen stoffen, kanten, leder, katoen, enz. branderijen, suikerraffinaderijen, papiermolens, en verder eenige porseleinfabrijken, geweer-, wasdoek-, waskaarsen-, behangsel-, chocolaad- en verwstoffenfabrijken, zeep-, olie-, instrumenten- en galanteriewarenfabrijken en geschutgieterijen. Het fabrijkwezen wordt door de Regering zeer ondersteund. Voor den handel is *Denemarken* bijzonder gelegen, schoon de scheepvaart in den winter lang verhinderd wordt. De binnenlandsche handel wordt meest door kustvaarders gedreven; de buitenlandsche handel, die voorheen van zeer veel belang was, begint weder te herleven en gaat op alle Europesche havens, *Oost-* en *Westindië* en *Afrika*. Vooral is die op *IJsland*, *Groenland* en *Noorwegen* van belang. De uitvoer bestaat in koren, mout, brandewijn, vee, gezouten vleesch, boter en kaas, wol; visch, tuinvruchten, huiden en eenige fabrijkwaren, als linnen, hout, handschoenen, enz. de invoer in koffij, thee, specerijen, wijn, brandewijn, tabak, zout, fijne vruchten, werkstoffen en fabrijkwaren, droogerijen, goud en zilver, glas, metalen, mineralen, galanterie- en modewaren. De voornaamste koopsteden zijn *Koppenhagen* en *Altona*; verder *Aalburg*, *Kiel*, *Gluckstadt*, *Aarhus*, enz.

Regeringsvorm. — De Deensche regeringsvorm is eene onbepaalde erfelijke Alleenheersching, waarvan de Vrouwen niet uitgesloten zijn. De tegenwoordige Koning is FREDERIK *de zesde*. De boeren waren weleer lijfeigenen; dan tegen het einde der vorige eeuw zijn zij vrij verklaard geworden. Door de Hertogdommen *Holstein* en *Lauenburg* is de Koning Lid van het Duitsche Verbond. De inkomsten worden op 16, de uitgaven op 18 millioenen guldens gerekend. De Staatsschulden zijn zeer aanzienlijk, daar er nog veel papier in omloop is. De Landmagt bestaat uit 30,838 man; de Zeemagt uit 5 liniescheepen, 6 fregatten, 5 brikken, 86 kanonneerbooten en eenige andere kleine vaartuigen.

Eilanden. — Men vindt in *Denemarken* de volgende eilanden, als:

a. In

a. In de *Oostzee: Seeland*, *Fyen* of *Funen*, *Laland*, *Falster*, *Langeland*, *Moen* en vele kleinere.

b. In het *Kattegat: Samsöe*.

c. In den *Oceaan: IJsland* en de *Faroër-Eilanden*.

Rivieren. — De *Eyder* is de eenigste rivier van belang, die men er vindt. Verder zijn er eenige kustrivieren, als de *Schwentine*, de *Guden*, de *Stör*, de *Bille*, de *Alster*, de *Steckenitz*, de *Trave*, enz.

Kanalen. — Het vermaarde *Sleeswijk-Holsteinsche Kanaal*, tusschen de *Oost*- en *Noordzee*, dat van groot gemak voor den koophandel is.

Meren. — Het *Plöner*-, *Aree*-, *Schall*- en *Ratzeburger-Meer*.

Zeeën. — De *Noord*- en *Oostzee*.

Straten. — a. De *Sont*, b. de *Groote* en c. *Kleine Belt*; de eerste is op sommige plaatsen niet zeer breed, en wordt echter meer bevaren dan de beide laatste, die vele ondiepten hebben.

Golven. — Het *Kattegat* of *Schagerak*, de *Lym-fiord*, *Ise-fiord*, de *Schlei*, enz. De golven en baaijen vormen er vele goede havens.

Kapen. — *Kaap Schagen* in *Jutland*, en *Gaiben*, *Refsnas* en *Asnas* op *Seeland*.

Gebergten. — Gebergten van belang vindt men in *Denemarken* niet. *Jutland* wordt door eenen vrij hoogen bergrug doorsneden; de hoogste berg is de *Himmelsberg*.

Verdeeling. — De gevoegelijkste verdeeling van *Denemarken* is in drie hoofdafdeelingen, als:

A. Het KONINGRIJK DENEMARKEN.
B. De DRIE HERTOGDOMMEN, en
C. De AANHOORIGE LANDEN (of *IJsland* en de *Faroër-Eilanden*).

A. HET KONINGRIJK DENEMARKEN.

Dit bestaat uit de Deensche eilanden in de *Oostzee* en het schiereiland *Jutland*, en wordt in 7 Stiften verdeeld, als:

1. Het *Stift* SEELAND, waartoe de eilanden *Seeland*, met *Amak*, *Saltholm*, *Seyeröe*, *Omöe* en *Agersöe*,

söe, benevens *Moen*, *Samsöe* en *Bornholm* behooren, en daarin:

Op *Seeland:*

Koppenhagen (*Kibben*- of *Koopmanshaven*), aan de zeeëngte tusschen *Seeland* en *Amak*, weleer slechts een visschersdorp, thans eene zeer groote en fraaije stad, de residentie des Konings, van alle andere Collegiën en eenen Bisschop, en de hoofdstad des Lands. Zij heeft eene fraaije oorlogs- en koopmanshaven, waarbij men dokken, timmerwerven en tuighuizen, en alles, wat tot uitrusting der schepen noodig is, vindt. Verder zijn er zeer regte en breede straten, schoone gebouwen en paleizen, onder welke uitmunten de kerk, met den ronden toren, het Koninklijk slot *Frederiksburg*, eene aanzienlijke sterkte, met de fraaije ridderzaal, de paleizen van *Amaliënburg* en *Rozenburg*, het slot *Charlottenburg*, met de Akademie der Kunsten en eene galerij van schilderijen, en de Hoogeschool, de eenigste in het geheele Rijk. In het geheel zijn er acht en twintig kerken, eene Luthersche hoofd- en zeven andere kerken, eene Hervormde kerk, eene Roomsche kapel, drie Synagogen, twee en twintig hospitalen, waaronder vooral het algemeene en *Maria*-hospitaal, en voorts onderscheidene instellingen van weldadigheid. *Koppenhagen* kan in geleerde inrigtingen met de voornaamste Europesche steden wedijveren; want behalve de Hoogeschool, die eene Boekerij van 60,000 boekdeelen en zeer vele Geschiedkundige handschriften en Oudheden bezit, heeft men er de Koninklijke Boekerij van 300,000 boekdeelen en eene kostbare verzameling van platen, de Boekerij voor Wis- en Natuurkunde, reizen en koophandel, het uitmuntend Archief der Zeekaarten, het Koninklijk Museum en vele bijzondere verzamelingen, een Observatorium, Seminarium voor Predikanten, Instituut voor Land- en Zeekadetten, Genees-, Heel-, Veeartsenij-, Bouw-, Schilder- en Beeldhouwkundige Scholen, Scholen voor de Zeevaart, Industrie en vele lagere scholen, eene Koninklijke Akademie, Koninklijk Genootschap der Wetenschappen, voor de Geschiedenis, voor de Geslachtkunde, den Landbouw, IJslandsche Letterkunde en zeer vele meer, ook liefdadige Gezelschappen voor drenkelingen, armen en dienstboden, Bijbel- en Zendeling-Genootschappen, enz. De stad telt 3663 huizen en 96,000 inwoners,

die

die verscheidene aanzienlijke fabrijken hebben, terwijl zij eenen belangrijken handel op onderscheidene Europesche havens en ook op *Oost-* en *Westindië* drijven. Schoon de handel van *Koppenhagen*, die, in vroegere tijden, den handel van het geheele noorden omvatte, veel van zijnen luister verloren heeft, zoo is dezelve nogtans zeer aanzienlijk. Veel leed deze stad door het vreesselijk bombardement der Engelschen in 1807, waarvan zij in 1816 nog niet was hersteld. Bij de stad vindt men:

Het eiland *Amak*, dat, als ware het, een gedeelte van *Koppenhagen* uitmaakt, met hetwelk deze stad door twee bruggen gemeenschap heeft. Dit eiland werd door de vlijt van Hollandsche kolonisten, eigenlijk Waterlanders, welke CHRISTIAAN *de tweede* om zijne Gemalin ELIZABETH herwaarts lokte, tot eenen bijna onafgebrokenen moestuin aangelegd; de afstammelingen dezer kolonisten hebben de zeden en gewoonten hunner Voorouderen behouden, en voorzien de hoofdstad van groenten, boter en kaas. Hun voornaamste dorp is *Kastrup*, en hunne kudden weiden op het grasrijke eiland *Saltholm*. Ook wonen er Denen, die vele porseleinfabrijken hebben. Het eiland is eene vierkante mijl groot.

Friedrichsberg, eene stad met eene prachtige ridderzaal en kapel, waar de Koningen gekroond worden, eene Koninklijke paardenstoeterij, rundvee- en schapenfokkerij.

Friedrichswerk, met eene aanzienlijke geschutgieterij, geweerfabrijk, kruidmolen; salpeterfabrijk, kopersmederij, enz.

Elseneur of *Helsingör*, op de smalste plaats van de *Sont*, met een quarantaine-huis, schouwburg en 6000 inwoners, die strooöhoeden- en geweerfabrijken, suikerraffinaderijen, katoendrukkerijen, visscherij, zeebaden, eene reede en haven hebben. Hierbij is:

Kronenburg, op eene landtong, waar alle schepen, die door de *Sont* gaan, tol betalen moeten.

Rotschild, de oudste stad des eilands, aan de *Ise-fiord*, met eene hoofd-school, 2000 inwoners en, in de Drievuldigheidskerk, de begraafplaats der Koningen.

Soröe, met een geleerd Collegie en een gedenkteeken voor den Dichter HOLBERG.

Kioge en *Korsöer*, met havens.

Op

Op *Bornholm:*

Rottum of *Ronne*, de hoofdplaats, met eene haven en 2630 inwoners, die branderijen, pottenbakkerijen, tabaks- en horologiefabrijken, handel, visſcherij en ſcheepvaart hebben.

Nexo, met 1400 inwoners, eene haven, linnen- en wolweverijen, ſcheepvaart, visſcherij en handel.

De klippen *Ertholmen*, *Christiansöe*, *Friedrichsholm* en *Grasholm*, waarvan *Christiansöe* en *Friedrichsholm* verbanningsplaatſen zijn.

Samsöe, een eiland, met 5000 inwoners en eene Kweekſchool voor Schoolonderwijzers.

Moen, een eiland, met

Stege, eene ſtad, met een tucht- en werkhuis.

2. Het *Stift* FUNEN of FYEN, waartoe de eilanden *Funen*, met *Taaſinge*, benevens *Langeland* en de daarbij gelegene eilanden behooren, en waarin:

Op *Funen:*

Odenſee, de zetel eens Bisſchops, met een Koninklijk ſlot, Gymnaſium, Domſchool, Kweekſchool voor Onderwijzers, maagden-klooster, met eene verzameling van alle boeken, die ooit in de Deenſche taal gedrukt zijn, eene Stifts-Bibliotheek, Vaderlandsch Genootſchap, en 6500 inwoners, die leder-, handſchoen- en wollen ſtoffen-fabrijken, ſuikerraffinaderijen, brouwerijen, handel en zeevaart hebben.

Nijeborg, met 1700 inwoners, koren, handel en een veer op *Korsöer*, bekend door den ſlag van 1659, DE RUIJTERS overwinning op de Zweden.

Middelfahrt, aan de *Kleine Belt.*

Op *Langeland:*

Rudkioping, met korenhandel.

Bij het eiland *Taaſinge* behooren nog 50 kleine eilanden.

3. Het *Stift* LALAND of LOLLAND, waartoe de eilanden *Laland* en *Falſter* behooren, en waarin:

Op *Laland:*

Marieböe, de hoofdſtad, met 686 inwoners, branderijen en handel in koren.

Nakskow, met eene Latijnſche ſchool, haven, ſynagoge en 1400 inwoners, die in koren handelen.

Rodbije, met eene haven en handel in koren.

Op

Op *Falster:*

Nijkioping, de hoofdstad, met eene Latijnsche school, en 1079 inwoners, die landbouw, branderijen en handel hebben.

Stubbenkioping, bij het vischrijke meer *Tvede*, met 500 inwoners, pijpenfabrijken, scheepvaart en handel.

Op het vaste land, of het schiereiland *Jutland*, dat in het *Eigenlijke* of *Noord-Jutland* en het Hertogdom *Sleeswijk* of *Zuid-Jutland* verdeeld wordt, heeft men, in *Noord-Jutland*, 4 Stiften, als:

4. Het *Stift* AALBORG, waarin:

Aalborg, aan de *Lym-fiord*, de zetel van eenen Bisschop, met vier poorten, dertien bruggen, een Koninklijk slot, een Bijbelgenootschap, eene openbare Stifts-Bibliotheek, spaarbank, beurs, haven, en 6600 inwoners, die fabrijken in zijde, handschoenen, zadels- en geweren, benevens suikerraffinaderijen, traankokerijen, zeepziederijen en handel met haring hebben.

Sabie, met eene haven en het beste krijt in *Europa*.

Friedrichshaven, met eene haven, vischvangst, handel en een veer op *Noorwegen*.

Schagen, op de noordelijkste punt van *Jutland*, met 834 inwoners, eenen vuurtoren, visscherij, handel en loodsen.

5. Het *Stift* WIBORG, waarin:

Wiborg, de hoofdstad en zetel van eenen Bisschop, en het Geregtshof van *Jutland*, eene Kweekschool voor Schoolonderwijzers, en 4000 inwoners, die kaarten- en wolfabrijken, looijerij en handel hebben.

Skyve, aan de *Lym-fiord*, met 550 inwoners en visscherij, zeevaart en handel.

6. Het *Stift* AARHUS, waarin:

Aarhus, de hoofdstad, de zetel van eenen Bisschop, aan het *Kattegat*, met eene Domschool, Œkonomisch Gezelschap, eene haven, en 5800 inwoners, die brouwerijen, branderijen, handel met koren en een veer op *Seeland* hebben.

Randers, aan de *Guden*, met eene Latijnsche school, Huishoudkundig Gezelschap, 4000 inwoners, handschoenfabrijken, pottenbakkerijen, suikerraffinaderijen, brouwerijen, zalmvangst en handel.

Anholt, een eiland in het *Kattegat*, met robbevangst.

7. Het *Stift* RIPEN of RYPEN, waarin:

Ri-

Ripen, de hoofdſtad, de zetel van eenen Bisſchop, aan de *Nibſaue*, met de oudſte Latijnſche ſchool in *Denemarken*, eene haven en 2600 inwoners, die pottenbakkerijen en zeevaart hebben, en met koren, osſen en paarden handel drijven.

Kolding, met 1700 inwoners, lakenfabrijken, vetweiderij, ſcheepvaart, handel en een veer op *Funen*.

Fridericia, de eenigſte vesting in *Jutland*, met twee Luterſche, eene Hervormde en eene Roomſche kerk, ſynagoge, geleerde ſchool, haven, en 4000 inwoners, die hoeden-, laken- en tabaksfabrijken, zeepziederijen, looijerijen, branderijen en tabaksteelt hebben. Hier is een tolkantoor voor de ſchepen, die door de *Kleine Belt* gaan.

Ringkioping, met visſcherij, oestervangst en zeehandel.

B. DE DRIE HERTOGDOMMEN.

Deze zijn:

1. Het *Hertogdom* SLEESWIJK of ZUID-JUTLAND, in 14 ambten verdeeld, met 300,000 inwoners, en daarin:

Sleeswijk, de hoofdſtad, aan de golf *Schlei*, in welke, op een eiland, het kasteel *Gottorp* ligt, dat de refidentie van den Koninklijken Stadhouder over *Sleeswijk* en *Holſtein* en der Hooge Lands-Collegiën is. De ſtad heeft vijf kerken, eene Geleerde Domſchool, Bijbelgenootſchap, Inſtituut voor Doofſtommen, met eene aanzienlijke drukkerij, weverij, enz., een Vaderlandsch Genootſchap, Genootſchap voor de Zondagsſcholen, voor de armen, voor drenkelingen, voor dienstboden, ſpaarbank, krankzinnig-huis en 7000 inwoners, die porſelein-, baptist-, garen-, wollen ſtoffen- en aardewerkfabrijken en visſcherij hebben.

Flensburg, eene voorname koopſtad, aan de *Flensburger Wick* of *Föhrde*, welke golf tusſchen de bergen, die haar omringen, eene veilige haven vormt, met eene Geleerde-, Zondags- en Zeevaartſchool, vier kerken en 13,110 inwoners, die zeepziederijen, ſtijfſel-, leder-, wollen ſtoffen-, zeildoek- en tabaksfabrijken, azijnmakerijen en papiermolens hebben en eenen aanzienlijken handel drijven.

An-

Angeln, een eiland tusschen de beide genoemde steden, zeer vruchtbaar en door de Angel-Saksen bekend.

Apenrade, met een zeebad, eene haven, 2850 inwoners, brouwerijen, scheepvaart en visscherij.

Tonderen, aan de *Widau*, met eene Kweekschool voor Onderwijzers, eene haven, en 3600 inwoners, die kant- en wollen stoffen-fabrijken hebben, oesters vangen en handel met koren drijven.

Husem, met eene Geleerde School, 4000 inwoners, vele fabrijken, vetweiderij en handel in vee.

Eckernforde, met een invalidenhuis, eene haven, een opvoedingsgesticht voor soldatenkinderen, en 5500 inwoners, die handel drijven.

Friedrichsstadt, aan de *Eyder*, door Hollandsche kolonisten gebouwd, met 2500 inwoners, vele fabrijken, scheepvaart, handel en eene aanzienlijke paardenmarkt.

Arröe, *Femern*, *Romöe*, enz. eilanden.

2. Het *Hertogdom* HOLSTEIN, in 16 ambten verdeeld en 362,320 inwoners bevattende, waarin:

Kiel, aan eene golf der *Oostzee*, met eene Hoogeschool, die eene Bibliotheek van 101,000 boekdeelen, sterrenwacht en verzameling van Naturaliën, eene geleerde school, een' kruidtuin en andere nuttige inrigtingen bezit, en 7075 inwoners, die scheepvaart en handel en eene beroemde jaarmarkt, *den omslag* genoemd, hebben. Ook zijn er zeebaden en suikerraffinaderijen. De Kieler-sprot is bekend.

Rendsburg, de wapenplaats des legers, met de Koninklijke krijgskas voor de Hertogdommen, eene geleerde school en 7580 inwoners.

Oldeslöe, aan de *Trave*, met gezondheidsbronnen, zoutkeeten en prikkenvangst.

Plön, met eene geleerde school, eene school voor de boomkweekerij en 11,800 inwoners.

Gluckstadt, aan de *Elbe*, de zetel der Koninklijke Regerings-Collegiën en het Oppergeregtshof voor *Holstein* en *Lauenburg*, en van het Consistorie, met eene geleerde school, goede haven, handelcompagnie, en 5178 inwoners, die deel aan de Groenlandsche visscherij nemen.

Itzehöe, met een bekend klooster en 2320 inwoners.

Pinneberg, de hoofdplaats van de Heerlijkheid van dien naam.

Altona, aan de *Elbe*, behalve *Koppenhagen*, de grootste

ste Deensche stad, de zetel van eenen Opper-Rabbijn over al de Joden des Rijks, die hier het burgerregt hebben, met eene haven, munt, bank, beurs, Atheneum, snijkamer, weeshuis, eene zondagsschool, Vaderlandsch Genootschap, spaarbank en andere nuttige en liefdadige inrigtingen, benevens 23,085 inwoners, die scheepstimmerwerven, zijden-, wollen- en katoenfabrijken, azijnmakerij, katoendrukkerijen, enz. hebben, en eenen aanzienlijken handel ter zee, die vele voorregten geniet, drijven en veel walvisch vangen.

Barmstedt, met 1600 inwoners.

Elmshorn, met 2500 inwoners.

3. Het *Hertogdom* LAUENBURG, dat 32,104 inwoners bevat, en daarin:

Ratzeburg, op een eiland in het meer van dien naam, de zetel der Regering, met 2000 inwoners en handel.

Lauenburg, aan de *Elbe*, met een kasteel, 2280 inwoners en scheepvaart.

Möllen, met 1684 inwoners en het graf van TYL UILENSPIEGEL.

C. DE AANHOORIGE LANDEN.

Hiertoe behooren *IJsland* en de *Faroër-Eilanden*, en dus

1. IJSLAND.

Ligging en Grenzen. — Dit groote eiland, in de *Noordzee*, ligt tusschen 63°, 12′ en 66°, 42′ noorder breedte en tusschen 352°, 55′ en 1°, 50′ lengte. Men wil, dat het vóór de Christelijke Tijdrekening onder den naam van *Thule* bekend was; doch dit is onzeker. De tegenwoordige benaming is ontleend van de vreesselijke ijsschotsen, die hetzelve omringen. De Noorwegers, welke dit Land, zoo als zij zeggen, ontdekt hebben, hebben aan hetzelve den naam van *IJsland* gegeven.

Uitgestrektheid en Bevolking. — Het bevat, op 1405½ vierkante mijlen, ongeveer 49,000 inwoners, hetwelk dus nagenoeg 35 zielen op eene vierkante mijl geeft.

Luchtgesteldheid. — Deze is, over het algemeen, minder streng,

ſtreng, dan men uit de noordelijke ligging dezes eilands zoude kunnen opmaken; doch het weder is er zeer onbeſtendig, en de koude in den winter bijzonder geſtreng. De vorst duurt er vrij lang, en het Land wordt geteisterd door zware ſtormen langs de kusten. De menigte van ijsſchotſen, die uit het noorden komen, hebben eenen zeer zigtbaren invloed op de luchtgeſteldheid dezes Lands.

Voortbrengſelen. — Alvorens deze op te geven, moeten wij ſtil ſtaan bij de geſteldheid van den grond. Schoon deze doorgaans met ijs en ſneeuw bedekt is, zijn er evenwel nog al weilanden. Bijzonder merkwaardig is dit eiland door de vele barre en ſteenachtige bergen, die hetzelve bedekken. Waarſchijnlijk is het geheele Land van eenen vulkaniſchen oorſprong, daar het nog aan verſchrikkelijke aardbevingen onderhevig is. De zich op hetzelve bevindende vuurſpuwende bergen hebben, door derzelver ijsſelijke uitbarſtingen, groote verwoestingen te weeg gebragt, en bedekken ſomtijds het geheele eiland met eenen dikken, zwavelachtigen rook. Vele heete bronnen, waarvan de vermaarde *Geiſer* bij *Skalholt* de voornaamſte is, zijn bewijzen van onderaardsch vuur op dit eiland. Deze bron, die uit een meer komt, vertoont ſomtijds eene waterzuil van een of twee voeten middellijn en van 100 voet hoogte. Vele dier bronnen zijn mineraal. Onderſcheidene aanſtekende ziekten hebben op dit eiland gewoed en vooral de kinderziekte; dan thans is de koepokinenting op hetzelve ingevoerd, en deze verſpreidt er haren weldadigen invloed.

De *Voortbrengſels* zijn:

a. Uit het Rijk der Planten: Het mos, onder den naam van *IJslandſche mos* bij ons bekend, groeit er in menigte onder de ſneeuw en dient tot voedſel van rendieren. Het gras is ſchaarsch; ook vindt men er lepelblad, en in het zuiden eenige tuinen met aardappelen, kool, wortelen en rapen, doch geene peulvruchten. Oudtijds moeten op dit eiland groote boomen geweest zijn, daar men er nog ſporen van ontdekt; thans echter vindt men er noch boom noch ſtruik, zoo min als koren, hennep of vlas. Het menigvuldige drijfhout op de kusten komt den IJslander zeer te pas; wat men hiervan zeggen kan, zijn ſlechts gisſingen.

b. Uit het Rijk der Dieren: Rendieren, die hier ſoms drie horens hebben; het hoornvee is klein en heeft geene horens; het noordelijke gedeelte brengt geiten

ten voort, welker voeten naar eenigzins kromme horens gelijken. De IJslandsche honden zijn zeer vermaard; de ijsbeeren, die er veel onheil onder de schapen plagten aan te rigten, schijnen te verminderen. Men vindt er veel zwanen en andere watervogels, bijzonder de donseend, waarvan men met veel gevaar het dons uit de nesten verzamelt. De valken dezes Lands zijn zeer vermaard. Nu en dan vindt men er witte en blaauwe vossen en wilde katten. De zeeën zijn er voor het overige zeer vischrijk; gedroogde en gestampte visch wordt er des winters door het vee tot voedsel gebruikt; ook zijn er robben of zeehonden.

c. Uit het Rijk der Delfstoffen: Vele vulkanische voortbrengsels, verder jaspis, bergkristal, agaat, het bekende IJslandsch glas, gips, bazalt, veel turf, versteend hout, dat als steenkolen gebruikt wordt, zwavel, vitriool, aluin, zout, ijzer, enz.

Inwoners. — De inwoners zijn afstammelingen der Noormannen, en schoon de mindere klassen hier zeer arm zijn, munten de IJslanders door verscheidene deugden uit, als Vaderlandsliefde, vrij zuivere zeden, eenvoudige, doch opregte Godsdienstige denkbeelden, dankbaarheid, enz. echter worden zij ook van knorrigheid en groote zwaarmoedigheid beschuldigd.

Zeden en Gewoonten. — De woningen der IJslanders gelijken veel naar die der Laplanders, en hun voedsel is slecht en schraal; het bestaat grootendeels uit versche, gedroogde en gezouten visch, sterke boter en melk, die er evenwel zeer schaarsch is. Dewijl men in dit Land geene graangewassen telen kan, wordt er weinig brood gegeten; maar men bakt er soms koeken uit meel van mos, haver, enz. ook brouwt men er bier. Alhoewel de kleeding meer tot verwarming dient en eenvoudig is, zoo schikken de vrouwen zich echter gaarne op.

Godsdienst. — De Lutersche Godsdienst is de eenigste, die op dit eiland plaats vindt. Wat de plegtigheden betreft, deze zijn zeer eenvoudig.

Kunsten en Wetenschappen. — Schoon men thans op *IJsland* nog vele kundige mannen aantreft, had dit eiland van de elfde tot de veertiende eeuw veel meer Geleerdheid en zelfs Geleerde Scholen, terwijl de jonge lieden naar *Europa* overkwamen, om hunne studiën te volmaken; thans is er slechts ééne inrigting van dien aard, éénc boek-

boekdrukkerij en één Geleerd Genootschap, en geene Volksscholen; echter wordt het onderwijs er niet verwaarloosd, daar elk huisvader zijnen eigenen kinderen het eerste onderwijs geeft, hetwelk de Geestelijke dan voortzet; terwijl deze een huwelijk mag weigeren te voltrekken, zoo de bruid niet lezen kan.

Taal. — Deze schijnt eene zuster of dochter der Noorsche te zijn. Men heeft eenige oude IJslandsche dichtstukken, als de *Edda* en Werken over de vroegere Godenleer (*Asen*) der IJslanders.

Middelen van bestaan. — Veeteelt, bijzonder schapenfokkerij en visscherij zijn de hoofdtakken van bestaan; verder de jagt, het zoeken van dons en eijeren. Er zijn geene handwerken of fabrijken; de IJslander maakt alles zelf. De handel is van belang; de havens worden door Denen, Engelschen en Noorwegers bezocht. De uitvoer bestaat in allerlei soort van gezouten en gedroogden visch, traan, wol, kousen, handschoenen, schapen, vossen, geitenvellen, dons, IJslandsche mos, enz.; de invoer in koren, meel, gort, brood, wijn, rum, koloniale waren, zout, zeep, papier, ijzer, teer, hennep, tarw, enz.

Regeringsvorm. — Dit eiland behoort aan den Koning van *Denemarken*, die het door eenen Stadhouder laat besturen.

Eilanden. — *IJsland* is door vele eilanden omringd, als: *Vidöe*, *Engey*, *Okursey*, *Oerfarsey*, *Westmansöe*, eene groep van 14 eilanden, *Papay*, enz.

Rivieren. — De *Hvitaae*, *Thiorsaae*, *Lagaraae*, *Sand* of *Axaraae*, *Hieratsaae*, *Borgaraae*, *Koldalloonaae*, enz.

Meren. — *Hvitaer*, *Fiske*, *Smor*, *Aurrida*, *Dinpalön*, enz. Over de heete bronnen hebben wij bij de *voortbrengsels* gesproken.

Golven. — Deze zijn zeer vele; de voornaamste zijn: de *Isa-fiord*, *Hana-fiord*, *Skaga-fiord*, *Skalkandsfiord*, *Lodmander-fiord*, *Bern-fiord* en *Faxe-fiord*.

Kapen. — *Raudanas*, *Langanas*, de *Noordkaap*, *Biargnas*, *Oendodarnas*, *Stafnas*, *Reikianas* en vele andere.

Gebergten. — *IJsland* heeft vele bergen; de hooge bergen, bijna altijd met sneeuw en ijs bedekt, worden hier *Jokul* genoemd. Vele zijn vuurspuwend of zijn zulks geweest. De hoogste berg is de *Snæfial*,

6862 voet hoog, de *Eyafial*, een vulkaan, zoo ook de d. *Hekla*, de *Krabla*, *Eyrefa*, *Kattlagiau* en *Skaptar*; verder de *Torfa*, met heete bronnen, de *Bald*, *Hofs*, *Tunerigs*, *Unedal*, enz.

Verdeeling. — *IJsland* wordt in vier Kwartieren of *Fiordungs*, naar de vier hemelstreken genoemd, verdeeld, en deze weder in 18 *sysfels* of districten gesplitst. Men vindt er:

1. Het ZUIDERKWARTIER of SUNDLENDINGA-*Fiordung*, waarin:

Reikiavik, de hoofdstad van dit Kwartier en van het geheele eiland, de zetel van den Ambtman en den Bisschop, tusschen twee heuvels, aan de zee, met eene kerk, een tuchthuis of gevangenis, eene kleine kapel, eene veilige haven, het IJslandsch Vaderlandsch Genootschap, eene Sterrenwacht en 446 inwoners, die aanzienlijken handel drijven, daar de stad de voornaamste koopstad des eilands is.

Besfestadt, met een Koninklijk Geregtshof, de eenigste Geleerde School des eilands, met eene Bibliotheek van 1400 boekdeelen.

Havne-fiord en *Kublivik*, koopplaatsen.

Leira, met de eenigste boekdrukkerij.

Thingvalla, alwaar in de opene lucht de jaarlijksche Volksvergadering des eilands gehouden wordt.

Skalholt, voorheen met eenen Bisschop, waarom dit dorp, hoewel ten onregte, de hoofdplaats is genoemd geworden.

2. Het WESTERKWARTIER of WESTFIRDINGA-*Fiordung*, waarin:

Hraundalar, met eene jaarmarkt.

Isa-fiord, aan de golf van dien naam, eene voorname plaats van koophandel.

Stappen, *Buttenstadt*, *Olafsvig* en *Grunne-fiord*, koopplaatsen.

3 en 4. Het NOORDER- en OOSTERKWARTIER of NORDLENDINGA- en AUSTFORDINGA-*Fiordung*, thans onder éénen Ambtman vereenigd, waarin:

Skagastrand, eene koopplaats.

Holum, voorheen met eenen Bisschop.

Husavig, aan het meer *My*, eene koopplaats.

Reckiablick, met eene zwavelfabrijk.

Eske-fiord, eene zeer bezochte handelplaats.

2. DE FAROËR-EILANDEN.

Ligging en Grenzen. — Deze groep van 25 groote en kleine eilanden ligt tusſchen 9°, 25′ en 10°, 5′ lengte en tusſchen 61°, 20′ en 62°, 30′ noorder breedte in de *Noordzee*, tusſchen de *Brittanniſche Eilanden* en *Noorwegen*.

Uitgeſtrektheid en Bevolking. — Zij beſlaan te zamen eene uitgeſtrektheid van 40 vierkante mijlen; zeventien derzelve zijn bewoond en hebben eene bevolking van 5500 zielen, dat voor deze eilanden, die 23½ vierkante mijlen bevatten, 234 zielen op eene vierkante mijl geeft.

Luchtgeſteldheid. — De lucht is er ruw, echter niet zoodanig, als men op deze breedte zoude verwachten; de winter is er zachter dan in *Denemarken*, maar de zomer zeer kort; de langſte dag duurt er 20 uren. De orkanen zijn er hevig, en verwoesten niet zelden den geheelen oogst.

Voortbrengſels. — De eilanden zijn eigenlijke rotſen, die ſlechts met eene laag aarde bedekt zijn, en echter heeft men er nog:

a. Uit het Rijk der Planten: Rogge, gerst, aardappelen, rapen, wortelen, kool en ſalade, alsmede eenig ſtruikgewas en kruiden tegen de ſcheurbuik.

b. Uit het Rijk der Dieren: Kleine paarden, hoornvee, goede ſchapen, weinig varkens, veel honden, allerlei ſoort van visch, ook walvisſchen, zeehonden en eene ontzaggelijke menigte van gevogelte.

c. Uit het Rijk der Delfſtoffen: Koper, jaspis, potaarde, veel ſteenkolen en turf.

Inwoners. — Zij zijn afſtammelingen van Noormannen, zeer eenvoudig, werkzaam en met vele oudvaderlijke deugden.

Zeden en Gewoonten. — De bewoners hebben zeer lage huizen, deels van ſteen, deels van hout of leem en alle van tuinen voorzien, die met muren omringd zijn. De gewone levensmiddelen zijn gerſtemeel of gort, melk, vleesch en visch; brood, bier en zout behoort tot de pracht, en brandewijn wordt alleen op feesten gebruikt. Zij kleeden zich met eigen gewevene ſtof, en vervaardigen al hunne benoodigdheden zelve. De zeden zijn zeer eenvoudig.

Godsdienst. — Al de bewoners belijden den Luterſchen Godsdienst.

Kunsten en Wetenschappen. — Deze zijn hier weinig bekend; echter zijn er eenige scholen.

Taal. — De Noorsche Taal met de Deensche uitspraak.

Middelen van bestaan. — Deze zijn: de landbouw, meer veeteelt, vooral visscherij en robbevangst, vogeljagt, die zeer moeijelijk en gevaarlijk is, kousenbreijerijen, waarvan zij jaarlijks wel 112 à 120,000 paren verzenden, en vrij veel handel, zelfs met eigene schepen. De uitvoer bestaat in ruwe wol, wollen kousen, grof laken, huiden, talk, boter, vederen, dons, stok- en anderen visch en traan; de invoer in zout, hennep, linnen, ijzer, lood, kalk, steenen, glas, hout, vuursteen, kruid, spijkers, wijn, brandewijn, koloniale waren, tabak, school-, gebeden- en gezangboeken. Er zijn eenige goede havens.

Regeringsvorm. — Deze eilanden staan onder den Koning van *Denemarken*, die hier eenen Ambtman heeft; terwijl de Landvoogd Voorzitter van het Geregtshof is. Zij brengen aan de kroon 2700 rijksdaalders op, die niet genoegzaam zijn, om de onkosten goed te maken.

Eilanden. — Zie deze bij de *verdeeling*.

Rivieren. — Deze bestaan in eenige beken en bronnen.

Straten. — Tusschen de eilanden gaan hevige stroomen en maalstroomen of draaikolken, waarvan de *Somböe-Maelstrom* en die tusschen de eilanden *Videröe*, *Skinoë* en *Bondöe* de voornaamste zijn. Ook zijn er gevaarlijke brandingen.

Golven. — Deze zijn hier zeer vele; zij worden in zomer- en winterhavens verdeeld. De beste zijn de *Westmannshaven*, op *Stromöe*, en de *Koningshaven*, op *Oesteröe*.

Kapen. — *Oestnas*, op het eiland *Oesteröe*.

Bergen. — Deze zijn mede zeer vele., bijzonder de *Bazaltbergen*, op *Oesteröe*. De hoogste berg is de *Skalingsfield*, op *Stromöe*.

Verdeeling. — De *Faroër-Eilanden* worden in 6 *syssels* of districten verdeeld, als:

1. Stromöe-syssel, bevattende de eilanden *Stromöe* (het grootste van alle) en *Nolsöe*, waarin:

Thorshaven, de hoofdstad en de zetel der Regering, op de zuidoostzijde van het eiland *Stromöe*, met eene kerk, eene Latijnsche school, een ziekenhuis, eene goede haven, die

die door eene schans verdedigd wordt en de voornaamste landingsplaats is, en 500 inwoners.

Friedrichswaag, met eene haven en handel op *Schotland*.
Westmannshaven, met eene goede haven.

2. NORDERÖE-SYSSEL, bevattende de eilanden *Vidlelöe*, *Fugöe*, *Skinöe*, *Bordöe*, *Kunöe* en *Kalsöe*, waarin:
Klack, op *Bordöe*, met eene haven.

3. OESTERÖE-SYSSEL, alleen het eiland *Oesteröe* bevattende, waarin:
Nas, de hoofdplaats.
Kongshaven, met eene goede haven.

4. WAAGÖE-SYSSEL, de eilanden *Waagöe*, *Tindtholm*, *Grasholm*, *Myggenas* en *Myggenasholm* bevattende, waarin:
Midwaag, met de hoofdkerk en haven.
Sorwaag, met eene haven.

5. SANDÖE-SYSSEL, de eilanden *Sandöe*, *Kotter*, *Hestöe*, *Trolhoved*, *Skuöe*, *Store-Diemen* en *Little-Diemen* bevattende, waarin:
Sand, op *Sandöe*, met eene hoofdkerk.

6. SUDERÖE-SYSSEL, de eilanden *Suderöe* en *Sundöeholm* bevattende, waarin:
Qualböe, op *Suderöe*, met eene hoofdkerk.
Trangeswaag, met eene goede haven.

Bezittingen van Denemarken buiten Europa. — *Denemarken* bezit buiten *Europa* het volgende, als:

In *Azië*, *Tranquebar*, met *Dansborg*, eenige faktorijen op *Malabaar* en drie *Nikobarische Eilanden*.

In *Afrika*, eenige forten op de kust van *Guinee*, als *Christiaansburg*, *Friedensburg*, enz.

In *Amerika*, ten noorden, *Groenland*; in de *Westindiën*, de eilanden *St. Thomas*, *St. Croix*, *St. Jean* en een deel van het *Krabben-Eiland*.

Deze bezittingen bevatten te zamen ruim 101,000 inwoners.

V R A G E N.

Waar ligt Denemarken, *en hoe wordt het begrensd?*
Welke is de uitgestrektheid en de bevolking?
Weet gij iets van de luchtgesteldheid?

Welke zijn de voortbrengsels uit het Rijk der Planten?
Welke uit het Rijk der Dieren?
En welke uit het Rijk der Delfstoffen?
Welke inwoners heeft Denemarken?
Wat weet gij van de Denen?
Wat van hunne zeden en gewoonten?
Welke is hun heerschende Godsdienst?
Wat weet gij van hunne Kunsten en Wetenschappen?
En wat van de Scholen?
Welke Taal spreken zij?
Noem mij hunne voornaamste middelen van bestaan.
Zijn er ook fabrijken?
Hoe is het er met den koophandel gelegen?
Welke zijn de voornaamste koopsteden?
Wat weet gij van den regeringsvorm?
Hoe veel is het bedrag der inkomsten en uitgaven?
Wat weet gij van de land- en zeemagt?
Welke zijn de voornaamste eilanden?
En de voornaamste rivieren?
Noem mij de voornaamste meren.
Als ook de zeeën.
Verder de straten.
Ook eens de golven.
Nu nog eens de kapen.
En de gebergten.
Hoe wordt Denemarken *verdeeld?*
Hoe verdeelt men het eigenlijk Koningrijk Denemarken?
Wat behoort tot het Stift Seeland? *en zeg mij iets van de voornaamste steden.*
Zoo ook van het Stift Funen.
En van het Stift Laland.
Hoe wordt Jutland *verdeeld?*
Welke steden vindt men in het Stift Aalborg, *en wat hebben zij bijzonders?*
Zoo ook van het Stift Wiborg?
Van het Stift Aarhus?
En van het Stift Ripen?
Nu ook nog eens van het Hertogdom Sleeswijk?
Van het Hertogdom Holstein?
En van het Hertogdom Lauenburg?
Waar ligt IJsland, *en van waar heeft het zijnen naam?*
Hoe groot is het, en hoe veel inwoners bevat het?
Hoe is de luchtgesteldheid?
Wat weet gij van den grond?

Wel-

Welke zijn de voornaamste voortbrengsels?
Wat weet gij van de bewoners en hunne zeden en gewoonten?
Wat van hunnen Godsdienst?
Wat van hunne Kunsten en Wetenschappen?
Wat van hunne Taal en middelen van bestaan?
Welke is de regeringsvorm?
Welke eilanden vindt men bij IJsland?
Noem mij de rivieren en meren eens.
Nu de golven.
En de kapen en gebergten.
Hoe wordt het verdeeld?
Noem mij eenige der voornaamste plaatsen.
Waar liggen de Faroër-Eilanden?
Welke is derzelver uitgestrektheid en bevolking?
Welke is de luchtgesteldheid?
Welke zijn de voornaamste voortbrengsels?
Wat weet gij van de inwoners en derzelver zeden en gewoonten?
Welken Godsdienst hebben zij?
Zeg mij iets van hunne Kunsten en Wetenschappen.
En van hunne Taal en middelen van bestaan.
Hoedanig is hun regeringsvorm?
Noem mij de voornaamste rivieren.
Nu de straten.
Nu de golven.
En de kapen en gebergten.
Hoe worden deze Eilanden *verdeeld?*
Noem mij eenige der voornaamste eilanden en plaatsen op dezelve.
Welke bezittingen heeft Denemarken *buiten* Europa?

GROOT-BRITTANJE EN IERLAND.

Ligging en Grenzen. — Dit Rijk, hetwelk uit het eiland *Groot-Brittanje* (dat de Koningrijken *Engeland* en *Schotland* bevat), het eiland en Koningrijk *Ierland* en verscheidene kleinere eilanden bestaat, ligt tusschen 7°, 12′ en 19°, 23′ lengte en 49°, 54′ en 60°, 44′ noorder breedte, en grenst ten noorden en oosten aan de *Noordzee*, ten zuiden aan het *Kanaal* en de *Atlantische Zee*, aan welke laatste het ook ten westen grenst.

Uitgestrektheid en Bevolking. — Het is 193 uren lang, 123 uren breed, en beslaat, met de eilanden en verdere bezittingen in *Europa*, eene oppervlakte van 5478 vierkante mijlen, waarop 21,294,966 menschen wonen, komende hiervan voor *Engeland* 2398 vierkante mijlen, met 11,261,437 inwoners; voor het Prinsdom *Wallis* 299 vierkante mijlen, met 717,438 inwoners; de eilanden *Man*, enz. 23 vierkante mijlen, met 79,208 inwoners; *Schotland* 1441½ vierkante mijlen, met 2,093,456 inwoners; voor den dienst van het leger en der marine 349,300; voor *Ierland* 1307 vierkante mijlen, met 6,801,327 inwoners; *Helgoland* ¼ vierkante mijl, met 1,300 inwoners; *Gibraltar* ¾ vierkante mijl, met 12,000 inwoners, en *Maltha*, enz. 8 vierkante mijlen, met 9,000 inwoners, hetwelk door elkander 3,887 inwoners op eene vierkante mijl geeft.

Luchtgesteldheid. — De lucht is, over het algemeen, zeer gematigd; slechts in de steile en kale gebergten van *Hoog-Schotland* is zij ruw; terwijl in de overige streken de zeewinden de lucht zoo gunstig matigen, dat men in den winter minder scherpe koude heeft, dan wel in vele meer zuidelijk gelegene Landen; zelden vriest de *Teems* toe. Veeltijds echter is de lucht op de meeste plaatsen dik, vochtig en met mist bezet, vooral in het met zoo vele moerassen bedekte *Ierland*; doch in *Schotland* is de lucht in de warme jaargetijden altijd helder, maar kouder; terwijl de sneeuw er op de hoogste bergen blijft liggen.

Voortbrengsels. — Deze zijn:

a. Uit het Rijk der Planten:

In *Engeland:* Voortreffelijke tarwe, minder rogge, veel gerst en haver; voorts aardappelen, moesgroenten, hop, bloemen, veel boschbeziën, meekrap, saffraan, zoethout, maanzaad, boomvruchten, vooral appelen en peren, waarvan *cyder* en *perry* bereid wordt, rabarber en een weinig wijn.

In *Schotland:* Vlas, hennep, rogge, ten noorden alleen haver, tuin- en peulvruchten, boomvruchten, tabak, hout en rabarber.

In *Ierland:* Veel vlas en hennep, rogge, gerst, haver, aardappelen, moesgroenten en weinig hout.

b. Uit het Rijk der Dieren:

In *Engeland:* Rundvee, schapen met zeer fijne wol, paar-

paarden (waarvan veel werk gemaakt wordt, voornl. snelle harddravers), ezels, muilezels, hazen, zijdehazen, varkens, geiten, groote en sterke honden (doggen), wilde katten, konijnen, ganzen, leeuwerikken en ander gevogelte, bijen en vele soorten van zee- en riviervisch, oesters, mosselen, enz.

In *Schotland:* Rundvee, schapen, paarden, varkens, herten, reeën, wilde zwijnen, hazen, veel zeevogels, donsvogels, hoenders, zwanen, bijen en veel visch, vooral haring, parelmosselen, enz.

In *Ierland:* Bijzonder sterke rundveefokkerij op de heerlijke weiden, welke veel boter geven, eenige herten, konijnen, veel ganzen en visch, vooral zalm en haring.

c. Uit het Rijk der Delfstoffen:

In *Engeland:* Zout, aluin, vitriool, zwavel, zeer veel en zeer goede steenkolen, zilver, ijzer, lood, koper, kobalt, spiesglas, marmer, albast, kalmij, vollers-aarde, mergel, potlood, krijt, turf en vele minerale wateren.

In *Schotland:* Steenkolen, ijzer, lood, koper, goud, marmer, steenen, lei, jaspis, karneolen, smaragden, zout, turf en minerale wateren.

In *Ierland:* Turf, koper, ijzer, goud, zilver, lood, vitriool, steenkolen, marmer, kristal, kalk, lei en minerale bronnen.

Inwoners. — De Engelschen zijn afstammelingen der oude Anglen en Saksen, welke ook in de Schotsche lage Landen wonen. In *Wallis* wonen afstammelingen der oude Britten; de Hoog-Schotten stammen van de oude Caledoniërs af. De Engelschen zijn, over het algemeen, sterk, welgemaakt, ernstig en beschaafd. Vaderland en vrijheid gaan boven alles; zij beminnen kunsten en wetenschappen en den handel; maar in den omgang zijn zij koel, niet zeer gezellig, en de vooringenomenheid voor hun Land doet hen veelal met verachting op andere volken nederzien. De Hoog-Schotten zijn sterk, onbedorven, hebben weinig behoeften, zijn traag, minder beschaafd, doch gastvrij, openhartig en mede aan hun Vaderland gehecht. De Ieren zijn in het oosten rijzig van gestalte; het gemeene volk is ruw, twistziek en tot dronkenschap geneigd; zij zijn beter tot den land- dan tot den zeedienst geschikt.

Zeden en Gewoonten. — *a.* In *Engeland:* De Engelschen onderscheiden zich door hunne zeden van de ove-

overige Europeanen. Zij zijn, over het algemeen, zeer zindelijk. Eene groote netheid heerscht in hunne woningen. Zij zijn groote eters, en men kan hen zonder onregtvaardigheid van eene groote neiging tot den drank beschuldigen. Zonder van de menigvuldige soorten van sterke dranken, in *Engeland* gebruikelijk, te spreken, worden in dit Land vele sterke wijnen door kunst vervaardigd, daar de Engelschen zeer veel van zware wijnen, als Port- en Madera-wijn, en van sterk bier houden.

b. In *Schotland:* Hoe veel overeenkomst de zeden en gewoonten der Schotten met die der Engelschen hebben, zoo heeft hierin echter een aanmerkelijk onderscheid plaats. De kleeding is onder de beschaafde standen dezelfde; maar geheel afwijkende is die der Bergbewoners, eene dragt, die dikwijls verboden is geworden, omdat zij aanleiding gaf tot eene uitbarsting van den nationalen geest, namelijk tot opstanden. Dezelve bestaat hier en daar nog bij de Bergbewoners (*Highlanders*), en bij eenige regementen, uit Bergschotten zamengesteld; zij schijnt meer of min de oude Romeinsche te zijn, en bestaat uit een wit kamizool (*taitsch*), eene korte rok (*kitt*) en eenen wijden mantel (*plaid*). Men bedient zich van geruite of dobbelsteenswijze met bijzonder sterk roode en blaauwe kleuren geschakeerde wollen stoffen (*tartan*), van hooge kousen, met kwasten en wijde schoenen, met riemen aan de beenen vastgemaakt, en eene wollen muts, met vederen versierd. De vrouwen dragen ook kleederen van bovengemelde stoffen. De Schotten houden veel van sterke dranken, hetwelk bijzonder onder de gemeene lieden, die ook niet zeer zindelijk zijn, plaats heeft. Het voedsel der lagere volksklasse is slecht. Men beschuldigt hen van wraakzucht. Nog in het midden der vorige eeuw leefden de *clans* (stammen) in gedurige oneenigheid, en vonden er vele rooverijen plaats, die echter met de toenemende beschaving verminderd zijn.

c. In *Ierland:* De levenswijze der Ieren gelijkt naar die der Engelschen. Diegenen, welke tot de hoogere klassen behooren, zijn gastvrij, leven op denzelfden voet als deze en houden veel van pracht; echter vindt men minder zindelijkheid in dit Land. De inwoners der dorpen leven in lage, slechte hutten van leem, waarin zich zelden vloersteenen bevinden. Aardappelen, grof brood en melkspijzen zijn hun gewone kost. De

whis-

whisky, eene slechte soort van sterken drank of mout-brandewijn, is zeer algemeen in gebruik. De lange mantels behooren voornamelijk tot de winterkleeding. Men ziet veelal de kinderen naakt loopen. De haat der Engelschen tegen de Ieren kweekt vele ondeugden bij deze laatste aan, en de onderdrukking, onder welke zij lang gezucht hebben, heeft aanleiding tot weêrwraak, oproeren en rooverijen, door de armen aan de rijken gepleegd, gegeven. In weêrwil der vruchtbaarheid dezes Lands, zijn de inwoners van het platte land en van vele steden zeer arm. Zij zijn zelden grondeigenaars, en hebben dus geen' wezenlijken eigendom en bijna geen zedelijk bestaan.

Godsdienst. — *a.* In *Engeland:* Alle Godsdienstige Genootschappen worden in dit Land toegelaten en zijn er zeer menigvuldig. De Angelikaansche, ook de Hooge Kerk genoemd, waarvan de Koning het Hoofd is, is de heerschende en heeft twee Aartsbisschoppen en twee en twintig Bisschoppen. In den openbaren eerdienst van deze Kerk zijn verscheidene plegtigheden der Roomsche Kerk overgebleven; doch in hare beginselen is zij Protestantsch. De hooge Godsdienstige ernst der Engelschen heeft dikwijls aanleiding tot dweeperij en tot sekten-geest gegeven, waarom ook in geen Land der wereld de kerkelijke gezindten zoo menigvuldig zijn.

b. In *Schotland:* De Gereformeerde of Presbyteriaansche is de heerschende; doch de Episcopale Kerk heeft gelijke regten. De eerste verwerpt het gezag der Bisschoppen. Ook zijn er in *Schotland* vele Roomschgezinden, eenige Kwakers en Doopsgezinden (*Baptisten*). Gehechtheid aan den Godsdienst is een kenmerk der Schotten.

c. In *Ierland:* Deze is dezelfde als in *Engeland;* doch twee derdegedeelten der inwoners zijn der Roomsche Kerk toegedaan; zij hebben lang onder ondragelijke wetten gezucht; doch hun lot wordt allengs verbeterd. Men vindt er ook vele sekten, als Kwakers, enz.

Kunsten en Wetenschappen. — Gelijk de Engelsche natie zich in alles door zekere oorspronkelijkheid onderscheidt, zoo heeft zij dit kenmerk ook in dit opzigt bewaard. In meest alle vakken van wetenschap en kunst telt zij mannen van de eerste grootte; terwijl zij in sommi-

mi-

mige alle volken van *Europa* overtreft. De voortreffelijkste Werken getuigen hiervan; en echter leert de ondervinding, dat in geen Land het onderwijs, over het algemeen, ondoelmatiger is ingerigt, zoodat de eigenlijke beoefening der wetenschappen meestal aan eigene vlijt is overgelaten. *Engeland* heeft twee, *Ierland* ééne Hoogeschool, alleen voor Episcopalen, *Schotland* vier voor Presbyterianen; schoon de laatste veel beter zijn ingerigt. De Roomschen hebben bijzondere Collegiën. De voorbereidingsscholen (*grammarschools*) zijn in *Engeland* en *Ierland* slechts groote kostscholen; in *Schotland* zijn dezelve veel beter. De lagere scholen zijn meestal naar de Lancastersche leerwijze ingerigt; doch daar het Gouvernement zich met het onderwijs volstrekt niet bemoeit (als hebbende slechts eenige militaire- en marine-scholen), wordt dit gedeelte vooral nog zeer verwaarloosd, en, volgens BROUGHAM, liepen voor weinig jaren in *Londen* alleen nog 90,000 kinderen zonder onderwijs, en te *Manchester* waren in 6 jaren 9765 personen gehuwd, die noch lezen noch schrijven konden. In *Schotland* echter is ook het lager onderwijs zeer veel beter; maar in *Ierland* staat hetzelve op den laagsten trap. Van bijzondere inrigtingen, heeft het Rijk Collegiën, Kost-, Vrij-, Industrie- en Zondagsscholen; terwijl er eenige Genootschappen en Liefdadige Gezelschappen zijn opgerigt, om het onderwijs te bevorderen. Geleerde Genootschappen bestaan er in menigte, waarvan het Koninklijk Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te *Londen*, de moeder van alle dergelijke inrigtingen in *Europa* is; de overige zullen wij bij de steden opgeven. Ook is er geen Land, dat zoo vele inrigtingen van liefdadigheid en ter verspreiding van Godsdienstige kennis telt. Er zijn ook vele boekerijen, museums, kabinetten en andere leerzame inrigtingen.

Taal. — Deze is de Engelsche. Met de oorspronkelijke Britten hebben zich de Romeinen, Angelsaksen, Denen, Noormannen, Wallons en Franschen vermengd, uit wier talen de Engelsche taal allengs is ontstaan. Zij onderscheidt zich door grooten rijkdom, en munt meer uit door kunst en deftigheid dan door zachtheid en welluidendheid. In *Wallis* wordt Kymrisch of Welsch, de taal der oude Britten, gesproken; in *Hoog-Schotland*, *Ierland* en op de *Hebri-*

briden Gaelisch en Iersch; in *Neder-Schotland* het Broad-Scotch, een met Schotsche woorden vermengd Engelsch; op de *Schetlandsche Eilanden* Noorsch; op *Jersey*, enz. slecht Fransch; op *Helgoland* Duitsch, en op *Maltha* Italiaansch.

Middelen van bestaan. — Deze zijn: de landbouw, die zeer goed beoefend wordt; doch nog meer de veeteelt, vooral de schapenfokkerij, tuin- en boomvruchtenteelt, visscherij, vrij aanzienlijk, echter nog niet wat zij zijn konde, mijnwerken van veel belang; maar geen Land is er in *Europa*, dat het bij dit Rijk in fabrijken kan halen. De uitvindingen der inwoners in dit vak, hunne stoom- en andere werktuigen, het voorregt, dat zij bijna alle werkstoffen zelve bezitten, de schoonheid hunner waren, en de aanzienlijke belooningen en aanmoedigingen van wege het Gouvernement, hebben hen boven alle mededingers verheven, zoodat bij de meeste waren het bijvoegsel *Engelsch* eene aanbeveling geworden is. De fabrijken houden meer dan drie millioenenen menschen bezig, en leveren de schoonste waren in katoen, wol en wollen stoffen, ijzer en staal, vlas, hennep, linnen, geel koper, koper en tin, zijden stoffen, porselein, aardewerk en potten, leder, glas, papier, hoeden, horologiën, enz.; daarenboven zijn er vele suikerraffinaderijen, brouwerijen, branderijen, likeurstokerijen, tabakskerverijen, juweel-, goud- en zilverwinkels, stroovlechterijen, zeepziederijen, kruidmolens, talksmelterijen, instrumenten- en machinenfabrijken, enz.; maar van nog meer belang is de handel, daar ongetwijfeld dit Rijk thans de eerste handeldrijvende natie der wereld is; ook de binnenlandsche handel is van belang, terwijl de menigvuldige havens eenen aanzienlijken kusthandel toelaten. De buitenlandsche handel strekt zich tot alle deelen der bekende wereld uit. De invoer, welke voornamelijk in wijn, brandewijn en likeuren, scheepstimmerhout, planken, koren, hennep, vlas, visch, katoen, zijde, thee, zuidvruchten, was, koper, kwikzilver, rattenkruid, kobalt, goud, zilver, aluin, tabak, kalk, pelterijen, pik, teer, apothekers- en koloniale waren en werkstoffen bestaat, wordt op meer dan 430 milioenen Nederlandsche guldens, en de uitvoer, die zich tot allerlei fabrijkwaren, bijzonder katoenen en wollen stoffen, hoeden, Iersch linnen, leder, glas, zeep, brandewijn, aardewerk,

werk, porselein, ijzer-, staal-, geel koper- en tinnenwaren, bijouteriën, galanteriewaren, potlooden, bier, *cyder*, enz., alsmede tot paarden, steenkolen, zout, saffraan, krijt en koloniale waren uitstrekt, wordt op ongeveer 590 millioenen Nederlandsche guldens geschat. De voornaamste koopsteden zijn: in *Engeland: Londen*, *Liverpool*, *Bristol*, *New-Castle*, *Hull* en *Whitehaven*; in *Schotland: Edinburg*, *Leith*, *Glasgow* en *Dundee*, en in *Ierland: Dublin*, *Cork*, *Belfast*, *Limmerick* en *Waterford*. De handel wordt door aanzienlijke Banken, Assurantie- en andere Handelcompagniën (waaronder vooral de Oostindische Compagnie), wegen en kanalen zeer veel bevorderd.

Regeringsvorm. — Deze is eene in beide liniën erfelijke en bepaalde Monarchij. De Koninklijke magt is door het Parlement op eene zeer verstandige wijze beperkt. Het Parlement bestaat uit het Hooger- (waarin de Lords (*Pairs*) des Rijks, uit de Hooge Geestelijkheid; Adel, 16 Schotsche en 28 Iersche Pairs, te zamen 327 personen vergaderen) en het Lager-Huis, (tot hetwelk de Vertegenwoordigers door het volk verkozen worden, waartoe *Engeland* 489, *Wallis* 24, *Schotland* 45, en *Ierland* 100, te zamen 658 personen, leveren). In het eerste zit de Lord Groot-Kanselier, en in het andere de Spreker voor. Het Parlement zorgt voor de wetten, de belangen des volks, het geheele bestuur en de eer der kroon; de wetgevende magt is tusschen den Koning en het Parlement verdeeld. Een voorstel van den Koning of het Parlement wordt *bill* genoemd. Wordt eene *bill* in het eerste Huis aangenomen, dan wordt zij in het andere Huis gebragt, en ook daar goedgekeurd zijnde, moet zij nog door den Koning bekrachtigd worden. De Koning heeft een' geheimen Staatsraad, door hem zelven benoemd. De regerende familie en alle Staatsdienaars moeten leden zijn van de heerschende Episcopale Kerk. De Roomschen zijn door geene bepaalde wet van het Parlement uitgesloten, maar wel door eenen eed, aan alle Parlementsleden voorgeschreven, welken zij als leden der Roomsche Kerk niet kunnen afleggen.

Er zijn verschillende Geregtshoven; de wetten worden somtijds al te woordelijk uitgelegd en streng opgevolgd. De zoogenaamde *Jury* en de Vrederegters zijn instellingen, die men van de Engelschen heeft overgenomen.

men. Thans regeert in *Engeland* GEORGE *de vierde*, de vierde Koning uit het Huis van *Hanover*. De door WILLEM *den derden* uit *Engeland* verdrevene Koning JACOBUS *de tweede* heeft, zoowel als zijne nakomelingen, onder den naam van Pretendent, gedurende de achttiende eeuw, meermalen en voor het laatst in 1745, hoewel vergeefs, getracht, *Groot-Brittanje* weder te heroveren. Sedert eenige jaren is de Kardinaal van *York*, de laatste telg uit dit Huis (*Stuart*), te *Rome* overleden.

Het Rijk is in Graafschappen verdeeld, die door eenen *Lord-Lieutenant* voor het burgerlijk en eenen *High Sherif* voor het regterlijk bestuur, door den Koning benoemd, beheerd worden, terwijl deze mindere Besturen onder zich hebben. De steden hebben *Mayors*, *Aldermen* en *Baillifs*. In *Ierland* wordt de Koning door eenen Onderkoning vertegenwoordigd. Op *Gibraltar*, *Maltha*, *Man* en *Jersey* zijn Gouverneurs. De inkomsten werden in 1824 gerekend op 57,385,000; de uitgaven op 56,332,929; de Staatsschulden op 840,056,805 ponden Sterlings, die gewoonlijk op 11½ gulden Hollandsch gerekend worden; de Landmagt op 73,041 man, en de Zeemagt op 250 schepen van linie, 263 fregatten en vele kleinere vaartuigen.

Eilanden. — Tot dit Rijk behooren de volgende eilanden, als: *Groot-Brittanje*, *Ierland*, *Jersey*, *Guernsey*, enz., verder

a. Bij *Engeland: Man*, *Anglesey*, *Wight*, enz.

b. Bij *Schotland:* de *Hitlandsche* en *Orcadische Eilanden*, *Isla*, *Arran*, enz.

c. Bij *Ierland: Dalkey*, *Irelande's Eye*, *St. Patrick*, *Copeland*, *Rathlin*, *Maes*, enz., en nog een aanzienlijk aantal anderen.

Rivieren — Deze zijn:

a. In *Engeland:* 26. de *Trent*, aan den mond *Humber* genoemd, met de *Ouse*, *Derwent* en *Ure*, 25. de *Theems*, 27. de *Saverne*, die de *Avon* ontvangt, de *Mersey*, en verder de *Tweed*, *Tees*, enz.

b. In *Schotland:* de *Tweed*, *Foreh*, 28. *Tay*, *Ness* en *Clyde*.

c. In *Ierland:* 29. de *Shannon*, *Barrey*, aan den mond *Ross* genoemd, *Slaney* en vele kleinere.

Kanalen. — Deze zijn zeer vele. De voornaamste zijn:

a. In *Engeland:* het *Trent-*, *Mersey-* of *Grand Trent-*

Trent-Kanaal, het *Leeds-*, *Liverpool-* en het *Bridgewater-Kanaal*, *Saverne-*, *Teems-*, *Oxforder-* en het groote *Vereenigings-* (*Grand Junction*) *Kanaal*.

b. In *Schotland:* het *Groote* en het *Caledonisch-Kanaal*.

c. In *Ierland:* het *Koninklijk-*, het *Groote-* en *Newry-Kanaal*.

Meren. — Deze zijn:

a. In *Engeland:* het *Winonder-Meer*, de *Lancaster-* en *Cumberland-Meren*.

b. In *Schotland:* *Loch-Lommond*, *Loch-Ness*, *Loch-Awe*, *Loch-Shiel* en *Glenkanich*.

c. In *Ierland:* *Lough-Neagh*, *Ree*, *Earn*, *Corn*, *Killarny* of *Ross*, *Derg*, enz.

Moerasſen. — Deze zijn:

a. In *Groot-Brittanje:* vele van *Chipping*, *Norton* tot *Moriton*.

b. In *Ierland:* *Allen* en eenige andere.

Zeeën. — De *Noordzee*, de *Atlantiſche Oceaan* en de *Ierſche Zee*.

Straten. — d. De *Straat van Calais*, het *Kanaal van St. George* of de *Ierſche Zee*.

Golven. — Deze zijn:

a. In *Engeland:* aan den mond van den *Theems* en *Humber*, het *Kanaal van Bristol*, *Wash*, *Mountsbaai* en *Cardiganbaai*.

b. In *Schotland:* *Frith* of *Clyde*, *Forth*, *Tay*, *Ness*, *Dornock*, *Solway*, *Tyne* en vele andere.

c. In *Ierland:* *Dundalkbay*, *Lough-Fogle*, *Clewbay*, *Dunnegalbay*, die van *Galway*, *Slegeebaai*, enz.; in het geheel 14 voor liniesſchepen, 17 voor fregatten en 35 voor koopvaardijſchepen.

Bergen. — *Teviot*, tusſchen *Engeland* en *Schotland*, *Derbyhiſre* of *Peak*, in *Wallis*, het *Schotſche Hoog-Gebergte*, het *Grampiaan-Gebergte*, en in *Ierland*, het *Longfield-Gebergte*, de *Reuzendam* (*Giantscauſeway*), met de bazaltzuilen. De hoogſte bergen zijn, in *Groot-Brittanje*, *Ben-wyves*, *Benevis*, *Ben-Macdonie*, *Caintoul*, *Wharn*, *Ingleborough*, enz., *Snowdon*, in *Wallis*, en, in *Ierland*, *Sliebh-Donard*.

Kapen. — *Landsend*, *Lezard*, *Dungsbyhead*, *Foro*, *Wrath*, *Kinnairdhead*.

Heiden. — Die van *Bagshot*, *Chesterdiviſion* en vele in *Ierland*.

Ver

Verdeeling. — Het Rijk bestaat eigenlijk uit vijf deelen, als:

I. Het KONINGRIJK ENGELAND.
II. Het KONINGRIJK SCHOTLAND.
III. Het KONINGRIJK IERLAND.
IV. De EUROPESCHE AANHOORIGE LANDEN, en
V. De ONDER BESCHERMING STAANDE REPUBLIEK IONIË.

Wij zullen deze alle afzonderlijk beschouwen, en gaan dus over tot

I. HET KONINGRIJK ENGELAND,

hetwelk eigenlijk in twee groote, doch ongelijke deelen, als: het *Eigenlijk Engeland* en het *Prinsdom Wallis*, verdeeld wordt; waarvan het eerste 40, en het laatste 12 Graafschappen (*Shires*) bevat, als:

1. Het *Graafschap* MIDDLESEX, waarin:

Londen, de hoofdstad des geheelen Rijks en de residentie des Konings, van het Parlement en de hooge Ambtenaren, tevens de grootste en meest bevolkte stad van *Europa* en eene der rijkste en voornaamste koopsteden der aarde, aan beide zijden van den *Teems*, 1½ uur lang en ⅜ uur breed, en eigenlijk uit drie deelen bestaande, als: de *City* of *Londen* zelf, waar de handel zich voornamelijk heeft gevestigd, *Westminster*, het schoonste gedeelte, met de Koninklijke residentie en de hooge Collegiën, en *Southwark*, ten zuiden van den *Teems*, waarbij nog eenige voorsteden komen. Deze stad heeft 8191 straten, 34 marktplaatsen, 25 groote opene pleinen (*squares*) en 50 mindere pleinen. Over den *Teems* liggen 6 bruggen, waaronder de *Londen-brug*, de ijzeren *Southwark-brug*, *Westminster-brug*, *Blackfriars-brug* en *Waterloo-brug* vooral opmerking verdienen. De *City* heeft de zeer bezochte en van schepen wemelende haven, met uitmuntende scheepsdokken, pakhuizen, enz.; in *Southwark*, dat door den steenkolendamp bijna zwart is, vindt men den zetel van den Aartsbisschop; en in *Westminster* zijn de schoonste gebouwen en breede straten. De voornaamste gebouwen zijn: het Koninklijk residentieslot *St. James*, met het *St. James-park*, waarin de groote Fransche mortier en de bronzen zuil, ter vereeuwiging der overwin-

ningen in *Spanje; Carltonhouse*, de woning van den *Prins van Wallis*, met eene prachtige wapenkamer, de *Tower*, eene oude vesting, met een tuighuis, de Rijks-archieven, juweelenkamer, menagerie, enz.; de *St. Pauls-kerk*, 338 voet hoog, 500 voet lang en 250 voet breed, met een' prachtigen koepel en de gedenkteekenen voor NELSON, PICTON, HAY en anderen; de *Westminster-abdij*, met de begraafplaats der Koningen en die van verscheidene beroemde mannen; de *St. Stephanus-* en *St. Pancratius kerk*. Verder het gedenkstuk voor den slag van *Waterloo* op de *Portlands-plaats;* dat voor den Hertog VAN WELLINGTON; dat ter gedachtenis van den brand in 1666, die 13,200 huizen, 89 kerken, de Beurs, enz. verslond; het Admiraliteitshuis; de schoone Beurs; de Bank; de kleine of *Penny-post;* het *Mansionhouse* (de woning van den *Lord-Mayor*); de nieuwe Munt; het Stadhuis; veertien schouwburgen, waarvan *Kingstheatre*, *Coventgarden* en *Drurylane* Koninklijke zijn; negentien gevangenhuizen, waarvan in *Newgate* thans, door het Genootschap der Vrienden of Kwakers, scholen zijn opgerigt; het Britsch Museum, met uitmuntende kunstverzamelingen, 150,000 boekdeelen en 60,000 handschriften; het Oostindisch Huis, met eene boekerij van Indische handschriften en boeken over *Indië*, en een Museum van zeldzaamheden; voorts Museums van mechanische kunststukken; *Somersethouse*, voor Staatsbeambten, een Koninklijk Genootschap en een Genootschap van Oudheden; *Westminsterhall*, de vergaderplaats van het Lager-Huis; uitmuntende wandelplaatsen, als: *Lincolns-Infields*, *Berkeley-square*, *Hydepark*, enz. In het geheel zijn er in *Londen* 503 kerken of bedehuizen, waarvan 246 voor de Episcopalen, de andere voor Presbyterianen, Kwakers, Roomschen, Doopsgezinden, enz., zes Hollandsche, acht Fransche, vijf Zweedsche, vier Deensche en vier Zwitsersche, alle Protestantsche, vier Russisch-Grieksche, vijf Duitsch-Lutersche en zes Synagogen. Er zijn zeer vele liefdadige inrigtingen, vele Armen- en Weeshuizen, een Koepokken-Instituut, twee en twintig Ziekenhuizen, twintig inrigtingen, waar medicijnen worden uitgedeeld, 107 voor oude lieden, zwakken en onvermogenden, twee Krankzinnig- en twee Invalidenhuizen, Soepkokerijen, een Vondelingshuis, hospitalen voor ongeneeslijken, zeelieden,

oog-

oogzieken, een armen-werkhuis, enz. en zeventien liefdadige Genootschappen, waaronder wij vooral die voor kinderen van gestrafte misdadigers, voor verlatenen, voor arme Geleerden, ter verbetering der Scholen, tot afschaffing van den Slavenhandel, Bijbel- en Zendeling-Genootschappen noemen; desgelijks zijn er vele Genootschappen voor kunsten en wetenschappen, waaronder de Koninklijke Societeit der Wetenschappen, de Genootschappen voor den Landbouw, Oudheden, Koophandel, de kunsten, de handwerken, scheepsbouw, ter ontdekking der Binnenlanden van *Afrika*, voor *Palestina*, *Egypte*, voor Sterre-, Zeevaart-, Genees-, Heel-, Schei- en Artsenijmengkunde, voor Muzijk en Schilderkunst en vele andere. Er zijn 4050 huizen van opvoeding en onderwijs, waaronder zestien Seminariën en onderscheidene Collegiën voor Godgeleerden, Regtsgeleerden, Geneeskunde, Oostersche talen, Muzijk, enz., negen en vijftig Lancaster-scholen, Armen-scholen, Instituten voor Blinden en Doofstommen, Joden, enz., achttien openbare Boekerijen, onderscheidene Museums, 245,005 huizen en 1,274,800 inwoners, die een aanzienlijk aantal van allerlei soort van fabrijken hebben, en vooral hun bestaan vinden in den handel, welke hier op en met alle oorden der wereld gedreven wordt. Jaarlijks komen er 15,000 scheepsladingen aan; 3000 booten laden waren in en uit; 2288 brengen dezelve in de stad rond, en 3000 brengen de reizigers van en naar de schepen. De handel wordt bijzonder door de menigvuldige vlugge posten en reisgelegenheden, de Handelscompagniën, Assurantiegenootschappen, enz. bevorderd. De uitvoer wordt op 22, de invoer op ruim 18 millioenen ponden sterlings geschat. Om de stad zijn 11600 moestuinen en vele kunsttuinen met vreemde gewassen. Het water wordt door kunstige waterwerken ingevoerd.

Kensington, met een' tuin vol vreemde gewassen, en *Hamptoncourt*, met eene beroemde kunstverzameling, zijn Koninklijke lusthuizen.

Chelsea, een vlek, aan den *Teems*, met eene militaire school voor de zonen van arme Officieren en zeesoldaten, een' kruidtuin, een invalidenhuis, 9000 inwoners en porselein-fabrijken.

Brentford, eene stad aan het *Vereenigings-kanaal*, met 1443 inwoners en fabrijken.

Slough, het landhuis van HERSCHEL, bij *Windsor*,

 met

met den teleskoop van 40 voet lengte, een' spiegel van 4 voet diameter en 40,000 pond zwaar.

2. Het *Graafschap* ESSEX, waarin:
Colchester, aan de *Coln*, met eene zeehaven, Geneeskundig Genootschap en 12,544 inwoners, die wollen- en zijden-stoffen-fabrijken hebben en veel oesters (Colchester-oesters) vangen.
Harwich, aan de *Stour* en *Noordzee*, met een fort, eene haven en 2761 inwoners, die lakenfabrijken, visscherij, scheepvaart en handel hebben. Van hier gaat de paketboot op ons Vaderland en *Hamburg*.
Mersey, een versterkt eiland.

3. Het *Graafschap* SUFFOLK of SOUTHFOLK, waarin:
Ipswich, aan de *Gippen*, met eene haven en 13,670 inwoners, die met koren, mout en vee handelen en Groenlandsche visscherij hebben.
Newmarket, met 500 inwoners, door deszelfs harddraverijen bekend.
Woodbridge, een vlek, aan de *Deben*, met eene haven, 3130 inwoners, zoutkeet, scheepsbouw en korenhandel.

4. Het *Graafschap* NORFOLK of NORTHFOLK, waarin:
Norwich, aan de *Winsder*, met eenen Bisschop en 37,256 inwoners, die fabrijken en handel hebben.
Yarmouth, aan de *Yare*, met eene haven en 1485 inwoners, die aanzienlijke haring- en kabeljaauwvangst hebben en handel in steenkolen drijven. Hier zijn zeebaden en een gedenkteeken voor NELSON.

5. Het *Graafschap* CAMBRIDGE, waarin:
Cambridge, aan de *Cam*, met eene beroemde Hoogeschool, dertien Collegiën, twee aanzienlijke verzamelingen van boeken en handschriften, een Genootschap der Wetenschappen, Kruidtuin, Scheikundig Laboratorium, verzameling van mineralen; sterrenwacht, kabinet van schilderijen en platen en 11,108 inwoners, die in den omtrek veel saffraan telen en twee jaarmarkten hebben.
Ely, aan de *Ouse*, met eenen Bisschop en 2500 inwoners, die veel moesgroenten kweeken.

6. Het *Graafschap* HARTFORD, waarin:
Hartford, aan de *Lee*, met het Oostindisch Collegie

gie voor jongelingen, die tot den dienst der Oostindische Compagnie worden opgeleid, en 2242 inwoners, die handel drijven.

Hitchin, een vlek, met 3161 inwoners en handel in tarw en mout.

7. Het *Graafschap* BUCKINGHAM, waarin:

Aylesbury, met 3200 inwoners en landbouw.

Buckingham, aan de *Ouse*, met 2610 inwoners, papiermolens en kantfabrijken.

Eaton of *Eton*, door eene brug over den *Teems* met *Windsor* vereenigd, met eene beroemde school.

Marlow, een vlek, met 3256 inwoners en vele fabrijken.

8. Het *Graafschap* OXFORD, waarin:

Oxford, aan de *Isis*, met eene vermaarde Hoogeschool, twintig Collegiën, uitgebreide verzamelingen van boeken en handschriften, kabinetten van Oudheden, Naturaliën, schilderijen en munten, sterrenwacht, kruidtuin en drukkerij der Hoogeschool en 12,931 inwoners.

Witney, met 2584 inwoners en wolfabrijken.

Woodstock, met 1330 inwoners en fabrijken van stalen waren. Hierbij is *Blenhemhouse*, een kasteel met een park, van wijlen den Hertog VAN MARLBOROUGH, en uitmuntende verzamelingen van kunst.

9. Het *Graafschap* GLOUCESTER, waarin:

Gloucester, aan de *Saverne* en het *Gloucester Berkeley-kanaal*, met eenen Bisschop, prachtige hoofd- en vijf andere kerken, twee Latijnsche scholen, twee markthuizen, fraaijen schouwburg, gevangenissen naar het plan van HOWARD en 9771 inwoners, die fabrijken, scheepvaart en handel hebben.

Cheltenham, aan de *Chelt*, met een Genootschap voor de Natuur- en Letterkunde, gezondheidsbronnen en 4000 inwoners.

Tewksbury of *Tetburg*, aan de *Saverne* en *Avon*, met 4200 inwoners en fabrijken.

Clifton, met 12,000 inwoners, thans met *Bristol* vereenigd.

Berkeley, de geboorteplaats van JENNER, die hier in 1796 het eerste kind met koepokstof inentte.

10. Het *Graafschap* MONMOUTH, waarin:

Monmouth, aan de *Mynnow* en *Wye*, met 3343 inwoners, scheepvaart en handel.

 Cheps-

Chepstow, aan de *Wye*, met eene zeehaven.

Newport, een vlek, met eene zeehaven en 1135 inwoners.

11. Het *Graafschap* HEREFORD, waarin:

Hereford, aan de *Wye*, met eenen Bisschop en 6855 inwoners, die handschoenfabrijken hebben, de geboorteplaats van GARRICK.

Leominster, een vlek, aan de *Lug*, met 3019 inwoners, koren- en vlasteelt en handel.

12. Het *Graafschap* WORCESTER, waarin:

Worcester, aan de *Saverne* en het *Worcester-kanaal*, met eenen Bisschop, eene hoofdkerk met vele gedenkteekenen en 13,814 inwoners, die fabrijken en scheepvaart hebben.

Dudley, met 13,925 inwoners, glasblazerijen en ijzermijnen.

Kidderminster, een vlek, aan de *Stour*, met 1926 inwoners en tapijtfabrijken.

13. Het *Graafschap* WARWICK, waarin:

Warwick, aan de *Avon* en het kanaal van *Warwick*, met een kasteel, 5758 inwoners en handel in wol.

Coventry, aan de *Sherburn*, met 17,923 inwoners, fabrijken, verwerijen en wolhandel.

Birmingham, de voornaamste fabrijkstad des Rijks, met eene Akademie van Schoone Kunsten, Instituut van onderwijs, Genootschap ter wering van slechte boeken en 107,000 inwoners, die allerlei soorten van fabrijken hebben en, met verscheidene omliggende dorpen, die men als werkplaatsen van deze stad kan beschouwen, jaarlijks voor meer dan veertig millioenen Nederlandsche guldens aan waren leveren.

Sutton, mede met vele fabrijken en steenkolenmijnen.

Soho, met aanzienlijke fabrijken, de groote Engelsche kopermunt, en eene munt, die door eene stoommachine bewogen wordt en waarin acht jongens in ééne minuut 528 dollars of 560 guinjes, en dus in een uur 31,680 dollars of 33,600 guinjes aan beide zijden munten, en vele andere stoommachines voor fabrijken van onderscheidene soort, de munt voor de Oostindische Compagnie, *Amerika* en verscheidene vreemde Hoven.

Straf-

Strafford of *Stratford*, aan de *Avon*, met 2419 inwoners, handel en het huis van SHAKESPEARE, die hier in 1564 geboren werd.

14. Het *Graafschap* NORTHAMPTON, waarin:

Northampton, aan de *Nyne*, met 7047 inwoners, die vele fabrijken, handel en beroemde harddraverijen hebben.

Peterborough, met eenen Bisschop, hoofdkerk met geschilderde glazen en gedenkteekenen, en 3640 inwoners, die handel met koren en timmerhout drijven en fabrijken hebben.

15. Het *Graafschap* BEDFORD, waarin:

Bedford, met vijf kerken en 4009 inwoners, die handel drijven.

16. Het *Graafschap* HUNTINGDON, waarin:

Huntingdon, aan de *Ouse*, met 2040 inwoners, de geboorteplaats van OLIVIER CROMWELL.

17. Het *Graafschap* RUTLAND, waarin:

Okeham of *Oakham*, een vlek in het vruchtbaar dal *Cathross*, met 1056 inwoners en handel.

18. Het *Graafschap* LEICESTER, waarin:

Leicester, aan de *Sour* en het *Leicester-kanaal*, met 23,146 inwoners, katoen- en andere fabrijken en paardenfokkerij.

Hinkley, een vlek, met 5070 inwoners en fabrijken.

19. Het *Graafschap* STAFFORD, waarin:

Stafford, met 3889 inwoners, die fabrijken en handel hebben.

Lichfield, de zetel van eenen Bisschop, met 4512 inwoners, fabrijken en ijzer- en steenkolenmijnen.

Wolverhampton, met 14,836 inwoners en aanzienlijke fabrijken.

Bradley, met eene onuitputtelijke steenkolenmijn en eene ijzerfabrijk, die aan 5000 menschen werk verschaft.

Burton upon Trent, met 3677 inwoners en fabrijken.

New Castle under Line, met 4604 inwoners, eene beroemde aardewerk- en vele andere fabrijken.

20. Het *Graafschap* SHROP of SALOP, waarin:

Shrewsbury, aan de *Saverne*, met eene Latijnsche school, 12 Gezelschappen van Koophandel, 16,606 inwoners en handel in lakens en wollen stoffen.

Bridgenorth, een vlek, aan de *Saverne*, gedeeltelijk op eene rots, waarin kelders uitgehouwen zijn, met 4440 inwoners en fabrijken.

Ludlow, met eene merkwaardige kerk, waarin vele gedenkteekenen en opschriften, en 4000 inwoners.

21. Het *Graafschap* CHESTER, waarin:

Chester, aan de *Dee*, de zetel van eenen Bisschop, met een kasteel, negen kerken, eene haven en 16,140 inwoners, die fabrijken, scheepstimmerwerven en handel hebben. Hier is een veer op *Ierland*.

Northwich, met 1538 inwoners en zoutgroeven.

Stockport en *Macclesfield*, vlekken, het eerste met 17,800, het andere met 12,300 inwoners, en beide met vele fabrijken.

22. Het *Graafschap* DERBY, waarin:

Derby, met 13,043 inwoners, eene kunstige spinmachine, die in ééne minuut ongeveer 170,000 ellen zijde spint, porselein- en andere fabrijken.

Chesterfield, met 4270 inwoners, ijzergieterijen en fabrijken.

Burton, een vlek, met beroemde holen en warme baden.

23. Het *Graafschap* NOTTINGHAM, waarin:

Nottingham, met een schoon kasteel, drie kerken, een raadhuis, schoone markt en 34,253 inwoners, die de voornaamste kousenweverijen en loodwit- en andere fabrijken en scheepvaart hebben.

Newark, aan de *Trent*, met 6744 inwoners, fabrijken en handel.

Mansfield, met 5938 inwoners, fabrijken en handel.

24. Het *Graafschap* LINCOLN, waarin:

Lincoln, de zetel eens Bisschops, met eene beroemde hoofdkerk op eenen heuvel, welke een schoon altaar, glasraam, enz. heeft, eene boekerij, eene Romeinsche poort, 7393 inwoners en kamelot-fabrijken.

Boston, aan de *Witham*, met eene haven, 5948 inwoners, vetweiderij en handel.

Gainsborough, aan de *Trent*, met 4523 inwoners.

25. Het *Graafschap* YORK, waarin:

York, aan de *Ouse*, de tweede stad, naast *Londen*, met een Aartsbisdom, eene hoofdkerk, de grootste

van

van *Engeland*, en drie en twintig andere kerken, eene gevangenis, door RICHARD *den derden* als kasteel gebouwd, en 18,869 inwoners, die fabrijken en beroemde harddraverijen hebben. Niet ver van hier is het bekende krankzinnighuis *Retreat*.

Hull of *Kingston upon Hull*, aan de *Hull*, met een fort, hospitaal voor zeelieden, eene haven, beurs en 26,792 inwoners, die ſcheepstimmerwerven, fabrijken en handel hebben.

Halifax, met 8991 inwoners, die katoen- en andere fabrijken en eene ſtapelplaats van alle fabrijkwaren hebben, die eenmaal elke week openſtaat.

Leeds, aan de *Aire*, met den omtrek 70,000 inwoners, die vele fabrijken hebben.

Scheffield, aan de *Sheaf* en den in 1821 door rotſen en bergen gehouwenen ſtraatweg naar *Glosſoy*, met 90,000 inwoners, zijdemolens en fabrijken.

De grot te *Kirkdale* in dit Graafſchap heeft overblijfſels van olifanten, rivierpaarden, tijgers en nog twintig andere ſoorten van dieren en wel 300 hyena's.

26. Het *Graafſchap* LANCASTER, waarin:

Lancaster, aan de *Lon*, met eene ſchoone kaai, raadhuis, beurs, een oud kasteel met de gevangenis, eene haven en 9047 inwoners, die zeildoekfabrijken hebben en zeehandel drijven.

Preston, met eene haven, 17,056 inwoners en fabrijken.

Manchester, aan de *Irwell*, met eene ijzeren brug en het *Bridgewater-kanaal*, twaalf kerken, tien kapellen en verſcheidene bedehuizen voor alle gezindten, eene Bibliotheek, Latijnſche ſchool, vele hospitalen, een krankzinnighuis, Zendelings-, Geleerd- en liefdadig Genootſchap, ſchouwburg, groote concertzaal en 133,000 inwoners, die fabrijken en handel hebben.

Liverpool, aan de *Merſey* en een kanaal, met eene haven, veertien kerken, dertien kapellen voor onderſcheidene geloofsbelijdenisſen, eene ſynagoge, Akademie van bouw- en ſchilderkunst met heerlijke verzamelingen, een Muſeum der Natuurlijke Historie en Letterkundig Genootſchap, Atheneum, Lyceum, kruidtuin, boekverzameling, ziekenhuis, Inſtituut voor blinden, dertien dokken, ſtadhuis, beurs, hospitaal voor paarden, het ſtandbeeld van GEORGE *den derden* te paard, en

210,000 inwoners, die fabrijken hebben en handel op *Ierland*, de *Westindiën* en *Afrika* drijven. Er zijn zeventien stoombooten, en de stad heeft het $\frac{1}{12}$ deel van de scheepvaart en het $\frac{1}{8}$ deel van den handel van *Groot-Brittanje*. Voorheen was zij de voornaamste zetel van den afgrijsselijken slavenhandel.

Warrington, met 11,738 inwoners en fabrijken.

27. Het *Graafschap* DURHAM, waarin:

Durham, de zetel van eenen Bisschop, met de Maria-kapel, waarin het graf van BEDA, 7546 inwoners en fabrijken.

Sunderland, aan de *Weare*, waarover de groote ijzeren brug van *Engeland*, eene haven en 12,289 inwoners, die glasfabrijken en ijzer-, steenkolen- en vitrioolmijnen hebben.

Shields of *Sheales*, aan de *Tyne*, met zoutkeeten, fabrijken en eene haven voor groote koolschepen.

28. Het *Graafschap* NORTHUMBERLAND, waarin:

New Castle, aan de *Tyne*, waarover eene groote brug, met huizen bezet, naar *Gateshead* geleidende, met een Letter- en Oudheidkundig Genootschap, eene beurs, een algemeen ziekenhuis, hospitaal voor kraamvrouwen, een voor zeelieden en een voor armen, en, met de haven bij *Nordshields* of *Sheales*, 39,380 inwoners tellende, die aanzienlijke mijnen en fabrijken hebben, en alleen ter verzending der steenkolen 400 eigene schepen, en voor verderen handel nog 100 koopvaardijschepen hebben.

Berwick, aan de *Tweed*, waarover eene brug van ijzeren kettingen, met eene haven, 7977 inwoners, fabrijken en handel.

Crawleys, met de grootste ijzersmederij van de kleinste ijzerwaren tot de zwaarste ankers.

29. Het *Graafschap* CUMBERLAND, waarin:

Carlisle, de zetel eens Bisschops, aan de *Eden*, met 12,531 inwoners en fabrijken.

Whitehaven, met eene haven, aanzienlijke kolenmijnen, vitrioolwerken, fabrijken en 10,106 inwoners, die veel handel hebben.

Keswik, een vlek, met 1350 inwoners, die de beste potloodmijn, welke slechts om de zeven jaren geopend wordt, en ook de beste potlooden hebben.

30. Het *Graafschap* WESTMORELAND, waarin:

Appleby, een vlek, aan de *Eden*, met een oud kasteel, stadhuis, armen- en vrijscholen, hospitaal voor weduwen en 713 inwoners.

Kendal, eene stad, aan de *Ken*, met 6892 inwoners, fabrijken en handel.

Man, een eiland, in de *Iersche Zee*, met eenen Koninklijken Gouverneur en vier en twintig Representanten, die hunne eigene wetten maken en 40,084 inwoners, *Manken* genoemd, die hunnen eigenen tongval hebben. De hoofdplaats is *Castletown*.

31. Het *Graafschap* KENT, waarin:

Canterbury, aan de *Medway*, met een Aartsbisdom, welks Aartsbisschop de eerste Pair des Rijks is, 10,200 inwoners en fabrijken.

Sandwich, eene vijfhavenstad, gelijk ook

Dover, eene sterke vesting, met 9047 inwoners, handel en de overvaart op *Frankrijk*.

Rochester, aan de *Medway*, die tot aan deze stad door de grootste oorlogsschepen kan bevaren worden, de zetel eens Bisschops, en, behalve de voorsteden, met 6825 inwoners, die oesters vangen. Hierbij is

Chattam, in ons Vaderland door den heldenmoed van de RUIJTER zoo algemeen bekend, met eene haven, de voornaamste ligplaats der Koninklijke vloot, het grootste zeemagazijn en 12,625 inwoners.

Woolwich, met eene Militaire Akademie, scheepstimmerwerven, groote magazijnen en 17,054 inwoners.

Deal, aan het *Kanaal*, waar de schepen hunne benoodigdheden innemen, met 5446 inwoners.

Greenwich, met een voornaam zeehospitaal, scholen voor kinderen van arme Officieren, zeesoldaten en matrozen, de gedenkzuil aan *Trafalgar* en eene sterrenwacht, waarover de Engelschen den eersten meridiaan trekken, en 16,947 inwoners.

Deptford, aan den *Teems*, met het Drievuldigheidshuis voor arme zeelieden, en scholen voor derzelver kinderen, benevens 19,833 inwoners en scheepstimmerwerven.

Ramsgate, met eenen voortreffelijken havendam, zeebaden en 3125 inwoners.

Sheerness, aan den *Teems*, met 4139 inwoners en nieuwe scheepsdokken van gegoten ijzer met stoommachines.

Gra-

Gravesand, een vlek, aan den *Teems*, met 2483 inwoners, de moestuin van *Londen* en de eerste haven op den *Teems*, waar alle schepen, die deze rivier opvaren, tol moeten betalen.

Thanet, een eiland, met het vlek *Margate*, met beroemde zeebaden en 4780 inwoners.

32. Het *Graafschap* SUSSEX, waarin:

Lewes, met 3309 inwoners en eene beroemde wolmarkt.

Chichester, aan de *Lavant*, de zetel van eenen Bisschop, met eene haven, 4750 inwoners en naaldenfabrijken.

Hastings, eene der vijfhavens, met 2982 inwoners.

Brighton, met een Oostersch paleis, telegraaf en 35,000 inwoners, die vischvangst, zeebaden en eene overvaart op *Dieppe* in *Frankrijk* hebben.

33. Het *Graafschap* SURRY, waarin:

Guildford, met 2654 inwoners en handel in koren en hout.

Southwark en *Surry*, deelen van *Londen*.

Croydon, met 5750 inwoners, korenmarkt en handel in steenkolen.

34. Het *Graafschap* BERK, waarin:

Reading, aan de *Kennet*, met 10,788 inwoners, fabrijken en handel.

Windsor, een vlek, aan den *Teems*, met een Koninklijk slot en HERSCHEL's sterrenwacht (zie *Slough*, Graafschap *Middlesex*) en 4722 inwoners.

35. Het *Graafschap* HAMP of SOUTHAMPTON, waarin:

Winchester, de zetel eens Bisschops, met 5836 inwoners.

Southampton, in een aangenaam oord, de tuin van *Engeland* genoemd, aan het *Hampton-water*, met een kasteel, haven en 7923 inwoners, die zeebaden en handel hebben.

Portsmouth, op het eiland *Portsea*, de beste vesting van *Engeland*, met eene veilige haven, die 1000 linieschepen kan bevatten, voorname scheepstimmerwerven, magazijnen, eene zee-akademie, een hospitaal voor 3000 zeelieden en 60,000 inwoners.

Gosport, met eene haven, zeehospitaal en dok voor koopvaardijschepen en 11,279 inwoners, die ijzergieterijen hebben.

Spit-

Spithead of *St. Hellens*, een vlek, met eene schoone reede.

Tot dit *Graafschap* behooren nog de volgende eilanden, als:

Wight, met 27,000 inwoners en de sterke stad *Newport*, een opvoedingshuis voor kinderen van gesneuvelde zeelieden, koren- en wolmarkten.

De zoogenoemde *Normandische Eilanden*, aan de Fransche kust, welke zijn:

Jersey, met 28,600 inwoners en de havens *St. Heller* en *St. Aubin*. De inwoners breijen veel kousen en hebben eene uitgebreide oestervangst.

Guernsey, met 20,827 inwoners en *St. Pierre*, door den smokkelhandel bekend en goede baken voor de zeelieden.

Alderney, met 3000 inwoners.

Sarke, met 500 inwoners.

Al deze eilanden hebben ook goede moestuinen, welker vroege voortbrengsels zij tot hooge prijzen in *Londen* verkoopen. Ook is de smokkelhandel er vrij algemeen.

36. Het *Graafschap* DEVON, waarin:

Exeter, de zetel van eenen Bisschop, met eene merkwaardige hoofd- en achttien andere kerken, een Gouvernementshuis, krankzinnighuis, haven, Instituut voor Letterkunde en Wetenschappen en 18,896 inwoners, die pottenbakkerijen, fabrijken van wollen stoffen en handel hebben.

Plymouth, eene der grootste en veiligste havens, door een' 4200 voet langen dam beschermd, met 56,060 inwoners en aanzienlijke scheepstimmerwerven, die, onder den naam van *Plymouth-dock* of *the Dock*, en, sedert 1824,

Devonport genoemd, eene groote ruime stad op zich zelve vormen. Men heeft hier een Koninklijk zeehospitaal, een magazijn voor de marine en 33,000 inwoners, die aanzienlijken handel drijven. Voor de haven ligt

Eddystone, een vuurtoren, op eene rots in zee, door twee man bewaakt.

Dartmouth, aan de *Dart*, met eene haven, 720 inwoners, vischvangst en handel.

37. Het *Graafschap* SOMERSET, waarin:

Taunton, aan de *Tone*, met 5787 inwoners en zijdefabrijken.

Bristol, op zeven heuvelen, aan de *Avon* en *Saverne*, de derde koopstad des Lands en de zetel van eenen Bisschop, met eene beurs, zeven banken, eene haven, achttien kerken en zeven en twintig kapellen, Latijnsche scholen, armen- en industrie-, alsmede Geneeskundige scholen, eene bibliotheek, twee en dertig hospitalen, een werkhuis voor arme blinden en 76,433 inwoners, die scheepstimmerwerven, vele fabrijken, kolenmijnen, visscherij bij *New-Foundland* en warme baden hebben, en met wel 2000 schepen handel drijven. Om de gewelven niet te schaden, waaruit de straten, die over riolen liggen, bestaan, mag men hier alleen met sleden rijden.

Bath, aan de *Avon*, met eenen Bisschop, een Gezelschap voor den landbouw, de kunsten, fabrijken en handel, 31,496 inwoners en beroemde warme baden.

38. Het *Graafschap* WILT, waarin:

Salisbury of *New-Sarum*, aan de zamenkomst van de *Avon*, *Nadder* en *Willey*, de zetel van eenen Bisschop, met de schoonste Gottische kerk van *Engeland*, die eenen hoogen toren en vele fraaije schilderstukken heeft, groote markt, prachtig raadhuis en 7668 inwoners, die messenmakerijen en vele andere fabrijken hebben.

Bradford, aan de *Avon*, met 7329 inwoners en de beste lakenfabrijken.

Appleshaw, met eene beroemde schapenmarkt.

39. Het *Graafschap* DORSET, waarin:

Dorchester, de zetel van eenen Bisschop, met 2546 inwoners, wolfabrijken en brouwerijen.

Bridport, met eene verzande haven, 4000 inwoners, zeildoek-, touw- en nettenfabrijken.

Portland, een schiereiland, met steengroeven en eene stad van denzelfden naam, met 2000 inwoners.

40. Het *Hertogdom* en *Schiereiland* CORNWALLIS, waarin:

Launceston, met eene Latijnsche school, eene haven, 1483 inwoners en fabrijken.

Falmouth, aan de *Fal*, met eene versterkte haven, waaruit de paketbooten naar *Spanje*, *Portugal*, *Noord-*

en

en *Zuid-Amerika* en de *Antilles* vertrekken, met 5507 inwoners, visscherij, handel en scheepvaart.

Truro, met 2358 inwoners en tingroeven.

St. Austle, met 4000 inwoners, mede met tingroeven.

Penzance, met 3394 inwoners en handel in visch, tin en koper. Hierbij is

Landsend, de westelijkste kaap van *Engeland*, met een' vuurtoren.

De *Sorlings* of *Scilly-eilanden*, eene groep van 145 eilanden en klippen, van welke er slechts zes met 2614 menschen bewoond zijn, die van de visscherij bestaan. Het voornaamste is *St. Mary*, met een kasteel en haven. Hierbij zijn

De *Off-eilanden*, *St. Agans*, *Tresco*, *St. Martin*, *Bryher* en *Sampson*, meestal rots, met weinig akkergrond en 1200 inwoners, die van de vischvangst leven.

In het *Prinsdom* WALLIS zijn:

1. Het *Graafschap* PEMBROKE, waarin:

Pembroke, de hoofdstad des Vorstendoms, aan de schoone haven *Milford*, die 1000 schepen kan bevatten, 1942 inwoners en handel.

St. Davids, de zetel eens Bisschops, met eene haven.

2. Het *Graafschap* CAERMARTHEN, waarin:

Caermarthen of *Caervyrden*, de zetel der kanselarij en schatkamer van *Zuid-Wallis*, met een Oudheidkundig en Toonkunstig Genootschap, eene haven, 5548 inwoners, fabrijken en zalmvangst.

Llanelly en *Kidwelly*, vlekken met steenkolenhandel.

3. Het *Graafschap* GLAMORGAN, waarin:

Caerdiff, aan de *Taff*, met eene haven en 2457 inwoners en het beroemde kanaal van de haven *Penarth*.

Llandaf, de zetel eens Bisschops, met 860 inwoners.

Swansea, aan de *Tawy*, met eene haven en 6831 inwoners, steenkolen-, ijzer- en kopermijnen en handel. Ook zijn er zeebaden en gezondheidsbronnen.

4. Het *Graafschap* BRECKNOCK, waarin:

Brecon, aan de *Hodney*, met 3196 inwoners en lakenfabrijken.

Buik,

Builth, een vlek, met eene koufenfabrijk en de groote ijzergieterij *Marthyr Tydvil.*

5. Het *Graaffchap* CARDIGAN, waarin:
Cardigan, met eene haven en 3800 inwoners, die op *Ierland* handelen en visfcherij hebben.
Aberystwith, een vlek, met zeebaden en kusthandel.

6. Het *Graaffchap* RADNOR, waarin:
Presteign, met 1057 inwoners.
Radnor, met 1921 inwoners en veeteelt.

7. Het *Graaffchap* MONTGOMERY, waarin:
Montgomery, aan de *Saverne*, met 972 inwoners.
Welchpool, met 2872 inwoners en flanelfabrijken.

8. Het *Graaffchap* MERIONET, waarin:
Bala, aan de *Pimple Zee*, met flanelfabrijken.
Harleigh, met eene haven, 1218 inwoners en handel.

9. Het *Graaffchap* FLINT, waarin:
Flint, aan de *Dee*, met een kasteel en haven.
Holywell, met eene haven en 5570 inwoners, vele fabrijken en draadtrekkerijen.

10. Het *Graaffchap* DENBIGH, waarin:
Denbigh, aan de *Istrad*, met een kasteel, 1391 inwoners, looijerijen en lederfabrijken.
Wrexham, aan de *Dee*, met 1464 inwoners en fabrijken.

11. Het *Graaffchap* CAERNARVON, waarin:
Caernarvon, aan het kanaal *Menay*, met een fterk kasteel, haven en 4595 inwoners, die wolfabrijken, handel en, in de nabijheid, lei-, lood- en kalkfteengroeven hebben.
Bangor, met eenen Bisfchop, haven, hoofdkerk en koper- en leigroeven.

12. Het *Eiland* ANGLESEA, dat door het *Menaykanaal* van het vaste land gefcheiden, en door eene ijzeren kettingbrug met hetzelve vereenigd is. Het bevat rijke kopermijnen, die jaarlijks wel 3,400,000 Nederlandfche guldens opbrengen, en 37,092 inwoners. Op dit eiland heeft men
Beaumaris, met eene haven, 1580 inwoners en handel in visch, boter, kaas en koren.

He-

Holyhead, met eene haven en 2132 inwoners, meest al visschers.

Skerries, een eiland, met een' vuurtoren.

II. HET KONINGRIJK SCHOTLAND.

Dit Koningrijk wordt door eene lijn, die nagenoeg van de rivier *Clyde* tot *Inverness* of den mond van de *Ness* loopt, in *Neder*- en *Hoogland* gescheiden. Gewoonlijk verdeelt men het in *Zuid*-, *Middel*- en *Noord-Schotland*, welke 33 *Shires* of *Stewartries*, (Graaf- of Landschappen) bevatten.

ZUID-SCHOTLAND bevat de volgende Graafschappen, als:

1. Het *Graafschap* EDINBURG of MID-LOTHIAN, waarin:

Edinburg, de hoofdstad des Rijks, de zetel van het Hooge Geregtshof en onderscheidene Regerings-Collegiën, aan de *Golf van Forth*, in de oude en nieuwe stad verdeeld, met eene sterke vesting, bloeijende Hoogeschool met een' schoonen kruidtuin, aanzienlijke verzamelingen voor kunsten en wetenschappen, eene Teeken-Akademie, een Instituut voor Doofstommen, eene Muzijkschool, een Genootschap voor de Schedelleer, de Wijsbegeerte, tot uitbreiding des Christendoms, tot verspreiding van Christelijke kennis onder de Hooglanders en op de Schotsche eilanden, voor Oudheden, voor de Geneeskunde, het Wernersche Genootschap der Natuuronderzoekers, dat der Kunsten met eene verzameling van modellen, dat voor den Steendruk, voor den Tuinbouw, tot onderzoek der Hooglanders en tot verbetering der wol, eene Sterrenwacht, Boekerij der Regtsgeleerden, achttien Presbyteriaansche kerken en vier kapellen, twintig verzamelplaatsen der Episcopalen en drie voor andere Geloofsbelijders, eene Kamer van Koophandel, drie openbare en negen bijzondere Banken, eene Beurs, een Hospitaal voor blinden en 138,235 inwoners, die vele fabrijken, eene spaarbank en handel hebben. Op de schoone *St. Andrews Square* staat een prachtig gedenkteeken voor den Schotschen *Viscount* MELVILLE.

Leith, tien minuten van *Edinburg*, waarvan het de

haven heeft, met een Genootschap van Schippers op *Hamburg*, en 20,368 inwoners, die vele fabrijken en handel hebben.

New Berwick, met eene haven en fabrijken.

Dalkeith, een vlek, met 4000 inwoners, looijerijen en handel.

2. Het *Graafschap* WESTLOTHIAN of LINLITHGOW, waarin:

Linlithgow, een vlek, met een oud Koninklijk paleis, 3000 inwoners en katoen- en andere fabrijken, de geboorteplaats van MARIA STUART.

Borrowstownesf, aan de *Forth*, met eene haven en 2200 inwoners, die fabrijken en handel op de *Oostzee* hebben.

Bathgate, met 2900 inwoners, steenkolen-, kalk- en ijzermijnen.

3. Het *Graafschap* EASTLOTHIAN of HADDINGTON, waarin:

Haddington, een vlek, aan den *Tyne*, met 4000 inwoners, fabrijken en handel.

Dunbar, aan de *Forth*, met eene kleine haven, 4000 inwoners en walvisch- en haringvangst.

Prestonpans, met eene haven, 1600 inwoners en de grootste vitrioolziederij van *Groot-Brittanje*, fabrijken, beroemde oestervangst en handel met visch.

4. Het *Graafschap* BERWICK of MERSE, waarin:

Greenlaw, met 1270 inwoners en fabrijken.

Duns, met de grootste veemarkt van *Schotland*, 2340 inwoners en fabrijken.

5. Het *Gaaafschap* TIVIOTDALE of ROXBURGH, waarin:

Hawick, aan de *Tiviot* en *Slitridge*, met 2500 inwoners en fabrijken.

Jedburgh, aan de *Jed*, met 4454 inwoners, fabrijken en gezondheidsbronnen.

Kelso, aan de *Tiviot*, met 3600 inwoners, looijerijen en veel handel.

6. Het *Graafschap* SELKIRK, waarin:

Selkirk, een vlek, met 1093 inwoners, garen-, leder- en kousenfabrijken.

Galoshiels, een vlek, met 998 inwoners, looijerijen, wolweverijen en spinnerijen.

7. Het

7. Het *Graafschap* PEEBLES of TWEEDALE, waarin:
Peebles, een vlek, aan de *Tweed*, met 2000 inwoners, fabrijken en veeteelt.
Linton, een vlek, aan de *Lyne*, met 1186 inwoners.
Innerleithen, een dorp, met 677 inwoners, fabrijken en gezondheidsbronnen.

8. Het *Graafschap* DUMFRIES, waarin:
Dumfries, aan de *Nith*, met eene haven en 7288 inwoners, die vele fabrijken hebben en handel drijven.
Moffat, aan de *Evan*, met 1200 inwoners en zwavelbronnen.
Lochmalen, met linnenfabrijken.

9. Het *Graafschap* KIRKUDBRIGHT of EAST-GALLOWAY, waarin:
Kirkudbright, aan de *Dee*, met eene haven, 2763 inwoners, scheepvaart en kolen- en meelmarkten.
Creetown, een vlek, met 1580 inwoners, katoenspinnerij en mosselvangst, benevens handel in kool en visch.

10. Het *Graafschap* WIGTON of WEST-GALLOWAY, waarin:
Wigton, aan de baai van dien naam, met eene haven en 1936 inwoners.
Port-Patrick, met eene haven, 990 inwoners, scheepstimmerwerven, handel met Iersch linnen en vee, een veer op *Ierland* en eenen vuurtoren.
Stanraver, een vlek, aan het *Loch-Ryan*, met looijerijen, linnenweverijen, oester- en haringvangst en handel.

11. Het *Graafschap* AIR, waarin:
Air, aan de rivier van dien naam, met eene haven, 4020 inwoners, fabrijken en handel.
Kilmarnok, aan de *Irwin*, met een opvoedingshuis voor arme meisjes en 10,148 inwoners, die vele fabrijken en steenkolenmijnen hebben. De haven *Troon* behoort aan deze stad.
Irwin, aan de *Irwin*, met eene haven, 4300 inwoners, scheepstimmerwerven, looijerijen, borduurfabrijken, spinmachines en handel op *Ierland*.

12. Het *Graafschap* LANARK of CLYDESDALE, waarin:
Lanark, aan de *Clyde*, die hier drie watervallen

H 2 heeft,

heeft, met 5667 inwoners, ſpinnerijen, mousſelines- en koufenwerijen.

Glasgow, aan de *Clyde*, de tweede ſtad in *Schotland*, met eene Hoogeſchool, Graveer- en Schilder-Akademie, muſeum, ſterrenwacht, Genootſchap voor het onderwijs der Roomschgezinden, twee en twintig kerken, kapellen en bedehuizen, krankzinnigenhuis, raadhuis, met het ſtandbeeld voor PITT, eene beurs, twee openbare banken, gedenkteekenen voor NELSON en MOORE, de ſchoone haven *Newport-Glasgow* en 147,043 inwoners, die vele fabrijken, garenmolens, bleekerijen, boek- en bijbeldrukkerijen, en walvisch- en haringvangst hebben, en na *Edinburg* den voornaamſten handel, vooral op de *Westindiën* en *Noord-Amerika*, drijven.

Hamilton, met een kasteel, verzamelingen van ſchilderijen en kunstſtukken en 4000 inwoners, die looijerijen, linnen- en andere fabrijken hebben.

Leadshill, 2000 voet boven de oppervlakte der zee, met loodmijnen. Ook zijn hier de *Clyde-Ironworks*, op één na het grootſte ijzerwerk van *Schotland*.

13. Het *Graafſchap* RENFREW, waarin:

Renfrew, aan de *Cathcart*, met 1600 inwoners, zijde-, katoen- en andere fabrijken.

Paisly, een vlek, aan de *Cart*, met 36,722 inwoners en aanzienlijke fabrijken.

Greenok, eene ſtad, met eene haven, ſchool voor zeelieden en 19,042 inwoners, die vele fabrijken en ſcheepvaart hebben.

14. Het *Graafſchap* STIRLING, waarin:

Stirling, aan de *Forth*, met een kasteel op eenen berg, eene haven en 5236 inwoners, die vele fabrijken hebben.

Falkirk, aan de *Carron*, met eene haven, 8840 inwoners, aanzienlijke ijzermijnen en vele markten.

Carronwerft, een vlek, met de *Carron-Ironworks*, het grootſte ijzerwerk van *Schotland*, alwaar, in de ſmederijen, gieterijen, enz. meer dan 1500 menſchen werk vinden.

15. Het *Graafſchap* CLACKMANAN, waarin:

Clackmanan, met 700 inwoners en handel in kolen.

Alloway, met eene haven en 5214 inwoners, die ijzer- en andere fabrijken, ſcheepstimmerwerven en handel hebben.

16. Het

16. Het *Graafschap* FIFE, waarin:

St. Andrews, met eene geleerde school, haven voor kleine schepen en 2000 inwoners, die fabrijken hebben.

Cupar, ook *Cupar of Fife*, aan de *Eden*, met fabrijken en veel handel.

Dunfermline, met 11,649 inwoners, aanzienlijke fabrijken en steenkolenmijnen.

Kirkaldy, een vlek, met eene kleine haven, 3747 inwoners en handel op de kusten.

Burntisland, een vlek, met eene haven, 1390 inwoners en fabrijken.

17. Het *Graafschap* KINROSS, waarin:

Kinross, met 2000 inwoners en fabrijken.

18. Het *Graafschap* DUMBARTON of DUMBRITTON, waarin:

Dumbarton of *Dumbritton*, aan de *Leven*, met een bergkasteel, eene haven, 2540 inwoners, die fabrijken en zalmvangst hebben.

Kirkintilloch, met 3740 inwoners en linnenfabrijken.

Bonhill, met 2300 inwoners en fabrijken.

19. Het *Graafschap* BUTE, dat uit de eilanden *Bute*, *Arran*, *Inchmarnock* en de beide *Cambraes*, te zamen met 12,000 inwoners, bestaat, en waarin:

Rothsay, op *Bute*, met eene haven en 5291 inwoners, die van de visscherij, spinnerij en katoenweverij bestaan.

Lamlash, eene haven, op *Arran*.

In MIDDEL-SCHOTLAND heeft men:

20. Het *Graafschap* ARGYLE of INVERARY, met het schiereiland *Kantyre* en eenige eilanden, waarin:

Inverary, aan het *Loch-Fyne*, met eene haven, 1960 inwoners, fabrijken en haringvisscherij.

Campbelltown, met eene haven, 8000 inwoners en aanzienlijke haringvangst.

De *Hebriden*, eene verzameling van meer dan 200 eilanden en vele klippen langs de westzijde van *Schotland*, van welke er echter slechts 87, met 6600 inwoners, die arm, maar vernuftig, eerlijk en vrienden van muzijk en ligchaamsoefeningen zijn, bewoond worden. De voornaamste derzelve zijn:

Mull, aan de straat van dien naam, met bergen, moerassen en heiden, veel steenkolen, ijzer, turf, mar-

marmer, rundvee, fchapen, zeevogels, visch en vele kelp- of foda-fabrijken, 8616 inwoners en het vlek *Tobermorey*, met eene haven en 9000 inwoners.

Icolmhill, voorheen *Jona*, de zetel der befchaving van de zesde eeuw tot de Hervorming.

Stoffa, met het *Hol van Fingal*, uit regelmatige bazaltzuilen beftaande, zonder boomgewas of blijvende inwoners.

Coll, met veel koren, rundvee, geiten, konijnen en 1277 inwoners, die van de visfcherij, het fodabranden en de vogelvangst beftaan.

Colonfay en *Oronfay*, met 786 inwoners, die haver en aardappelen bouwen, en rundvee en geiten, benevens foda-branderijen hebben.

Islay of *Isla*, het zuidelijkfte, met 8000 inwoners, die veeteelt, lood- en kopermijnen en visfcherij hebben.

Verder de eilanden *Buasheille*, *Ulva*, *Gometra*, *Inchkenneth*, *Treisnish*, *Tirey*, *Gigha*, *Caray*, *Scarba*, enz.

21. Het *Graaffchap* PERTH, waarin:

Perth, aan de *Tay*, met eene School voor den koophandel, een Letter- en Oudheidkundig Genootfchap, eene openbare boekerij, bank en 16,948 inwoners, die handel in koren drijven, en fabrijken en zalmvisfcherij hebben.

Dunkeld, eene ftad, aan de *Tay* en het *Grampiaangebergte*, met fpinnerijen en linnenweverijen.

22. Het *Graaffchap* FORFAR of ANGUS, waarin:

Forfar, met een nieuw raadhuis, eene haven, openbare fcholen, 2000 inwoners, fabrijken en handel.

Dundee, aan de *Tay*, met eene haven, 29,616 inwoners, fabrijken, zalmvangst en handel.

Montrofe, een vlek, met 7954 inwoners, fabrijken en zalmvangst.

Aberbrothick of *Arbroath*, een vlek, met eene haven, 5000 inwoners en handel.

23. Het *Graaffchap* MEARNS of KINCARDINE, waarin:

Inverbervy, met eene kleine haven, 927 inwoners en visfcherij.

Fordoun, een vlek, met 2535 inwoners.

Stonehaven, een vlek, met eene haven, 850 inwoners en visfcherij.

24. Het

24. Het *Graafschap* ABERDEEN, waarin:

New-Aberdeen, aan de *Noordzee*, met eenen Bisschop, eene Hoogeschool, haven, 21,639 inwoners, fabrijken en handel in linnen en zalm. Zij is door eene brug vereenigd met

Old-Aberdeen, aan de *Don*, met een Collegie en 3000 inwoners.

Peterhead, een vlek, met 3000 inwoners en gezondheidsbronnen.

25. Het *Graafschap* BANFF, waarin:

Banff, aan de *Doverne*, met eene kleine haven en handel in zalm.

Portsoy, met 1000 inwoners, fabrijken en steengroeven.

Cullen, aan eene golf, met 1700 inwoners, linnenweverijen en visscherij.

26. Het *Graafschap* MURRAY of ELGIN, waarin:

Elgin, aan de *Lossie*, met eene haven, 4000 inwoners, zalmvangst en veehandel.

Forres, een vlek, met eene haven, 2925 inwoners en garenspinnerij.

Garmouth of *Gairmouth*, met 800 inwoners, zalmvisscherij en handel in hout.

27. Het *Graafschap* NAIRN, waarin:

Nairn, een vlek, met eene haven, 1500 inwoners en handel.

In NOORD-SCHOTLAND heeft men:

28. Het *Graafschap* INVERNESS, voor een derde uit de eilanden, tot de middelste *Hebriden* behoorende, bestaande, waarin:

Inverness, de hoofdstad der Schotsche *Hooglanden*, aan den mond der *Ness*, met een sterk kasteel, eene haven, Akademie der Wetenschappen en 10,757 inwoners, die fabrijken en handel hebben. Hier is de hoofdmarkt der Bergschotten, en vindt men de forten *Augustus*, *George* en *William*.

Kilmalie, een kerspel, met 4045 inwoners en den *Benevish*, den hoogsten berg van *Schotland*.

Sky, het grootste der *Hebridische* eilanden, gedeeltelijk zeer bergachtig, met bazaltzuilen, doch gebrek aan hout, en 20,000 inwoners tellende, die veeteelt, visscherij, soda-branderijen en de haven *Portrel* hebben.

Rum, met vele klippen en 600 inwoners.

North-Uist, met 3773, *South-Uist*, met 4595, *Barray*, met 2114 inwoners, *St. Kilda* en zeer vele kleine eilanden.

29. Het *Graafschap* CROMARTY, waarin:

Cromarty, met eene haven, 1500 inwoners en handel.

Foderty, met 1900 inwoners.

30. Het *Graafschap* ROSS of TAYN, tot hetwelk ook de noordelijke *Hebriden* behooren, waarin:

Tayn, met 1800 inwoners, haringvangst en handel.

Dingwall, aan de *Frith van Cromarty*, met 1300 inwoners en overblijffels van de vestingwerken van *Glas* of *Fingals woning*.

The Long Islands, eene groep eilanden, waartoe behooren:

Lewis, met 7000 inwoners, landbouw, veeteelt en soda-branderijen, en *Stornaway*, eene haven.

Harris, met 3000 inwoners, goede veeteelt en soda-branderijen.

Rona, het noordelijkste der *Hebriden*, en verder nog vele kleinere eilanden.

31. Het *Graafschap* SURHERLAND, waarin:

Dornock, de zetel eens Bisschops, met eene haven, 500 inwoners, fabrijken en visscherij.

Assynth, met 2479 inwoners en marmergroeven.

Durness, met eene haven, 1155 inwoners en de grot *Smow*.

32. Het *Graafschap* CAITHNESS, waarin:

Wick, met eene nieuwe haven, 1800 inwoners en visscherij.

Thurso, aan de *Dunnetbaai*, met 1600 inwoners, zalmvangst en fabrijken.

Dungsbyhead, de noordelijkste punt van *Groot-Brittanje*.

33. Het *Landschap* ORKNEY, uit de *Orcadische* en *Schet-* of *Hitlandsche Eilanden* bestaande, waarin:

A. De *Orcadische Eilanden*, 67 in getal, waarvan er 29 bewoond zijn en de overige tot weilanden gebruikt worden, benevens de *Skerries*, scheren of klippen, met zeer vele goede havens, reeden en kanalen, en zeer belangrijk voor de vangst der zee-

hon-

honden, zeevogels en soda-branderijen. De voornaamste zijn:

Pomona of *Mainland*, met 12,800 inwoners, en *Kirkwall*, de hoofdplaats der geheele groep, met de voornaamste Regerings-Collegiën, inrigtingen, vele Oudheden, zeer goede havens en 2500 inwoners; alsmede nog *Stromness*, met eene goede haven en 1350 inwoners.

Gramsay, *Waes* en *Hoy*, het hoogste eiland, met minerale bronnen, lood- en ijzermijnen en 1270 inwoners.

Risay, *Faray*, *Cavay* en *South-Ronaldsay*, het zuidelijkste, met eene goede haven en 1600 inwoners.

Swanay, *Burray*, *Copinsay*, *Stronsay* en nog vele andere.

B. De *Schet-* of *Hitlandsche Eilanden*, uit 86 eilanden bestaande, waarvan er 17 door 21,470 menschen bewoond worden. De overige zijn holmen of scheren, die tot weiden gebruikt worden, met veel veeteelt en visscherij. De voornaamste zijn

Mainland, *Schetland*, bij ons *Hitland*, met 14,000 inwoners, en het vlek *Lerwick*, dat 1800 inwoners en handel heeft, en waar de Hollandsche, Engelsche en Deensche haringbuizen bij elkander komen.

Yell of *Zell*, het vruchtbaarste van alle, met *Fetla*, dat vele weiden heeft, en 2500 inwoners telt.

Unst, een der grootste en het noordelijkste, met 2280 inwoners en vele steen- en leigroeven.

Brassay, *Whalsey*, *Foula*, *Fair-Isle* en nog vele andere.

III. HET KONINGRIJK IERLAND.

Dit Koningrijk wordt in vier Provinciën, als *Leinster*, *Ulster*, *Connaught* en *Munster*, verdeeld, die te zamen 32 Graafschappen bevatten.

In LEINSTER heeft men:

1. Het *Graafschap* DUBLIN, waarin:

Dublin, na *Londen* de grootste stad van het vereenigd Rijk, de zetel van den Onderkoning, der hooge Collegiën en van den Aartsbisschop, aan de *Liffy*, in het begin van het *Groote Kanaal*, met eene aan-

zienlijke Hoogeſchool, Kunſtſchool, Boekerij van 60,000 deelen, School voor de Geneeskunde, een Doofſtommen-Inſtituut, eene Koninklijke Akademie der Wetenſchappen met eenen kruidtuin en kabinet van ertſen, eene Teeken-Akademie, een Genootſchap voor den Landbouw, eene goede haven, achttien Biſschoppelijke en vele andere kerken, achttien Hospitalen, eene Bank, Beurs, Invalidenhuis, groote kazernen, 17,315 huizen en 196,783 inwoners, die aanzienlijke fabrijken hebben; terwijl hier het middelpunt van den Ierſchen handel is, en vooral veel linnen, koren, vleeſch, wollen- en katoenen-waren uitgevoerd, en veel ſteenkolen ingevoerd worden.

Dunsing, een vlek, met de ſterrenwacht der Hoogeſchool.

Longshinny, met eene haven en kopermijnen.

Ireland's Eye, een klein eiland, ruim twee uren van *Dublin*, met eene nieuwe haven, waar de ſchepen bij ebbe en vloed altijd varen kunnen.

2. Het *Graafſchap* WICKLOW, waarin:

Wicklow, aan de *Leitrim*, met veſtingwerken, eene haven, 1520 inwoners, brouwerijen en veehandel.

Bray, met eene haven, wol- en veemarkten.

Arklow, met een Genootſchap voor den landbouw, eene ſchool, 900 inwoners, ſmederijen en handel.

3. Het *Graafſchap* WEXFORD, waarin:

Wexford, met een kaſteel, haven en 9000 inwoners, die fabrijken, ſcheepvaart en gezondheidsbronnen hebben.

New-Roſs, met eene haven en handel.

Enniscorthy, een vlek, aan de *Slaney*, met fabrijken.

4. Het *Graafſchap* KILKENNY, waarin:

Kilkenny, aan de *Nore*, met een ſterk kaſteel, 17,000 inwoners, fabrijken en ſteenkolen- en marmergroeven.

Castlecomer, een vlek, met 800 inwoners en ſteenkolenmijnen.

5. Het *Graafſchap* CARLOW of CATHERLAGH, waarin:

Carlow, aan de *Barrow*, met een raadhuis, eene markt, 6500 inwoners en fabrijken.

Pa-

Palatine-Twon, een vlek, door Duitschers, uit den *Palts* afkomstig, bewoond.

6. Het *Graafschap* KILDARE, waarin:

Kildare, met eenen Roomschen en Protestantschen Bisschop, 4000 inwoners, welbezochte jaarmarkten, en viermaal 's jaars groote harddraverijen.

Athy, aan de *Barrow*, met wolweverijen.

Castle-Brown, met een Collegie der Jezuiten.

7. Het *Graafschap* QUEENS of dat *der Koningin*, waarin:

Maryborough of *Queenstown*, met 2200 inwoners, linnen- en wollen-stoffenfabrijken.

Mountmellick, met 3000 inwoners en linnenfabrijken.

8. Het *Graafschap* KINGS of dat *des Konings*, waarin:

Philipstown of *Kingstown*, met handel.

Birr, met 3200 inwoners en fabrijken, gelijk ook *Banagher*, aan de *Shannon*.

9. Het *Graafschap* EASTMEATH, waarin:

Trim, de zetel van eenen Bisschop, met kazernen en handel.

Navan, met 4500 inwoners en fabrijken.

10. Het *Graafschap* WESTMEATH, waarin:

Mullingar of *Molingar*, aan de *Foyle*, met 5000 inwoners, handel en wolmarkten.

Ardagh, de zetel van eenen Bisschop.

Kinnegad, met veel kaasmakerij.

11. Het *Graafschap* LONGFORD, waarin:

Longford, met een kasteel, eene kazerne en aanzienlijke linnenmarkten, gelijk ook *Granard*, aan de *Camlin*.

12. Het *Graafschap* LOUTH, waarin:

Dundalk, met een raadhuis, een gevangenhuis, eene haven, een markthuis, kazernen, 15,000 inwoners, fabrijken en handel.

Drogheda, aan de *Boyne*, met eene goede haven, 15,000 inwoners, fabrijken en handel.

Carlingford, aan de baai van dien naam, met eene haven en handel.

In ULSTER heeft men:

13. Het *raafschap* ARMAGH, waarin:
Armagh, de zetel van eenen Roomschen en Protestantschen Aartsbisschop, met eene boekerij, sterrenwacht, 7010 inwoners, fabrijken en handel.
Lurgan of *Little-England*, met 3500 inwoners, fabrijken en handel.
Charlemount, met een kasteel.
Tanderage, een vlek, met eene aanzienlijke markt.

14. Het *Graafschap* DOWN, waarin:
Down of *Down-Patrick*, met eenen Bisschop, eene haven, 5000 inwoners en linnenweverijen.
Newry, aan de *Newry*, met 15,000 inwoners, eene linnenfabrijk en smederijen.
Donoghadee en *Strangford*, met havens en handel.

15. Het *Graafschap* ANTRIM, waarin:
Belfast, met eene haven, nuttige en liefdadige inrigtingen, 30,000 inwoners, fabrijken en handel.

16. Het *Graafschap* LONDONDERRY, waarin:
Londonderry of *Derry*, met twee Bisschoppen, aan de *Lough-Foyle*, met eene haven, groote vestingwerken, Bisschoppelijk paleis en 12,000 inwoners, die linnenfabrijken en handel op *Amerika* hebben.
Coleraine, een vlek, aan de *Bann*, met een kasteel, haven, 3800 inwoners, fabrijken, markten en zalmvangst.

17. Het *Graafschap* DONEGAL of DUNGAL, waarin:
Lifford, aan de *Foyle*.
Donegal, met 2054 inwoners en handel.
Bally-Shannon, aan de *Erne*, met eene haven en 2640 inwoners, die fabrijken, handel en visscherij hebben.

18. Het *Graafschap* TYRONE, warrin:
Dungannon, met 4000 inwoners en linnenweverij.
Augher, *Omagh* en *Strabane*, vlekken, met linnenweverijen.
Dunaghy, met gezondheidsbronnen.

19. Het *Graafschap* FERMANAGH, waarin:
Enniskillen, op een eiland, met een sterk fort, 3200 inwoners en fabrijken.

20. Het *Graafschap* MONAGHAN, waarin:

Mo-

Monaghan, een vlek, met landbouw en linnenweverij.

21. Het *Graafschap* CAVAN, waarin:
Cavan, aan de *Cavan*, met 3000 inwoners en weekmarkten.
Kilmore, met eenen Bisschop.
Cootehill, met linnenweverijen.

In CONNAUGHT zijn:
22. Het *Graafschap* GALWAY, waarin:
Galway, aan de baai van denzelfden naam, met eene haven, 15,000 inwoners, fabrijken, zalm- en haringvangst en handel.
Tuam of *Toam*, de zetel van eenen Aartsbisschop, met de stapelplaats van beddetijken.
Clonfert, de zetel van eenen Protestantschen en Roomschen Bisschop.
Balinasloe, een vlek, met linnen- en wolmarkten.

23. Het *Graafschap* MAYO, waarin:
Castlebar, met 5000 inwoners, garen- en linnenmarkten.
Newport-Pratt, met eene haven en handel in varkensvleesch.

24. Het *Graafschap* SLIGO, waarin:
Sligo, aan eene golf, met eene haven, 8000 inwoners en handel.

25. Het *Graafschap* LEITRIM, waarin:
Carrick-Leitrim en *Carrick Drumrufs*, vlekken

26. Het *Graafschap* ROSCOMMON, waarin:
Roscommon en *Athlone*, aan de *Shannon*, met eene haven, 1800 inwoners en fabrijken.
Elphin, de zetel eens Bisschops.

In MUNSTER zijn:
27. Het *Graafschap* LIMMERICK, waarin:
Limmerick, aan de *Shannon*, de zetel eens Bisschops, met 50,000 inwoners en fabrijken.
Kilmallock en *Adair*, vlekken.

28. Het *Graafschap* CLARE, waarin:
Ennis, aan de *Fergus*, met 4000 inwoners.
Killaloe of *Laboe*, met eenen Bisschop en visscherij.

Cla-

Clare, een vlek, en verder nog eenige eilanden.

29. Het *Graafschap* TIPPERARY, waarin:
Cashel, met eenen Aartsbisschop, 3500 inwoners en handel.
Clonmel, met 8000 inwoners.
Carrick, aan de *Suir*, met 11,000 inwoners en fabrijken.

30. Het *Graafschap* WATERFORD, waarin:
Waterford, aan de *Barrow*, de zetel van eenen Bisschop, met eene haven, 30,000 inwoners, fabrijken en handel.
Dungarvan, met een kasteel, eene veilige haven, 4500 inwoners en handel.
Lismore, met eene schoone hoofdkerk en zalmvangst.

31. Het *Graafschap* CORK, waarin:
Cork, de tweede stad in *Ierland*, de zetel van eenen Bisschop, met eene haven, waarin jaarlijks 3000 schepen binnenloopen, eene beurs, een arsenaal, een krankzinnigenhuis, eene assurantiecompagnie voor het vee, 9000 huizen en 100,535 inwoners, die aanzienlijke fabrijken, handel, enz. hebben.
Youghall, met eene haven, 5080 inwoners en handel.
Fermoy, met 5086 inwoners en fabrijken.
Bandon, met 14,120 inwoners en fabrijken.
Mallow, met 5000 inwoners en gezondheidsbronnen.
Kinsale, met 8000 inwoners, scheepstimmerwerven en handel op de *Westindiën*.

32. Het *Graafschap* KERRY, waarin:
Tralee, met oester- en haringvangst.
Dingle, met 3000 inwoners en fabrijken.
Ardfert, met eene haven en vele eilanden.

IV. DE EUROPESCHE AANHOORIGE LANDEN.

Hiertoe behooren:

1. De eilanden *Maltha*, *Gozzo* en *Comino*. (Zie *Italië*.)
2. De vesting *Gibraltar*. (Zie *Spanje*.)
3. Het eiland *Helgoland*, ten westen van het Deensche

sche Hertogdom *Sleeswijk*, in het boven- en benedendeel verdeeld; het eerste is eene rots, 220 voet hoog, waarop eene vlakte, die eene natuurlijke vesting oplevert; terwijl het andere lagere en onbewoonde deel, of de duinen, twee goede havens heeft. Men telt er 900 inwoners, meestal visschers en loodsen, die eenige visscherij hebben en oud Vriesch of plat Duitsch spreken. Een Magistraatspersoon bekleedt er de plaats van Gouverneur. Na 1821 is er geene militaire bezetting. Er is een vuurtoren.

De Koning van *Groot-Brittanje* is tevens Koning van *Hanover*. (Zie *Duitschland*.)

V. DE ONDER BESCHERMING STAANDE REPUBLIEK IONIË. (Zie *Italie*.)

Bezittingen van Groot-Brittanje en Ierland buiten Europa. — *Groot-Brittanje en Ierland* bezit buiten *Europa* het volgende, als:

a. In *Azië*, de bezittingen der Oostindische Compagnie, als: *Bengalen*, *Bahar*, *Orissa*, *Bombay*, deelen van *Coromandel* en *Malabaar*, het eiland *Ceylon*, *Prins-Wallis-Eiland*, een gedeelte van *Borneo*, enz.

b. In *Afrika*, *Senegambië*, het eiland *Bulam*, verscheidene plaatsen aan de kust van *Guinea*, *St. Helena*, *Madera*, *Mauritius*, de *Kaap de Goede Hoop*, enz.

c. In *Noord-Amerika*, de Landen aan de *Hudsonsbaai* of *Labrador* en *Nieuw-Wallis*, *New-Foundland*, *Nieuw-Schotland*, met *Kaap Breton*, *Nieuw-Brunswijk*, *Canada*, *Nieuw-Albion*, enz.

d. In *Zuid-Amerika*, *Demerary*, *Essequebo*, *Berbice*, enz.

e. In de *Westindiën*, de eilanden *Jamaika*, *Barbados*, *St. Trinidad*, *Grenada*, *St. Vincent*, *Dominique*, *Antigua*, *St. Lucie*, *Tabago*, eenige van de *Heilige Maagd*, de *Bahama-* of *Lucaysche Eilanden*, de *Bermudas*, enz.

f. In *Australië*, de oostkust van *Nieuw-Holland*, *van Diemensland*, de *Norfolks-* en verscheidene andere eilanden.

Al

Al deze bezittingen buiten *Europa* bevatten eene oppervlakte van 83,009 vierkante mijlen, waarop meer dan 126½ millioenen menschen wonen.

V R A G E N.

Wat verstaat men door Groot-Brittanje *en* Ierland?
Waar ligt hetzelve?
Hoe wordt het begrensd?
Hoe groot is het?
Hoe veel inwoners heeft het?
Hoe is er de luchtgesteldheid?
Welke zijn de voortbrengsels in Engeland?
Welke in Schotland?
En welke in Ierland?
Wat weet gij van de inwoners?
Wat van de zeden en gewoonten?
Wat van den Godsdienst?
Hoe is het er met de Kunsten en Wetenschappen gesteld?
Zeg mij iets van de Taal.
Van de middelen van bestaan.
En van den regeringsvorm.
Wie is de thans regerende Koning?
Zeg mij iets van de inkomsten.
Als ook van de land- en zeemagt.
Noem mij de eilanden en rivieren, welke tot dit Rijk behooren.
De kanalen en meren.
De moerassen en zeeën.
De straten en golven.
En de bergen, kapen en heiden.
Hoe wordt het Rijk verdeeld?
Hoe Engeland?
Noem eens eenige Graafschappen en derzelver voornaamste steden.
Zeg mij dit ook van Schotland.
En ook van Ierland.
Welke zijn de aanhoorige Landen in Europa?
Welke bezittingen heeft Groot-Brittanje *en* Ierland *buiten* Europa?

